

TULE - Nederlands

Inhouden en activiteiten bij de kerndoelen van 2006

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

TULE - Nederlands

Inhouden en activiteiten bij de kerndoelen

Inhoud van de website tule.slo.nl

Oktober 2008

slo

nationaal
expertisecentrum
voor leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

Deze tussendoelen en leerlijnen zijn gezamenlijk ontwikkeld door het Expertisecentrum Nederlands (EN) en SLO

Auteurs:

Marieke Tomesen (EN), Erna van Koeven, Taalgroep Nederlandse taal PO (SLO)

Redactie:

Simone Schippers

Eindredactie en realisatie:

Martin Klein Tank

Projectleiding:

Gäby van der Linde - Meijerink

Besteladres:

SLO, nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling

Afdeling Verkoop

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 664

Internet: <http://tule.slo.nl>

E-mail: tule@slo.nl

AN: 1.4312.0062

© 2008 SLO, nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling, Enschede

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

Voorwoord

Op de website <http://tule.slo.nl> zijn alle kerndoelen uitgewerkt in inhouden en activiteiten. Op veler verzoek verschijnt de informatie van de website nu ook in een serie schriftelijke publicaties. Per leergebied wordt hiermee de inhoud van de website van het moment weergegeven. Deze publicatie biedt een praktisch overzicht, maar heeft ook zijn beperkingen ten opzichte van de website. De mogelijkheid direct door te klikken bij verwijzingen in de tekst en de gekoppelde video en audio fragmenten te bekijken en beluisteren zijn voorbehouden aan de website. Ook kunnen vernieuwingen en aanvullingen op de website worden doorgevoerd die niet direct in de schriftelijke publicatie zijn opgenomen. Het blijft dus aanbevolen ook de website te blijven bezoeken.

Inhoud

Verantwoording	2		
Voorwoord	3		
Inhoud	4		
Inleiding	6		
Karakteristiek van Nederlands	10		
Aandachtspunten en bronnen bij de uitwerking	12		
Kerndoel 1	14		
Toelichting en verantwoording	14		
Inhoud	15		
Activiteiten en doorkijkjes			
Groep 1 en 2	18		
Groep 3 en 4	22		
Groep 5 en 6	26		
Groep 7 en 8	30		
Kerndoel 2	34		
Toelichting en verantwoording	34		
Inhoud	36		
Activiteiten en doorkijkjes			
Groep 1 en 2	38		
Groep 3 en 4	42		
Groep 5 en 6	46		
Groep 7 en 8	50		
Kerndoel 3	54		
Toelichting en verantwoording	54		
Inhoud	55		
Activiteiten en doorkijkjes			
Groep 1 en 2	56		
Groep 3 en 4	58		
Groep 5 en 6	60		
Groep 7 en 8	62		
		Kerndoel 7	116
			116
			118
			120
			122
			124
			126
			130
			130
			131
			132
			134
			136
			138
			142
			142
			143
			144
			146
			150
			154

Kerndoel 4	66
Toelichting en verantwoording	66
Inhoud	67
Activiteiten en doorkijkjes	
Groep 1 en 2	70
Groep 3 en 4	74
Groep 5 en 6	78
Groep 7 en 8	80
Kerndoel 4 - Technisch lezen	82
Toelichting en verantwoording	82
Inhoud	83
Activiteiten	
Groep 1 en 2	84
Groep 3 en 4	86
Groep 5 en 6	87
Groep 7 en 8	88
Kerndoel 5	90
Toelichting en verantwoording	90
Inhoud	92
Activiteiten en doorkijkjes	
Groep 1 en 2	94
Groep 3 en 4	96
Groep 5 en 6	100
Groep 7 en 8	104
Kerndoel 6	106
Toelichting en verantwoording	106
Inhoud	107
Activiteiten en doorkijkjes	
Groep 1 en 2	108
Groep 3 en 4	110
Groep 5 en 6	112
Groep 7 en 8	114

Kerndoel 10	158
Toelichting en verantwoording	158
Inhoud	159
Activiteiten en doorkijkjes	
Groep 1 en 2	160
Groep 3 en 4	162
Groep 5 en 6	164
Groep 7 en 8	166
Kerndoel 11	168
Toelichting en verantwoording	168
Inhoud	170
Activiteiten en doorkijkjes	
Groep 1 en 2	172
Groep 3 en 4	174
Groep 5 en 6	176
Groep 7 en 8	178
Kerndoel 12	180
Toelichting en verantwoording	180
Inhoud	182
Activiteiten en doorkijkjes	
Groep 1 en 2	184
Groep 3 en 4	188
Groep 5 en 6	192
Groep 7 en 8	196

Inleiding

Op veel basisscholen wordt gewerkt aan het vormgeven van het onderwijs, bijvoorbeeld door verbeteren van de samenhang en afstemming tussen leergebieden. De kerndoelen voor het primair onderwijs zijn daarbij vaak leidraad. Deze kerndoelen geven de wettelijke kaders voor de kern van de onderwijsinhoud. Kerndoelen laten op hoofdlijnen zien wat belangrijk wordt gevonden om kinderen mee te geven in het primair onderwijs. De inhoud is in de kerndoelen niet heel precies omschreven. De wetgever geeft op die manier scholen de mogelijkheid om zelf invulling te geven aan de inhoud van hun onderwijs.

De kerndoelen zijn geordend in zeven domeinen: Nederlands, Engels, Friese taal, Rekenen en wiskunde, Oriëntatie op jezelf en de wereld, Kunstzinnige oriëntatie en Bewegingsonderwijs. In het project *Tussendoelen & leerlijnen* (TULE) van SLO zijn de kerndoelen van alle leergebieden uitgewerkt. Het is een handreiking aan leraren, maar ook aan studenten, leermiddelenontwikkelaars, opleiders en begeleiders, inspecteurs en anderen die bij het basisonderwijs betrokken zijn.

Met TULE biedt SLO scholen/leraren een beeld wat er onder de globale kerndoelen verstaan kan worden. Het geeft zicht op de manier waarop bij ieder kerndoel de inhouden (kennis en vaardigheden) en activiteiten (van kinderen en leraren) kunnen worden verkaveld over de groepen 1 tot en met 8. Dit maakt de doorgaande ontwikkeling van de inhoud van het onderwijsaanbod zichtbaar en hanteerbaar. De uitwerkingen in TULE laten zien hoe de inhoudsverkaveling eruit zou kunnen zien. 'Zou kunnen' zeggen we met nadruk. Immers, er zijn andere opties en overwegingen denkbaar om bij elk kerndoel de inhoud in te vullen en te verkavelen over de groepen. TULE geeft één beschrijving van de mogelijke verdeling van de kerndoelen in onderwijsinhouden over een aantal jaren.

De verkavelde inhouden met activiteiten vormen, ondanks de vele 'doorkijkjes', géén onderwijsprogramma, geen methode en geen leerplan. Het is niet meer en niet minder dan een beschrijving van een mogelijke verdeling van onderwijsinhouden over een aantal jaren. Om echt onderwijs te geven hebt u als leraar in de eerste plaats uw eigen vakkennis nodig, uw ervaring, uw inventiviteit en creativiteit, en natuurlijk ook uw leermiddelen die u helpen om een uitdagende leeromgeving voor kinderen te creëren.

Met TULE wil SLO bijdragen aan het gesprek in en tussen scholen. De voorbeelduitwerkingen zijn bedoeld als inspiratiebron. Aan de hand van deze uitwerkingen kunnen scholen zelf aan de slag met het maken van eigen, schoolspecifieke uitwerkingen.

Kerdoelen

Kerdoelen zijn globale beschrijvingen van belangrijke onderwijsinhouden. Op hoofdlijnen geven ze een omschrijving van het onderwijsaanbod. De kerndoelen bevatten geen details en geen voorbeelden. De kerndoelen geven aan wat in elk geval aan alle kinderen moet worden aangeboden in de periode waarop zij het basisonderwijs bezoeken. Scholen hebben de vrijheid zelf specifieke keuzes te maken en eigen didactische invullingen te kiezen.

Kerdoelen zijn dus streefdoelen en stellen geen eisen aan kinderen. Het zijn eisen aan leraren om kinderen in elk geval datgene aan te bieden wat in de kerndoelen beschreven staat. Een leerstofaanbod dus. Kerndoelen zijn eisen die door de overheid aan het onderwijs worden gesteld. Voor de school geldt de eis dat zij tenminste de kerndoelen bij haar onderwijsactiviteiten als aan het eind van het basisonderwijs te bereiken doelstelling hanteert. Het zijn ankerpunten die leraren houvast bieden bij het maken van inhoudelijke keuzes en uitwerkingen. In de kerndoelen is op hoofdlijnen vastgelegd wat belangrijk wordt gevonden om aan basisschoolkinderen mee te geven.

Voor kinderen is het van belang dat hun ontwikkeling ononderbroken is. Dat er geen scheidslijn is bij de overgang van de ene groep naar de andere groep of van het ene onderwijstype naar het andere. Kerndoelen dragen eraan bij dat er in de ontwikkeling van kinderen sprake is van een doorgaande lijn: een ontwikkelingslijn in het primair onderwijs zelf en een doorgaande lijn tussen primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Kerdoelen waarborgen een breed onderwijsaanbod voor alle kinderen. In het primair onderwijs, de fase van funderend onderwijs, geeft een breed onderwijsaanbod een brede oriëntatie en daarmee wordt voorkomen dat mogelijkheden en talenten van kinderen onderbelicht blijven.

Door kerndoelen wordt zichtbaar gemaakt waarover het onderwijs gaat. Er kan ook beter vastgesteld worden of doelen wel of niet bereikt worden. Dat vergroot kansen voor kinderen.

Concretisering van de kerndoelen

Leerlijnen

Elk kerndoel is uitgewerkt in inhoud en activiteiten. Hierbij is naast de kerndoelomschrijving de karakteristiek van het kennisgebied vertrekpunt geweest. De inhoud is vervolgens verkaveld over de leerjaren in vier groepscombinaties (1 en 2, 3 en 4, 5 en 6, 7 en 8). Zo wordt een *inhoudslijn* gevormd. De inhoud is aangevuld met activiteiten waarin aangegeven wordt wat de kinderen doen met de inhoud (*lijn van de lerende*) en wat de leraar doet met de inhoud (*onderwijslijn*).

Een leerlijn heeft als het ware drie vervlochten betekenissen:

- de inhoudslijn of leerstoflijn, waarin staat welke inhoud van een leergebied aan bod moet komen (wat is de leerstof);
- de onderwijslijn, waarin de vakdidactische aanwijzingen staan (wat doet de leraar);
- de lijn van de lerende, met een globaal overzicht van de leerprocessen van de leerlingen (wat doen de kinderen).

Het gaat dus om leerstof (wát geleerd wordt), om onderwijzen ('doen leren') en om het leren van de kinderen. Bij elk kerndoel vormen de op elkaar afgestemde inhoudslijn, onderwijslijn en lijn van de lerende samen een leerlijn.

Tussendoelen

In een leerlijn zijn er tussendoelen, gemarkeerde momenten op weg naar de kerndoelen. Je zou het ook 'mijlpalen' kunnen noemen, of stappen in ontwikkeling van kinderen. Tussendoelen beschrijven preciezer dan kerndoelen hoe je het onderwijsaanbod van de basisschool zo kunt organiseren dat je na acht jaar de kerndoelen hebt bereikt.

TULE beschrijft de tussendoelen op vier momenten in de basisschool: voor groep 1/2, groep 3/4, groep 5/6 en groep 7/8. Er ontstaat zo een goed beeld van de opeenvolging van de inhoud over de hele basisschool. Voor iedere groepscombinatie bestaat een tussendoel uit de combinatie van een element uit de inhoudslijn (inhouden), de lijn van de lerende (activiteiten van de kinderen) en onderwijslijn (activiteiten van de leraar). De beschrijving van de leerstoflijn dekt de inhoud die in het kader van het desbetreffende kerndoel in de loop van acht jaar basisonderwijs aan de orde zouden moeten komen. De beschrijvingen van de lijn van de lerende en de onderwijslijn daarentegen zijn exemplarisch. Ze geven een idee van mogelijke activiteiten van de kinderen en de leraar bij deze inhoud. Deze beschrijvingen moe-

ten een beeld oproepen van de onderwijssituatie. Per tussendoel en groepscombinatie is er ook steeds een 'doorkijkje' naar de onderwijspraktijk dat laat zien hoe dit tussendoel (de combinatie van inhoud, activiteiten van de kinderen en de activiteiten van de leraar) eruit zou kunnen zien. Die voorbeelden van klassensituaties zijn in TULE zichtbaar gemaakt door middel van videofragmenten, foto's of situatiebeschrijvingen in tekst.

Structuur van TULE

Elk kerndoel is in TULE als volgt uitgewerkt:

Kerndoelbeschrijving met toelichting en verantwoording

Onder de tekst van het kerndoel staat een toelichting en verantwoording. Hierin wordt het kerndoel toegelicht: *Waar gaat het over en wat zijn de sleutelbegrippen?* en wordt aangegeven waarom voor een bepaalde opzet van de uitwerking bij het kerndoel is gekozen.

Inhoud

De inhouden geven aan hoe elk kerndoel kan worden uitgewerkt. Bij de verkaveling van ieder kerndoel in inhouden is steeds eerst gekeken naar wat er precies in het kerndoel staat (zie de toelichting en verantwoording). De inhouden zijn vervolgens gepreciseerd en verkaveld over vier groepen: groep 1/2; groep 3/4; groep 5/6; groep 7/8.

Er ontstaat zo een goed beeld van de opeenvolging van de inhouden (wat leren kinderen en wat onderwijzen leraren) over de hele basisschool (*de leerstoflijn*). Het betreft hier concepten. Soms komen in alle vier de periodes dezelfde concepten aan de orde, maar meestal is er dan sprake van een toename in moeilijkheid of een toename in complexiteit. Vaak is er sprake van een toename van het aantal concepten.

Activiteiten

De beschrijving van activiteiten voor kinderen en leraren maakt inzichtelijk hoe de inhouden concreet vertaald kunnen worden naar de praktijk. Bij *Wat doen de kinderen* wordt aangegeven aan welke activiteiten van kinderen gedacht kan worden bij een inhoud (*de lerende-lijn*). Daarnaast wordt bij *Wat doet de leraar* aangegeven welke activiteiten de leraar kan uitvoeren bij de betreffende inhoud (*de onderwijslijn*).

De beschreven activiteiten zijn niet volledig, maar exemplarisch. Ze moeten een beeld oproepen, inzicht geven in wat er in de klas kan gebeuren.

Doorkijkjes

Bij de uitwerkingen van een kerndoel (in inhouden, activiteiten van kinderen en leraren) worden voor alle groepen 'doorkijkjes' geboden naar de onderwijspraktijk. In beschrijvingen met foto's en op de website ook met videofragmenten, worden praktijksituaties geschetst bij de betreffende inhouden en activiteiten.

- Een videofragment op de website wordt aangegeven met
- Een geluidsfragment op de website wordt aangegeven met
- Een werkblad of ander document op de website met

Karakteristiek van Nederlands

(Uit de beschrijving van de kerndoelen primair onderwijs)

Taalonderwijs is van belang omdat de rol van taal bij het verwerven van inhouden en vaardigheden in alle leergebieden (en de transfer daartussen) evident is. Het onderwijs in Nederlands als tweede taal heeft dat besef de laatste jaren sterk doen groeien. Taalonderwijs is dus van belang voor het succes dat kinderen in het onderwijs zullen hebben en voor de plaats die ze in de maatschappij zullen innemen.

Daarnaast heeft taal een sociale functie. Kinderen dienen hun taalvaardigheid te ontwikkelen, omdat ze die nu en straks in de maatschappij hard nodig hebben. Dat houdt onder meer in dat het onderwijs waar mogelijk uitgaat van communicatieve situaties: levensechte en boeiende leesteksten, gesprekken over onderwerpen die kinderen bezig houden en een echte correspondentie met kinderen van andere scholen.

Taalverwerving en -onderwijs verlopen als het ware in cirkels: het gaat vaak om dezelfde inhouden, maar de complexiteit en de mate van beheersing nemen toe. Anders gezegd: het onderwijs in Nederlandse taal is er op gericht dat kinderen in de beheersing van deze taal in en buiten school steeds competentere taalgebruikers worden. Die competenties zijn te typeren in vier trefwoorden:

kopiëren: zo letterlijk mogelijk een handeling nadoen (overschrijven van het bord bijvoorbeeld).

beschrijven: op eigen wijze (in eigen woorden) toepassen van een vaardigheid (verslag uitbrengen, informatie geven of vragen bijvoorbeeld).

structuren: op eigen manieren ordening aanbrengen.

beoordelen: reflectie op mogelijkheden, evalueren.

Deze trefwoorden zijn niet zonder meer tot formuleringen in kerndoelen te verwerken, omdat het vaak gaat om een combinatie van competenties.

De schriftelijke taalvaardigheid neemt een belangrijke plaats in. 'Geletterdheid' veronderstelt meer dan alleen de techniek van lezen en schrijven. Ook inzicht in de maatschappelijke functie ervan en een positieve attitude maken er deel van uit. Deze ontwikkeling begint eigenlijk al voor de basisschool, bij voorlezen en vertellen in het gezin, en wordt verder ontwikkeld in alle groepen.

Ook al is de ontwikkeling van de schriftelijke taalvaardigheid van belang, de ontwikkeling van de mondelinge taalvaardigheid verdient blijvende aandacht. Uitbreiding van de woordenschat, aandacht voor taal en denken, toepassen van luisterstrategieën, voorlezen en vertellen: het zijn activiteiten die de mondelinge taalvaardigheid verder ontwikkelen, maar daarnaast voorwaardelijk zijn voor het schriftelijke domein.

Beschouwing van taal en taalgebruik geeft kinderen 'gereedschappen' om over taal te praten en na te denken. Traditioneel ging het hierbij om grammatica, soms ook om de beschouwing van interessante taalverschijnselen. Tegenwoordig denkt men hierbij vooral aan inzicht in eigen en andermans taalgebruikstrategieën, zodat een kind leert deze steeds bewuster en doelgerichter in te zetten. Naast aandacht voor taal als systeem, is er ook reflectie op taalgebruik. Taalbeschouwing dient geen op zichzelf staand onderdeel te vormen, maar geïntegreerd te worden met (onderdelen uit) de overige domeinen.

Onderwijs in Nederlands als tweede taal heeft vaak een wat ander karakter dan Nederlands als eerste taal: de beginsituatie van de leerlingen is anders, de didactiek verschilt, het aanbod is soms anders gefaseerd, er ligt meer nadruk op woordenschatuitbreiding. Voor alle leerlingen gelden echter dezelfde doelen en hetzelfde aanbod. Veel van oorsprong autochtone kinderen die in achterstandssituaties opgroeien, zijn ook gebaat bij didactische inzichten die door ervaring met onderwijs aan allochtone kinderen scherper zijn geworden. Eén van die inzichten is, dat taal in alle vakken een cruciale rol speelt bij het verwerven van kennis en vaardigheden in de 'andere vakken'.

Aandachtspunten en bronnen bij de uitwerking van Nederlands

Enkele aandachtspunten bij de uitwerking

De vaardigheden in de uitwerking van de kerndoelen Nederlands, gaan uit van een cyclisch niveau, wat betekent dat over alle leerjaren heen vaak dezelfde inhouden en activiteiten gelden. De opbouw van de leerlijn zit hem meer in de complexiteit van inhouden en activiteiten (die worden moeilijker en abstracter) en in de mate van sturing door de leerling zelf. De hulp en begeleiding van de leraar wordt steeds minder.

In de concretisering van de kerndoelen zijn, meer dan traditioneel gebruikelijk is, inhouden al bij de onderbouw beschreven. De nieuwste inzichten in de taaldidactiek geven aan dat inhouden van het taalonderwijs veel eerder aan bod zouden moeten komen. Door bijvoorbeeld de keuze van teksten, het werken met concrete materialen en de mate waarin de leraar hulp biedt, sluit de leraar aan bij het niveau van jonge kinderen. Argument hiervoor is dat kinderen al heel jong op hun niveau gebruik maken van complexe taal-functies. Kinderen kunnen al vanaf jonge leeftijd nadenken over relaties tussen gebeurtenissen zoals oorzaak-gevolgrelaties.

In de kerndoelen gaat het vooral om functionele activiteiten. De kerndoelen zijn gericht op de communicatieve functie van taal in het taalonderwijs. Ze zijn niet expliciet gericht op de techniek van het spreken, het lezen en het luisteren. Uiteraard zijn deze technische vaardigheden voorwaarde om de functionele taalactiviteiten te kunnen uitvoeren. We hebben ze daarom meegenomen in de concretisering van de kerndoelen.

De kerndoelen zijn verschillend van gewicht. We hebben telkens keuzes moeten maken waar bepaalde onderdelen een plek krijgen. Soms zijn die misschien arbitrair, bijvoorbeeld dat technisch lezen een plek heeft gekregen bij kerndoel 4 en technisch schrijven bij kerndoel 5.

In de kerndoelen ligt een groot accent op informatieverwerving. We interpretern het begrip 'informatie' echter ruim. Bij het achterhalen van informatie betrekken we ook verhalende teksten. Dit zijn immers de eerste teksten waarmee jonge kinderen in aanraking komen.

In de kerndoelen wordt naar samenhang gestreefd tussen verschillende taaldomeinen. Zo zijn spreken en luisteren nauw met elkaar verweven. Dit zelfde geldt voor lezen en schrijven. Ook zijn de mondelinge taalvaardigheden van belang bij het leren lezen en schrijven. Om te leren lezen en schrijven heb je mondelinge taalvaardigheid nodig.

Gebruikte bronnen bij de concretisering van de kerndoelen

- Aarnoutse, C., Verhoeven, L. (red.), Zandt, R. van het, & Biemond, H. (2003). Tussendoelen gevorderde geletterdheid: Leerlijnen voor groep 4 tot en met 8. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Abrahamse, H., Berg, J. van den, Nannings, E., Stoffer, P., Stoel, J., Verschuren, H., & Vierboom, P. (1998). Praktijkboek leesbevordering basisonderwijs. Den Haag: NBLC Uitgeverij.
- Beernink, R., Gelderen, A. van, Jacobs, M., Litjens, P., Paalman, A., & Paus, H. (1997). Een blauwdruk voor methoden voor taalonderwijs: Aanwijzingen voor het ontwikkelen van methoden voor Nederlandse taal voor het basisonderwijs. Enschede: SLO.
- Damhuis, R., Blauw, A. de, & Brandenburg, N. (2004). CombiList, een instrument voor taalontwikkeling via interactie: Praktische vaardigheden voor leidsters en leerkrachten. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Damhuis, R., & Litjens, P. (2003). Mondelinge Communicatie: Drie werkwijzen voor mondelinge taalontwikkeling. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Elsäcker, W., & Verhoeven, L. (2001). Interactief lezen en schrijven: Naar motiverend lees- en schrijfonderwijs in de midden- en bovenbouw van het basisonderwijs. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Hoogeveen, M., & Kouwenberg, B. (2003). Minder is meer: samenvatten in de context van studerend lezen en taal bij andere vakken. Enschede: SLO.
- Hoogeveen, M., Seelen, M., & Wijnbergh, A. (2002). Taal in beeld: een onderwijsaanbod voor het taalonderwijs, en in het bijzonder het schrijfonderwijs, in de vrijeschool voor kinderen van 4-12. Enschede: SLO.
- Keulen, M. (2005). Knoeiwerk? Beoordeling van handschriften. JSW, 89 (8), p. 16-19.
- Kienstra, M. (2003). Woordenschatontwikkeling: Werkwijzen voor groep 1-4 van de basisschool. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Kleef, M., & Tomesen, M. (2002). Stimulerende lees- en schrijfactiviteiten in de onderbouw: Prototypen voor het creëren van interactieve leessituaties en het ontlocken van (nieuw) schrijfgedrag. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Kleef, M., & Tomesen, M. (2002). Werken aan taalbewustzijn: Prototype voor het stimuleren van fonologisch bewustzijn in betekenisvolle contexten. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Nulft, D. van den, & Verhallen, M. (2001). Met woorden in de weer: Praktijkboek voor het basisonderwijs. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Verhoeven, L., Aarnoutse, C. (red.), Blauw, A. de, Boland, Th., Vernooij, K., & Zandt, R. van het (1999). Tussendoelen beginnende geletterdheid: Een leerlijn voor groep 1 tot en met 3. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Wentink, H., & Verhoeven, L. (2003, vierde herziene druk). Protocol Leesproblemen en Dyslexie. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Wentink, H., & Verhoeven, L. (2004). Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 5-8. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Verantwoording begrippenlijst

De begrippenlijst is gebaseerd op de begrippenlijst van de CD-Rom Werken aan tussendoelen gevorderde geletterdheid (Expertisecentrum Nederlands) en de begrippenlijst van de taalsite van SLO (www.taalsite.nl)

Kerdoel 1

De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.

Toelichting en verantwoording

Bij dit kerndoel gaat het erom dat leerlingen in verschillende luistersituaties leren luisteren naar verschillende soorten teksten (verhalende, informatieve, instructieve en betogende). Bij die luistersituaties kan het gaan om luisteren naar monologen of om luisteren tijdens gesprekken (dialogen of polylogen). Verder leren ze bij dit kerndoel verworven informatie mondeling over te dragen aan anderen en gestructureerd op papier te zetten.

Bij het luisteren gaat het erom dat ze:

- hun voorkennis inzetten bij het luisteren;
- verschillende soorten teksten herkennen en onderscheiden en dat inzicht benutten bij het luisteren;
- de structuur van teksten benutten bij het luisteren (en daarbij gebruikmaken van signaalwoorden die structuren herkenbaar maken);
- zich ervan bewust worden dat je verschillende luisterdoelen kunt hebben;
- een luisterdoel bepalen en de manier van luisteren aanpassen aan het luisterdoel, hun aandacht richten;
- op basis van hun luisterdoel de belangrijkste of de gewenste informatie uit een mondelinge tekst halen;
- gebruikmaken van de context tijdens het luisteren (afbeeldingen, voorwerpen, maar ook gebaren, mimiek, intonatie);
- voorspellingen maken en deze al luisterend controleren;
- een mondelinge tekst in eigen woorden samenvatten.

Inhoud

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
G E B R U I K			
taalaanbod			
<ul style="list-style-type: none"> taalaanbod is afkomstig van de leraren, van klasgenoten, van mensen buiten de school en van audiovisuele informatiebronnen zoals CD, CD-Rom, (school)radio en -tv en internet 	als groep 1/2	als groep 3/4	als groep 5/6
monologen			
<ul style="list-style-type: none"> eenvoudige, korte monologen, (interactief) voorgelezen teksten dialogen gesprekken in kleine groep en grote groep (met leraar) 	<ul style="list-style-type: none"> korte monologen, (interactief) voorgelezen teksten dialogen gesprekken in kleine groep zonder leraar (leer)gesprekken in kleine en grote groep met leraar 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> langere monologen, (interactief) voorgelezen teksten 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> complexere monologen waarbij lengte er niet toe doet, interactief voorgelezen teksten
teksten			
<ul style="list-style-type: none"> verhalende en informatieve teksten korte instructieve teksten komen ook voor, in de vorm van (gedrags-) aanwijzingen bijvoorbeeld 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> de instructieve teksten zijn vooral (gedrags-) aanwijzingen en instructies (bijv. bij het leren lezen en rekenen) 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> vooral informatieve, verhalende en instructieve teksten ook betogende teksten 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> luisteren naar verhalende en instructieve teksten komt ook voor
luisteren			
<ul style="list-style-type: none"> luisterdoelen hebben betrekking op zich ontspannen/amuseren, op het verwerven van informatie of op erachter komen hoe iets te doen of te maken (geïnstreerd worden) 	als groep 1/2	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> zich op de hoogte stellen van mening(en) / zich een mening vormen en overtuigd of overgehaald worden 	als groep 5/6

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
taaluitingen			
<ul style="list-style-type: none"> de taaluitingen in de luisterteksten doen een beroep op het begrijpen van zowel eenvoudige als complexe cognitieve taalfuncties; ze zijn contextafhankelijk: hier en nu 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> ze zijn redelijk contextafhankelijk: hier en nu, nabije omgeving en nabije toekomst/verleden 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> ze zijn niet altijd contextafhankelijk: ze kunnen ook betrekking hebben op omgeving, verleden en toekomst die minder nabij is 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> ze zijn niet contextafhankelijk: ze kunnen ook betrekking hebben op omgeving, verleden en toekomst die ver is
informatie verwerken en presenteren			
<ul style="list-style-type: none"> informatie verwerken en presenteren gebeurt: <ul style="list-style-type: none"> mondeling: bijvoorbeeld verslag uitbrengen, demonstratie met mondelinge toelichting, dramatiseren, toelichting bij een filmpje/ dia's/foto's, vertelkast schriftelijk: bijvoorbeeld tekening, stripverhaal, informatieposter, boekje 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> schriftelijk: bijvoorbeeld een informatieposter, verslag of boekje van de belangrijkste informatie 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> schriftelijk: bijvoorbeeld een werkstuk of muurkrant maken van de belangrijkste informatie 	als groep 5/6
V O R M			
<ul style="list-style-type: none"> alle teksten hebben/krijgen veel visuele en auditieve ondersteuning (d.m.v. platen, voorwerpen, gebaren, mimiek, stemgebruik, intonatie) 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> geldt voor de meeste teksten 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> bij abstracte onderwerpen visuele ondersteuning 	als groep 5/6
<ul style="list-style-type: none"> de langere teksten hebben een eenvoudige structuur; ze zijn voornamelijk chronologisch opgebouwd en bevatten herhalingen 	<ul style="list-style-type: none"> de langere teksten hebben zowel eenvoudige als complexe structuren, bijvoorbeeld chronologische en vraag-antwoordstructuren 	<ul style="list-style-type: none"> de teksten hebben zowel eenvoudige als complexe structuren, bijvoorbeeld chronologische en vraag-antwoordstructuren, vergelijkings-, tegenstellings- en voorbeeldstructuren en oorzaak-gevolg- en middel-doelrelaties 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> ook redengevende, voorwaardelijke en concessieve tekststructuren en probleemoplossingsrelaties
<ul style="list-style-type: none"> zinnen zijn kort en eenvoudig 	<ul style="list-style-type: none"> zinnen zijn niet te lang, eenvoudig, meestal enkelvoudig 	<ul style="list-style-type: none"> zinnen zijn langer; samengestelde zinnen komen ook voor 	<ul style="list-style-type: none"> zinslengte doet er niet toe; samengestelde zinnen komen vaak voor

☞ groep 1 en 2	☞ groep 3 en 4	☞ groep 5 en 6	☞ groep 7 en 8
INHOUD			
<ul style="list-style-type: none"> de onderwerpen van de teksten zijn dichtbij, ze gaan over het hier en nu, zijn contextgebonden en concreet, vooral rond concrete voorwerpen of handelingen; de afstand tussen onderwerp en luisteraar is klein 	<ul style="list-style-type: none"> de onderwerpen van de teksten zijn dichtbij, ze gaan over het hier en nu of over nabije omgeving, nabije toekomst/verleden; de verschijnselen en concepten worden al wat complexer en abstracter; de afstand tussen onderwerp en luisteraar wordt groter 	<ul style="list-style-type: none"> de onderwerpen worden minder contextgebonden; ze hebben ook betrekking op verleden en toekomst en op omgeving die minder nabij is; er komen steeds meer complexe en abstracte onderwerpen voor (bijv. bij de zaakvakken of tijdens reflectiemomenten); de afstand tussen onderwerp en luisteraar wordt groter 	<ul style="list-style-type: none"> de onderwerpen zijn lang niet altijd contextgebonden; het gaat vaak om abstracte onderwerpen; de afstand tussen luisteraar en onderwerp breidt zich verder uit
AANPAK			
<ul style="list-style-type: none"> onder aansturing van de leraar luisterstrategieën inzetten 	<ul style="list-style-type: none"> met hulp van de leraar luisterstrategieën inzetten 	<ul style="list-style-type: none"> luisterstrategieën inzetten 	<ul style="list-style-type: none"> luisterstrategieën inzetten
<ul style="list-style-type: none"> voorspellen is vooral op macro- en mesoniveau. Voorspellingen op microniveau zijn ook mogelijk in geval van bijvoorbeeld zinnen, uitspraken die steeds terugkeren in een verhaal 	<ul style="list-style-type: none"> voorspellen is vooral op macro- en mesoniveau. Op macroniveau gaat het om voorspellingen over de tekstsoort en het onderwerp. Op mesoniveau gaat het om het benutten van inzicht in tekststructuren bij het voorspellen, met name de chronologische volgorde. Voorspellingen op microniveau zijn ook mogelijk in geval van bijvoorbeeld zinnen, uitspraken die steeds terugkeren in een verhaal 	<ul style="list-style-type: none"> voorspellen is vooral op macro- en microniveau. Op mesoniveau gaat het vooral om het benutten van relaties in een tekst bij het voorspellen die vrij expliciet gemaakt worden (vraag-antwoord, tegenstelling, middel-doel, oorzaak-gevolg). Voorspellingen op microniveau zijn ook mogelijk, bijvoorbeeld wanneer kinderen onduidelijk uitgesproken woorden, woord- of zinsdelen zelf aanvullen 	<ul style="list-style-type: none"> voorspellen is vooral op meso- en microniveau. Bij voorspellen op mesoniveau gaat het om het benutten van inzicht in relaties in een tekst (redengevende, concessieve en voorwaardelijke structuren, probleemoplossing) die al dan niet expliciet gemaakt worden. Voorspellingen op microniveau zijn ook mogelijk, bijvoorbeeld wanneer kinderen onduidelijk uitgesproken woorden, woord- of zinsdelen zelf aanvullen

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen luisteren naar taalaanbod via audiovisuele bronnen, bijvoorbeeld naar liedjes en versjes op CD of naar gesprekken op radio en tv en internet.
- Ze luisteren naar monologen, bijvoorbeeld naar een klasgenoot die een persoonlijk verhaal vertelt of verslag uitbrengt of naar de leraar die een mededeling doet of interactief een verhaal voorleest.
- Ze luisteren naar elkaar en naar de leraar tijdens gesprekken, bijvoorbeeld in de kleine kring, bij het spelen in hoeken of tijdens ontdekactiviteiten. In deze gesprekken wisselen ze de rol van luisteraar af met die van spreker. Ze laten middels de volgende gedragingen blijken dat ze (proberen te) begrijpen wat er gezegd is:
 - ze stellen vragen en geven reacties voor tijdens en na het luisteren;
 - ze geven antwoord op vragen;
 - ze doen voorspellingen over het vervolg van de tekst;
 - ze trekken conclusies naar aanleiding van het voorgelezen of vertelde;
 - ze proberen bij het luisteren gebruik te maken van de context om te begrijpen wat er bedoeld wordt: ze kijken goed naar wat er bijvoorbeeld allemaal op de platen in een prentenboek staat, ze letten op hoe de spreker kijkt, praat en gebaart;
 - ze spelen of vertellen een verhaal na;
 - ze volgen (gedrags)aanwijzingen op (ze ruimen bijv. spullen op wanneer hen dat gezegd wordt, ze bouwen iets met constructiemateriaal volgens aanwijzingen, ze doen mee aan bewegingsspelletjes volgens de regels).
- De kinderen stellen met hulp van de leraar eigen leervragen op. Samen gaan ze in gesprekken op zoek naar antwoorden. Ze zoeken in interactie met anderen naar kennis en worden daarin ondersteund door de leraar. De kinderen denken zelf actief na, praten, luisteren naar anderen en leren van elkaar. Ze raadplegen diverse soorten bronnen om antwoorden op hun vragen te krijgen:
 - eigen ervaringen;
 - gast in de klas;
 - audiovisuele bronnen;
 - internet;

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor begrijpelijk taalaanbod en geeft adequate feedback. Daarnaast schept zij ruimte voor de inbreng van kinderen en stimuleert zij actieve deelname van kinderen in klassikale gesprekken, dialogen en gesprekken in kleine groepjes. Zij werkt met verschillende groepeeringsvormen: leraar met de grote groep en met een kleine groep; kinderen onderling in kleine groepen, vooral tweetallen; en leraar-kind momenten. Zij zorgt voor een goede balans tussen die groepeeringsvormen. Zij creëert momenten waarop kinderen luisteren naar monologen van elkaar en van zichzelf, bijv. door poppenkastspel of het vertellen en interactief voorlezen van verhalen. Zij zorgt ook voor korte luisterteksten, bijv. in de vorm van liedjes, versjes of gedichten. Tevens zorgt zij voor momenten waarop kinderen luisteren naar gesprekken op radio en tv.
- De leraar zorgt voor voldoende momenten waarop kinderen actief luisteren naar elkaar en met elkaar praten, bijvoorbeeld tijdens gesprekken in de kleine kring. De leraar zorgt ervoor dat de kinderen actief luisteren door ze te begeleiden bij het inzetten van luisterstrategieën, door:
 - voorkennis te activeren (of aan te brengen).
Zij vraagt bijvoorbeeld naar eigen ervaringen van kinderen of vertelt over een eigen ervaring, zij neemt een voorwerp mee en bespreekt dat met de kinderen, zij laat een plaat zien;
 - interpretatiekaders te expliciteren.
Zij zegt bijvoorbeeld: We hebben nu gepraat over bang zijn in het donker. Het verhaal dat ik ga voorlezen gaat ook over bang zijn in het donker. Het gaat over een hond, die bang is in het donker. Daardoor kan hij niet slapen. (Zij expliciteert hier de tekstsoort (verhaal) en het thematisch kader (bang zijn in het donker));
 - het luisterdoel duidelijk te maken.
Zij vraagt bijvoorbeeld: Wie zou er op de kop van de mol gepoept hebben? Luister maar... Of bij een informatief prentenboek: Zullen we eens in dit boek kijken of er een antwoord op onze vraag in staat? Dan komen we het misschien wel aan de weet. (Zij geeft kinderen wel de ruimte om zelf luisterdoelen te bepalen; zij maakt ze dan wel expliciet);
 - vragenderwijs of hardop denkend het opbouwen, controleren en bijstel-

- schriftelijke bronnen: foto's, platen, tekeningen.
- De kinderen houden een mondelinge presentatie naar aanleiding van ontdekactiviteiten of een voorleesactiviteit; mogelijke werkwijzen:
 - ze brengen individueel of met een klein groepje verslag uit;
 - ze demonstreren hun 'onderzoek' en lichten het mondeling toe;
 - ze dramatiseren;
 - ze geven een mondelinge toelichting bij een filmpje, dia's of foto's;
 - ze voeren een soort 'achterwerk in de kast' uit.
- De kinderen leggen schriftelijk vast wat ze geleerd of ervaren hebben, bijvoorbeeld in de vorm van:
 - een tekening;
 - een stripverhaal;
 - een informatieposter;
 - een boekje.

len van verwachtingen te stimuleren.

Zij vraagt bij het bespreken van het kaft bijvoorbeeld: Waar zal het over gaan? of Wat zou er met ... gebeuren, denk je? Tijdens het voorlezen van het verhaal vraagt zij zich bijvoorbeeld af: Wat zou ... nu gaan doen? Zij laat de kinderen reageren of voorspelt zelf hardop. Of zij vraagt: Wat zou jij nu doen? Tijdens het verhaal komt zij ook terug op voorspellingen, bijvoorbeeld: Hé, dat ging heel anders dan wij gedacht hadden. Of: Hadden wij dat ook zo gedacht? Het gaat vooral om globale voorspellingen (waar gaat het verhaal over, hoe gaat het verder e.d.). Bij het voorspellen kan zij gebruik maken van pictogrammen (wie, wat, waar en probleem, oplossing) Wanneer bepaalde zinnen of uitspraken steeds terugkomen, vraagt zij ook naar gedetailleerde voorspellingen. Bij het prentenboek 'Over de mol die wil weten etc.' laat zij de kinderen bijvoorbeeld de standaardzinnen aanvullen die de verschillende dieren als antwoord op vraag van de mol geven; of bij herhaald voorlezen laat zij de geluiden van de verschillende uitwerpselen aanvullen;

- met de kinderen op het luisteren te reflecteren.

Zij stelt geen begripscontrolevragen, maar komt terug op eerder besproken zaken. Zij vraagt bijvoorbeeld bij het informatieve prentenboek: Hebben we nu een antwoord op onze vraag gevonden? Hoe zouden we nog verder kunnen zoeken?
- De leraar zorgt voor veel contextuele ondersteuning, bijvoorbeeld door: de platen uit een prentenboek te tonen en de kinderen essentiële aanwijzingen op de platen te laten ontdekken, en door ondersteunende gebaren te maken, een duidelijke mimiek en passend stemgebruik.
- Zij richt de dialogen op spreken en luisteren door de kinderen op elkaar te laten reageren en door de opdracht die het tweetal krijgt zo te maken dat elk kind nog moet weten wat de ander vertelde, bijv. *“Vertel niet wat je zelf hebt verteld, maar wat de ander jou vertelde”*.
- Zij ondersteunt de kinderen door ze te leren hoe ze actief naar elkaar kunnen luisteren en op elkaar kunnen reageren. Zij bespreekt wat voor reacties je kunt geven en doet dit voor. Zij wisselt met de kinderen ervaringen uit in nabesprekingen en gaat in op wat voor vragen kinderen aan elkaar gesteld hebben.
- Zij staat model: zij laat zien hoe je naar elkaar luistert en op elkaar reageert. Zij maakt in een gesprek bijvoorbeeld een opmerking als *“Kun je wat duidelijker praten, want ik kan je niet goed verstaan”*.
- Zij observeert en registreert het mondelinge taalgedrag van kinderen, om op basis daarvan vervolgvragen voor kinderen te kunnen ontwerpen.

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Sandor de aap

Juffrouw Trudy gaat met alle kinderen in een kring zitten. Ze gaat voorlezen. Het is een verhaal met simpele zinnen en een logische opbouw. Het verhaal bestaat ongeveer uit zes alinea's met korte zinnen.

Ze zegt van te voren: "Ik ga een verhaal vertellen. Als ik klaar ben met lezen krijgt iedereen vier plaatjes die bij het verhaal horen. Dan mogen jullie die plaatjes in de goede volgorde opplakken".

Trudy vertelt het verhaal over 'Sandor de Aap'. De kinderen luisteren goed. Een kind stelt een vraag over Sandor. Juf Trudy reageert: "Eerst vertel ik het hele verhaaltje en daarna mogen jullie vragen stellen, want misschien wordt in de rest van het verhaal wel verteld wat je net wilde vragen".

Als het verhaal af is, is er ruimte voor vragen en krijgen alle kinderen vier plaatjes en een gekleurd blaadje waar ze deze in de goede volgorde op kunnen plakken.

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen luisteren naar taalaanbod via audiovisuele bronnen, bijvoorbeeld naar liedjes en versjes op CD of naar gesprekken op radio en tv en internet.
- Ze luisteren naar monologen, bijvoorbeeld naar een klasgenoot die een persoonlijk verhaal vertelt of verslag uitbrengt of naar de leraar die een mededeling doet of interactief een verhaal voorleest.
- Ze luisteren naar elkaar en naar de leraar tijdens gesprekken. In deze gesprekken wisselen ze de rol van luisteraar af met die van spreker.
- Ze voeren naast dialogen ook gesprekken in groepjes van 3 of 4 kinderen. Ze raken vertrouwd met verschillende rollen in groepsgesprekken zoals gespreksleider, deelnemer, waarnemer, informatiegever, informatievragers. Ze laten middels de volgende gedragingen blijken dat ze (proberen te) begrijpen wat er gezegd is:
 - ze stellen vragen en geven reacties voor tijdens en na het luisteren;
 - ze geven antwoord op vragen;
 - ze doen voorspellingen over het vervolg van de tekst;
 - ze trekken conclusies naar aanleiding van het voorgelezen of vertelde;
 - ze proberen bij het luisteren gebruik te maken van de context om te begrijpen wat er bedoeld wordt: ze kijken goed naar wat er bijvoorbeeld allemaal op de platen in een prentenboek staat, ze letten op hoe de spreker kijkt, praat en gebaart;
 - ze spelen of vertellen een verhaal na;
 - ze volgen (gedrags)aanwijzingen op (ze ruimen bijv. spullen op wanneer hen dat gezegd wordt, ze bouwen iets met constructiemateriaal volgens aanwijzingen, ze doen mee aan bewegingsspelletjes volgens de regels).
- De kinderen reageren adequaat op gegeven instructie (bijvoorbeeld bij reken- en leesactiviteiten).
- Ze maken iets n.a.v. of op basis van wat ze gehoord hebben, bijvoorbeeld een tekening.
- Ze luisteren op verschillende manieren, afhankelijk van hun luisterdoel en voorkennis. Ze luisteren globaal en precies. Tijdens het luisteren zijn ze er voornamelijk op gericht de rode draad vast te houden.
- Ze stellen met hulp van de leraar eigen leervragen op. Samen gaan ze in

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor begrijpelijk taalaanbod en geeft adequate feedback. Daarnaast schept zij ruimte voor de inbreng van kinderen en stimuleert zij actieve deelname van kinderen in klassikale gesprekken, dialogen en gesprekken in kleine groepjes.
- Zij werkt met verschillende groepeeringsvormen: leraar met de grote groep en met een kleine groep; kinderen onderling in kleine groepen, vooral tweetallen; en leraar-kind momenten. Zij zorgt voor een goede balans tussen die groepeeringsvormen.
- Zij creëert momenten waarop kinderen luisteren naar monologen van elkaar en van zichzelf, bijv. door poppenkastspel of het vertellen en interactief voorlezen van verhalen. Zij zorgt ook voor korte luisterteksten, bijv. in de vorm van liedjes, versjes of gedichten. Tevens zorgt zij voor momenten waarop kinderen luisteren naar gesprekken op radio en tv.
- Zij zorgt voor voldoende momenten waarop kinderen actief luisteren naar elkaar en met elkaar praten, bijvoorbeeld tijdens gesprekken in de kleine kring.
- De leraar bouwt dialogen uit naar gesprekken in drietallen en later naar viertallen. Zij kan dit opbouwen door kinderen eerst gesprekken te laten voeren met tijds- en volgorde-afspraken. Afhankelijk van de opdracht geeft zij de kinderen een specifieke taak of rol.
- Zij werkt met de klassikale gesprekken steeds meer toe naar onderzoeksactiviteiten waarin de kinderen opzoeken en onderzoeken.
- Zij maakt kinderen bewust van het feit dat je met verschillende doelen kunt luisteren (om je te ontspannen/amuseren, om informatie te verwerven en om erachter te komen hoe je iets doet/maakt), dat sprekers ook die verschillende doelen kunnen hebben en dat er dus verschillende soorten teksten zijn om naar te luisteren (verhalende, informatieve en instructieve). Zij zorgt ervoor dat de kinderen actief luisteren door ze te begeleiden bij het inzetten van luisterstrategieën, door:
 - voorkennis te activeren (of aan te brengen). Zie groep 1/2;
 - interpretatiekaders te expliciteren.

Zij zegt bijvoorbeeld: We hebben nu deze kijkdoos gezien. Nu gaan jullie zelf een kijkdoos maken, een kijkdoos die past bij het enge verhaal dat

gesprekken op zoek naar antwoorden. Ze zoeken in interactie met anderen naar kennis en worden daarin ondersteund door de leraar. De kinderen denken zelf actief na, praten, luisteren naar anderen en leren van elkaar.

- De kinderen nemen actief deel aan leergesprekken. Ze raadplegen diverse soorten bronnen om antwoorden op hun vragen te krijgen:
 - eigen ervaringen;
 - gast in de klas;
 - audiovisuele bronnen;
 - internet;
 - schriftelijke bronnen: foto's, platen, tekeningen.
- Ze houden een mondelinge presentatie naar aanleiding van ontdekkactiviteiten of een voorleesactiviteit; mogelijke werkwijzen:
 - ze brengen individueel of met een klein groepje verslag uit;
 - ze demonstreren hun 'onderzoek' en lichten het mondeling toe;
 - ze dramatiseren;
 - ze geven een mondelinge toelichting bij een filmpje, dia's of foto's.
- De kinderen voeren een soort 'achterwerk in de kast' uit; ook naar aanleiding van radio-, tv-programma, CD of naar aanleiding van een gastspreker in de klas. Ze leggen schriftelijk vast wat ze geleerd of ervaren hebben. Schriftelijke verwerkingsvormen kunnen zijn:
 - een stripverhaal;
 - een verhaal;
 - een verslag, rapportage;
 - lijstjes, schema's;
 - informatiebordjes bij tentoonstelling;
 - teksten bij fotoflaps;
 - een informatieposter;
 - een boekje.

ik heb voorgelezen. Ik ga straks vertellen hoe je dat doet. Luister maar goed wat je eerst moet doen en wat daarna. (Zij expliciteert hier het thematisch kader (kijkdoos bij een eng verhaal) de tekstsoort (instructieve tekst) en de tekststructuur (opeenvolgingen, chronologische volgorde);

- samen met de kinderen het luisterdoel te bepalen.
Zij zegt bijvoorbeeld: Je gaat straks luisteren naar een radioprogramma over Ajax. Wat zou je hierover graag meer willen weten? (...) Als je straks gaat luisteren, let er dan op of je ook antwoorden op je vragen hoort;
- vragenderwijs of hardop denkend het opbouwen, controleren en bijstellen van verwachtingen te stimuleren. (Zie ook groep 1/2);
- kinderen te wijzen op signaalwoorden die een chronologische opbouw herkenbaar maken ('eerst', 'daarna') en op vraagwoorden en intonatie die een vraag herkenbaar maken.
Zij noemt dit bijvoorbeeld vooraf als iets waarop kinderen kunnen gaan letten tijdens het luisteren en wanneer zij zelf de spreker is, spreekt zij deze woorden met meer nadruk uit;
- met kinderen op het luisteren te reflecteren.
Zij stelt niet uitsluitend begripscontrolevragen, maar gaat met kinderen bijvoorbeeld in op de vraag of ze hun luisterdoel bereikt hebben.
- De leraar zorgt voor veel contextuele ondersteuning, bijvoorbeeld door: de platen uit een prentenboek te tonen en de kinderen essentiële aanwijzingen op de platen te laten ontdekken, en door ondersteunende gebaren te maken, een duidelijke mimiek en passend stemgebruik.
- Zij richt de dialogen op spreken en luisteren door de kinderen op elkaar te laten reageren en door de opdracht die het tweetal krijgt zo te maken dat elk kind nog moet weten wat de ander vertelde, bijv. *“Vertel niet wat je zelf hebt verteld, maar wat de ander jou vertelde”*.
- Zij ondersteunt de kinderen door ze te leren hoe ze actief naar elkaar kunnen luisteren en op elkaar kunnen reageren. Zij bespreekt wat voor reacties je kunt geven en doet dit voor. Zij wisselt met de kinderen ervaringen uit in nabesprekingen en gaat in op wat voor vragen kinderen aan elkaar gesteld hebben.
- Zij staat model: zij laat zien hoe je naar elkaar luistert en op elkaar reageert. Zij maakt in een gesprek bijvoorbeeld een opmerking als *“Kun je wat duidelijker praten, want ik kan je niet goed verstaan”*.
- Zij observeert en registreert het mondelinge taalgedrag van kinderen, om op basis daarvan vervolgvragen voor kinderen te kunnen ontwerpen.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

De verhalenverteller vertelt

Groep 3/4 werkt al geruime tijd aan het thema Indianen. Meneer Victor zet samen met de kinderen waxinelichtjes in de kring: het 'kampvuur'. Het lokaal wordt verduisterd. Alle kinderen gaan rondom het 'vuur' zitten. Meneer Victor, de 'verhalenverteller', heeft een blaadje. Hij legt uit: "Ik heb op dit blaadje een paar woorden opgeschreven voor het geval ik misschien tijdens het vertellen niet meer helemaal weet wat er in het verhaal gebeurt. Dan kijk ik gewoon eventjes op dit blaadje. Straks laat ik jullie zien welke woorden ik heb opgeschreven en dan kunnen jullie aan mij vertellen of dit inderdaad belangrijke woorden zijn in het verhaaltje."

Victor vertelt een verhaal over Wasbeer. De 'indianenkinderen' luisteren aandachtig. Na het verhaal praten ze na over wat de indianen van dit verhaaltje kunnen leren.

Dan komt Victor terug op het blaadje met de woorden. Een kind merkt op dat meneer er helemaal niet op gekeken heeft. Victor: "Ja, weet je hoe dat komt? Toen ik gisteravond dat briefje ging maken, had ik eigenlijk al een beetje geefend. Want door deze woorden op te schrijven zat het verhaaltje zo goed in mijn hoofd, dat ik er eigenlijk niet meer op hoefde te kijken."

Een paar kinderen lezen de woorden voor die op het blaadje staan: indianenjongen → stoer en dapper; ontmoet Grote Kei → wil gooien; de Kei leeft; wedstrijd; Wasbeer overmoedig → valt; Grote Kei rolt over Wasbeer; lesje geleerd!

Aan de hand van deze woorden stelt meneer Victor vragen en vatten kinderen het verhaal samen.

Bron:

Tomesen, M. & Kleef, M. Strategisch lezen en schrijven met jonge kinderen. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen luisteren naar taalaanbod via audiovisuele bronnen, bijvoorbeeld naar naar gesprekken op radio en tv en internet. Ze luisteren naar monologen, bijvoorbeeld naar een klasgenoot die een persoonlijk verhaal vertelt of verslag uitbrengt of naar de leraar die een mededeling doet of interactief een verhaal voorleest.
- Ze luisteren naar elkaar en naar de leraar tijdens gesprekken. In deze gesprekken wisselen ze de rol van luisteraar af met die van spreker.
- Ze voeren naast dialogen ook gesprekken in groepjes van 3 of 4 kinderen. Ze raken vertrouwd met verschillende rollen in groepsgesprekken zoals gespreksleider, deelnemer, waarnemer, informatiegever, informatievrager. Ze laten middels de volgende gedragingen blijken dat ze (proberen te) begrijpen wat er gezegd is:
 - ze stellen vragen en geven reacties voor, tijdens en na het luisteren;
 - ze geven antwoord op vragen;
 - ze doen voorspellingen over het vervolg van de tekst;
 - ze trekken conclusies naar aanleiding van het voorgelezen of vertelde;
 - ze proberen bij het luisteren gebruik te maken van de context om te begrijpen wat er bedoeld wordt: ze kijken goed naar wat er bijvoorbeeld allemaal op het begeleidende beeldmateriaal staat, ze letten op hoe de spreker kijkt, praat en gebaart;
 - ze spelen of vertellen een verhaal na.
- De kinderen reageren adequaat op gegeven instructie (bijvoorbeeld bij reken- en leesactiviteiten).
- Ze maken iets n.a.v. of op basis van wat ze gehoord hebben, bijvoorbeeld een tekening.
- Ze vatten wat ze gehoord hebben samen.
- Wat ze gehoord hebben zet ze aan tot andere activiteiten, bijvoorbeeld schriftelijk of mondeling reageren op een oproep, zich ergens voor opgeven of aanmelden, meer informatie vragen/zoeken om een bepaald probleem op te lossen.

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor begrijpelijk taalaanbod en geeft adequate feedback. Daarnaast schept zij ruimte voor de inbreng van kinderen en stimuleert zij actieve deelname van kinderen in klassikale gesprekken, dialogen en gesprekken in kleine groepjes. Zij werkt met verschillende groeperingsvormen: leraar met de grote groep en met een kleine groep; kinderen onderling in kleine groepen, vooral tweetallen; en leraar-kind momenten. Zij zorgt voor een goede balans tussen die groeperingsvormen.
- Zij creëert momenten waarop kinderen luisteren naar monologen van elkaar en van zichzelf, bijv. door verslag uitbrengen of het vertellen en interactief voorlezen van verhalen. Zij zorgt ook voor korte luisterteksten, bijv. in de vorm van liedjes, versjes of gedichten. Tevens zorgt zij voor momenten waarop kinderen luisteren naar gesprekken op radio en tv.
- De leraar zorgt voor voldoende momenten waarop kinderen actief luisteren naar elkaar en met elkaar praten. Afhankelijk van de opdracht geeft zij kinderen in gesprekken in drietallen of viertallen een specifieke taak of rol.
- Zij werkt met de klassikale gesprekken steeds meer toe naar onderzoeksactiviteiten waarin de kinderen opzoeken en onderzoeken.
- De leraar bouwt samen met de kinderen kennis op en geeft de kinderen de ruimte om mee te praten en uit te wisselen, vooral tijdens de zaakvakken. Zij leert kinderen om een vraaggesprek (interview) te voeren om informatie te verkrijgen.
- De leraar roept indien nodig in herinnering dat je ook kunt luisteren om je op de hoogte te stellen van meningen of om een mening te vormen en om overtuigd te worden. Zij moedigt de kinderen aan tot actief luisteren en begeleidt ze daarbij indien nodig door:
 - de kinderen bewust te maken van hun voorkennis (en dat ze die kunnen gebruiken bij het luisteren);
 - ze te wijzen op de mogelijke interpretatiekaders (thema, tekstsoort, tekststructuur);
 - ze een luisterdoel te laten bepalen;
 - ze te wijzen op signaalwoorden die tekstrelaties (zie bij Inhoud) herken-

- De kinderen luisteren op verschillende manieren, afhankelijk van hun luisterdoel en voorkennis. Ze luisteren globaal, precies en selectief. Ze worden zich meer bewust van hun voorkennis en hun kennis over tekstsoorten en gebruiken die bij het bepalen van hun luisterdoelen en bij het luisteren.
 - Ze stellen met hulp van de leraar eigen leervragen op. Samen gaan ze in gesprekken op zoek naar antwoorden. Ze zoeken in interactie met anderen naar kennis en worden daarin ondersteund door de leraar. De kinderen denken zelf actief na, praten, luisteren naar anderen en leren van elkaar.
 - Ze nemen actief deel aan leergesprekken.
 - Ze verwerven informatie door actief te luisteren en te reageren en kennis uit te wisselen in leergesprekken, bijvoorbeeld tijdens de zaakvakken. Ze raadplegen diverse soorten bronnen om antwoorden op hun vragen te krijgen, zoals: eigen ervaringen, gast in de klas, audiovisuele bronnen, internet, schriftelijke bronnen (foto's, platen, tekeningen).

 - De kinderen houden een mondelinge presentatie naar aanleiding van ontdekkingsactiviteiten of een voorleesactiviteit; mogelijke werkwijzen:
 - ze brengen individueel of met een klein groepje verslag uit;
 - ze demonstreren hun 'onderzoek' en lichten het mondeling toe;
 - ze dramatiseren;
 - ze geven een mondelinge toelichting bij een filmpje, dia's of foto's.

 - De kinderen voeren een soort 'achterwerk in de kast' uit, ook naar aanleiding van radio-, tv-programma, CD of naar aanleiding van gesprekken (interviews bijvoorbeeld) met anderen. Ze leggen schriftelijk vast wat ze geleerd of ervaren hebben, schriftelijke verwerkingsvormen kunnen zijn: een stripverhaal, een verhaal, een verslag of rapportage, lijstjes of schema's, informatiebordjes bij tentoonstelling, teksten bij fotoflaps, een informatieposter, een boekje, een werkstuk, een muurkrant.
- baar maken;
 - ze te laten reflecteren op het luisteren.
- De leraar zorgt voor visuele ondersteuning bij abstracte onderwerpen.
 - Zij observeert en registreert het mondelinge taalgedrag van kinderen, om op basis daarvan vervolgvacatures voor kinderen te kunnen ontwerpen.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

Lisa doet een wens

Meester Martin zegt: "Vandaag krijgen jullie een plaatje van de voorkant van een boek. Bij dit boek ga je bedenken waar het boek over zou kunnen gaan en of je het leuk lijkt en waarom je het leuk lijkt. Nadat ik het verhaal verteld heb, kijken jullie op je blaadje om te zien of het klopt met wat je had bedacht. Daarna gaan we opschrijven of je het goed had voorspeld of dat het niet klopte".

Nadat iedereen wat opgeschreven heeft, gaan de kinderen samen met de meester in de kring zitten om naar het verhaal te luisteren. Dit verhaal duurt maximaal 20 minuten. Tijdens het verhaal kunnen er vragen gesteld worden door de kinderen en stelt meester Martin vragen aan de klas.

Meester leest het boekje 'Lisa doet een wens'. Als hij ergens halverwege het verhaal is vraagt hij: "Wat denken jullie dat ze gaat wensen?" Verschillende vingers gaan omhoog. Tim zegt: "Ik denk dat ze een kilo snoep wenst".

Als het verhaal afgelopen is vraagt meester Martin: "Eva, wat had jij op je blaadje geschreven?" Eva vertelt: "Ik dacht dat het een heel leuk boek zou zijn omdat het meisje op de voorkant een wens mag doen en dat zou ik ook wel willen". Martin zegt: "Heel goed! Vinden jullie dat het klopt met het verhaal?" Verschillende kinderen reageren en geven hun mening. Hetzelfde vraagt Martin aan nog een aantal andere kinderen. Daarna schrijft iedereen op of zijn/haar voorspelling klopte of niet.

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen luisteren naar taalaanbod via audiovisuele bronnen, bijvoorbeeld naar gesprekken op radio en tv en internet. Ze luisteren naar monologen, bijvoorbeeld naar een klasgenoot die een persoonlijk verhaal vertelt of verslag uitbrengt of naar de leraar die een mededeling doet of interactief een verhaal voorleest.
- Ze luisteren naar elkaar en naar de leraar tijdens gesprekken. In deze gesprekken wisselen ze de rol van luisteraar af met die van spreker.
- De kinderen voeren naast dialogen ook gesprekken in groepjes van 3 of 4 kinderen. Ze raken vertrouwd met verschillende rollen in groepsgesprekken zoals gespreksleider, deelnemer, waarnemer, informatiegever, informatievrager. Ze laten middels de volgende gedragingen blijken dat ze (proberen te) begrijpen wat er gezegd is:
 - ze stellen vragen en geven reacties voor tijdens en na het luisteren;
 - ze geven antwoord op vragen;
 - ze doen voorspellingen over het vervolg van de tekst;
 - ze trekken conclusies naar aanleiding van het voorgelezen of vertelde;
 - ze proberen bij het luisteren gebruik te maken van de context om te begrijpen wat er bedoeld wordt: ze kijken goed naar wat er bijvoorbeeld allemaal op het begeleidend beeldmateriaal staat, ze letten op hoe de spreker kijkt, praat en gebaart;
 - ze spelen of vertellen een verhaal na.
- De kinderen reageren adequaat op gegeven instructie (bijvoorbeeld bij reken- en leesactiviteiten).
- Ze maken iets n.a.v. of op basis van wat ze gehoord hebben, bijvoorbeeld een tekening.
- Ze vatten wat ze gehoord hebben samen.
- Wat ze gehoord hebben zet ze aan tot andere activiteiten, bijvoorbeeld schriftelijk of mondeling reageren op een oproep, zich ergens voor opgeven of aanmelden, meer informatie vragen/zoeken om een bepaald probleem op te lossen, het uitwisselen van meningen en het bediscussiëren van onderwerpen, het aanzetten van anderen tot actie.
- Ze maken aantekeningen.

Wat doet de leraar?

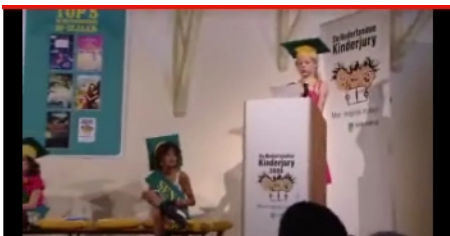
- De leraar zorgt voor begrijpelijk taalaanbod en geeft adequate feedback. Daarnaast schept zij ruimte voor de inbreng van kinderen en stimuleert zij actieve deelname van kinderen in klassikale gesprekken, dialogen en gesprekken in kleine groepjes. Zij werkt met verschillende groepeeringsvormen: leraar met de grote groep en met een kleine groep; kinderen onderling in kleine groepen, vooral tweetallen; en leraar-kind momenten. Zij zorgt voor een goede balans tussen die groepeeringsvormen.
- Zij creëert momenten waarop kinderen luisteren naar monologen van elkaar en van zichzelf, bijv. door verslag uitbrengen of het vertellen en interactief voorlezen van verhalen. Zij zorgt ook voor korte luisterteksten, bijv. in de vorm van liedjes, versjes of gedichten. Tevens zorgt zij voor momenten waarop kinderen luisteren naar gesprekken op radio en tv.
- De leraar zorgt voor voldoende momenten waarop kinderen actief luisteren naar elkaar en met elkaar praten. Afhankelijk van de opdracht geeft zij kinderen in gesprekken in drietallen of viertallen een specifieke taak of rol.
- Zij werkt met de klassikale gesprekken steeds meer toe naar onderzoeksactiviteiten waarin de kinderen opzoeken en onderzoeken.
- De leraar bouwt samen met de kinderen kennis op en geeft de kinderen de ruimte om mee te praten en uit te wisselen, vooral tijdens de zaakvakken.
- Zij leert kinderen om een vraaggesprek (interview) te voeren om informatie te verkrijgen.
- De leraar roept, indien nodig, in herinnering dat je ook kunt luisteren om je op de hoogte te stellen van meningen of om een mening te vormen en om overtuigd te worden. Zij moedigt de kinderen aan tot actief luisteren en begeleidt ze daarbij indien nodig door:
 - de kinderen bewust te maken van hun voorkennis (en dat ze die kunnen gebruiken bij het luisteren);
 - ze te wijzen op de mogelijke interpretatiekaders (thema, tekstsoort, tekststructuur);
 - ze een luisterdoel te laten bepalen;

- Ze vatten samen wat ze gehoord hebben (bijvoorbeeld mondeling, of schriftelijk in steekwoorden of schematisch in bijvoorbeeld een tekening of (pijl)diagram).
 - De kinderen luisteren op verschillende manieren, afhankelijk van hun luisterdoel en voorkennis. Ze luisteren globaal, precies, selectief en kritisch. Ze zijn zich bewust van hun voorkennis en hun kennis over tekstsoorten en gebruiken die bij het bepalen van hun luisterdoelen en bij het luisteren.
 - Ze stellen met hulp van de leraar eigen leervragen op. Samen gaan ze in gesprekken op zoek naar antwoorden. Ze zoeken in interactie met anderen naar kennis en worden daarin ondersteund door de leraar. De kinderen denken zelf actief na, praten, luisteren naar anderen en leren van elkaar.
 - Ze nemen actief deel aan leergesprekken.
 - De kinderen verwerven informatie door actief te luisteren en te reageren en kennis uit te wisselen in leergesprekken, bijvoorbeeld tijdens de zaakvakken.
 - Ze maken tijdens het luisteren aantekeningen. Ze raadplegen diverse soorten bronnen om antwoorden op hun vragen te krijgen zoals: eigen ervaringen, gast in de klas, audiovisuele bronnen, internet en schriftelijke bronnen (foto's, platen, tekeningen).
 - De kinderen houden een mondelinge presentatie naar aanleiding van ontdekactiviteiten of een voorleesactiviteit; mogelijke werkwijzen:
 - ze brengen individueel of met een klein groepje verslag uit;
 - ze demonstreren hun 'onderzoek' en lichten het mondeling toe;
 - ze dramatiseren;
 - ze geven een mondelinge toelichting bij een filmpje, dia's of foto's.
 - De kinderen voeren een soort 'achterwerk in de kast' uit, ook naar aanleiding van radio- of tv-programma of CD of naar aanleiding van gesprekken (interviews bijvoorbeeld) met anderen. Ze leggen schriftelijk vast wat ze geleerd of ervaren hebben, schriftelijke verwerkingsvormen kunnen zijn: een stripverhaal, een verhaal, een verslag of rapportage, lijstjes of schema's, informatiebordjes bij tentoonstelling, teksten bij fotoflaps, een informatieposter, een boekje, een werkstuk en een muurkrant.
 - Ze houden een presentatie met behulp van PowerPoint of een ander softwareprogramma waarmee ze een digitale presentatie kunnen maken.
 - Ze vatten een mondelinge tekst schriftelijk samen in steekwoorden of schematisch, bijvoorbeeld in een tekening of (pijl)diagram.
- ze te wijzen op signaalwoorden die tekstrelaties (zie bij Inhoud) herkenbaar maken;
 - ze te laten reflecteren op het luisteren;
 - ze te wijzen op signaalwoorden die tekstrelaties (zie bij Inhoud) herkenbaar maken.
- De leraar zorgt voor visuele ondersteuning bij abstracte onderwerpen; als contextuele ondersteuning kunnen ook tabellen en grafieken dienen.
 - Zij observeert en registreert het mondelinge taalgedrag van kinderen, om op basis daarvan vervolgvragen voor kinderen te kunnen ontwerpen.
 - Zij biedt hulpmiddelen aan bij het verwerken van informatie, zoals PowerPoint of andere softwareprogramma's waarmee kinderen een presentatie kunnen maken.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Jeugdjournaal

Meester Ronald laat een gedeelte van het jeugdjournaal zien. Het gaat over de prijzen die de kinderjury heeft toegekend aan de boeken die de juryleden het allerbeste vonden. De kinderen hebben de opdracht gekregen om heel goed te kijken en te luisteren naar het fragment. Ze hebben een kladpapiertje voor zich liggen. Daarop moeten ze vragen schrijven die in de uitzending beantwoord worden. Roos heeft bijvoorbeeld bedacht: "Wat gebeurt er met een boek als het een prijs heeft gewonnen?" en "Wie hebben er gewonnen en voor de hoeveelste keer?" Carel heeft opgeschreven: "Hoe gaat die wedstrijd eigenlijk?" En Franca: "Waarom stemmen kinderen altijd op hetzelfde boek?" Carolien heeft: "Wat is een goed boek?"

Als ze het fragment twee keer bekeken hebben, vergelijken ze in groepjes hun vragen. Samen kiezen ze de drie vragen die ze het beste vinden. Dan geven ze hun vragen aan een ander groepje en zij krijgen de vragen van dat groepje. De groepjes proberen nu elkaars vragen te beantwoorden.

Ronald bespreekt de opdracht na. Zijn er soms vragen die een groepje niet kon beantwoorden? Sem steekt zijn vinger op. "Wij wisten geen antwoord op: "Wat is een goed boek?" " zegt hij. "Vraag maar aan het groepje dat de vraag heeft opgeschreven," zegt Ronald en hij kijkt naar het groepje van Carolien. "Zeg het maar, wat is het antwoord?" "Een goed boek is een boek dat heel vaak door de kinderjury wordt gekozen", zegt Carolien. "Maar wij vinden dat niet", zegt Sem. "Wij vinden een goed boek iets anders." "Goed," zegt Ronald. "De volgende opdracht is dat iedereen gaat opschrijven wanneer hij of zij een boek goed vindt. Je neemt de boeken in gedachten die jij goed vindt en je gaat heel precies opschrijven waarom je ze goed vindt". Als ze klaar zijn, mogen de kinderen in hun groepje laten horen wat ze hebben opgeschreven. De voorzitter van het groepje schrijft de belangrijkste dingen op.

Als iedereen klaar is, doen de voorzitters van de groepjes verslag. Terwijl zij laten horen wanneer hun groepje boeken goed vindt, typt Ronald mee. Er verschijnt een lijst op het digitale schoolbord met woorden als: spannend, griezelig, dat ik het zelf ook kan meemaken, zielig, droevig...

"Weet je wat we nu eigenlijk moeten doen," zegt Ronald, "iedereen denkt na over een voorbeeld van een boek bij al die woorden. Wat je het spannendste boek vindt. Of het droevigste?" "Dan zoeken we er plaatjes bij op internet," zegt Sem. "Dan hebben we onze eigen allerbeste boekenlijst," knikt Ronald. "Die kun je dan meenemen naar de bibliotheek. Dan weet je meteen wat je moet hebben als je iets grappigs zoekt of iets heel erg griezeligs!!!"

Kerdoel 2

De leerlingen leren zich naar vorm en inhoud uit te drukken bij het geven en vragen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg, het instrueren en bij het discussiëren.

Toelichting en verantwoording

Bij dit kerndoel gaat het erom dat leerlingen:

- mondeling hun bedoeling over kunnen brengen en daarbij aandacht hebben voor:
 - doel en publiek
 - opbouw
 - levendig taalgebruik
 - juiste uitspraak
 - woordenschat: passende woorden
 - grammaticaal correcte zinnen en woorden (woordvormen, zinsbouw)
 - houding, intonatie en mimiek om hun mondelinge tekst te ondersteunen;
- zich redden in verschillende spreek- of gesprekssituaties: monologen, dialogen en polylogen;
- spreekstrategieën inzetten om hun doelen te bereiken.

Inhoud

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
G E B R U I K			
<ul style="list-style-type: none"> spreekdoelen hebben vooral betrekking op ontspanning/amuseren en ook op informeren en instrueren, in informele situaties 	<ul style="list-style-type: none"> spreekdoelen hebben vooral betrekking op ontspanning/amuseren, informeren en instrueren, vooral in informele situaties en soms in vertrouwde formelere situaties 	<ul style="list-style-type: none"> spreekdoelen hebben vooral betrekking op informeren en instrueren en ook nog wel op ontspanning/amuseren; spreekdoelen kunnen ook betrekking hebben op overtuigen en overhalen; in informele en formele situaties 	<ul style="list-style-type: none"> spreekdoelen hebben vooral betrekking op informeren, instrueren, overtuigen en overhalen, in informele en formelere situaties
<ul style="list-style-type: none"> bij het spreken worden zowel eenvoudige als complexe cognitieve taalfuncties gebruikt; ze zijn contextafhankelijk: hier en nu 	<ul style="list-style-type: none"> bij het spreken worden zowel eenvoudige als complexe cognitieve taalfuncties gebruikt; ze zijn redelijk contextafhankelijk: hier en nu, nabije omgeving en nabije toekomst/verleden 	<ul style="list-style-type: none"> bij het spreken worden zowel eenvoudige als complexe cognitieve taalfuncties gebruikt; ze zijn niet altijd contextafhankelijk: ze kunnen ook betrekking hebben op omgeving, verleden en toekomst die minder nabij is 	<ul style="list-style-type: none"> bij het spreken worden zowel eenvoudige als complexe cognitieve taalfuncties gebruikt; ze zijn niet contextafhankelijk: ze kunnen ook betrekking hebben op omgeving, verleden en toekomst die ver is
<ul style="list-style-type: none"> gespreksregels hebben vooral betrekking op niet voor de beurt spreken 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> bij het onderwerp blijven niet door elkaar praten 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> ingaan op bijdragen van anderen aandacht vasthouden 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> beurtverdeling voortgang bewaken
V O R M			
<ul style="list-style-type: none"> monologen: vooral het vertellen van een persoonlijk verhaal gesprekken: <ul style="list-style-type: none"> dialogen: korte dialoogjes tussen twee kinderen en tussen kind en leraar, gesimuleerde telefoongesprekken polylogen: in kleine groep met of zonder leraar erbij en in grote groep 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> gesprekken: deelnemen aan klassikale leergesprekken, gesprekken met onbekenden en niet-gesimuleerde telefoongesprekken 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> langere monologen: persoonlijke verhalen, presentaties gesprekken: discussies, gesprekken met openbare instanties 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> een groepsgesprek en discussie leiden
<ul style="list-style-type: none"> vooral expressief: korte, verhalende teksten; korte instructieve teksten komen voor (aan elkaar uitleggen van spelletjes bijvoorbeeld); korte informatieve teksten komen ook voor (onder andere in de vorm van uitwisselingsgesprekken) 	<ul style="list-style-type: none"> verhalend (persoonlijke verhalen bijvoorbeeld), informatief en instructief 	<ul style="list-style-type: none"> vooral informatief (presentaties, mondelinge verslagen en vragen om informatie bijvoorbeeld) en instructief; verhalend en betogend komt ook voor 	<ul style="list-style-type: none"> vooral informatief, instructief en betogend (bijvoorbeeld een boekpresentatie waarbij een onderbouwde waardering gegeven wordt of bij discussies)

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
<ul style="list-style-type: none"> zinnen zijn kort, meestal enkelvoudig, grammaticaal eenvoudig, kunnen vormen structuur'fouten' bevatten 	<ul style="list-style-type: none"> zinnen worden langer, naast enkelvoudige ook samengestelde zinnen, qua structuur complexer, kunnen vorm- en structurfouten bevatten 	<ul style="list-style-type: none"> zinnen kunnen lang zijn, naast enkelvoudige ook samengestelde zinnen, qua structuur complexer 	als groep 5/6
<ul style="list-style-type: none"> spreektechniek heeft vooral betrekking op verstaanbare uitspraak 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> intonatie 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> dictie en articulatie 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> klankkleur relatie spreektechniek en situatie
I N H O U D			
<ul style="list-style-type: none"> de onderwerpen van de teksten zijn dichtbij, ze gaan over het hier en nu, zijn contextgebonden en concreet, vooral rond concrete voorwerpen of handelingen; de afstand tussen onderwerp en spreker is klein 	<ul style="list-style-type: none"> de onderwerpen van de teksten zijn dichtbij, ze gaan over het hier en nu of over nabije omgeving, nabije toekomst/verleden; de verschijnselen en concepten worden al wat complexer en abstracter; de afstand tussen onderwerp en spreker wordt groter 	<ul style="list-style-type: none"> de onderwerpen worden minder contextgebonden; ze hebben ook betrekking op verleden en toekomst en op omgeving die minder nabij is; er komen steeds meer complexe en abstracte onderwerpen voor (bijv. bij de zaakvakken of tijdens reflectiemomenten); de afstand tussen onderwerp en spreker wordt groter 	<ul style="list-style-type: none"> de onderwerpen zijn lang niet altijd contextgebonden; het gaat vaak om abstracte onderwerpen; de afstand tussen spreker en onderwerp breidt zich verder uit
A A N P A K			
<ul style="list-style-type: none"> het inzetten van spreekstrategieën wordt geïnitieerd en sterk begeleid door de leraar. Accent ligt op verzamelen van informatie, bepalen van de inhoud en globaal structuur aanbrengen in de tekst 	<ul style="list-style-type: none"> het inzetten van spreekstrategieën wordt begeleid door de leraar. Accent ligt op oriënteren op inhoud en doel, plannen (informatie verzamelen, selecteren en ordenen), reflecteren (vooral op inhoud en functie) 	<ul style="list-style-type: none"> het inzetten van spreekstrategieën wordt aangemoedigd door de leraar en waar nodig door haar begeleid. Accent ligt op het oriënteren op inhoud, doel en publiek, plannen (informatie verzamelen, selecteren en ordenen), reflecteren (vooral op doel, functie en inhoud) 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> accent ligt op oriënteren op inhoud, doel en publiek, plannen en reflecteren (op doel, inhoud, functie en vorm)

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen voeren alledaagse communicatieve functies uit, zoals groeten, bedanken, vragen om hulp of om informatie, gevoelens uitdrukken.
- Ze maken kennis met school als institutionele communicatieve situatie, bijvoorbeeld doordat ze: objecten aanduiden, antwoord geven op informatievragen, vertellen over een belevenis, vertellen over wat ze gaan doen en later over de manier waarop ze iets gedaan hebben, een mening geven. Ze houden (korte) monologen:
 - ze vertellen een persoonlijk verhaal op basis van eigen ervaringen en belevenissen;
 - ze vertellen over een voorgelezen prentenboek;
 - ze vertellen een verhaal na, bijvoorbeeld met de verteltafel;
 - ze leggen iets uit, bijvoorbeeld een spelletje.
- De kinderen voeren dialogen met de leraar of met een klasgenoot tijdens spelen/werken (in hoeken) of tijdens samenwerkingsactiviteiten; kan ook tijdens gesimuleerde telefoongesprekken, bijvoorbeeld in de huishoek. Ze voeren ook dialogen met een medeleerling in opdracht van de leraar. Ze nemen deel aan polylogen: gesprekken in de kleine kring en klassikale gesprekken, bijvoorbeeld:
 - wanneer de leraar interactief voorleest;
 - wanneer de leraar met hen een voorwerp of praatplaat bekijkt en bespreekt;
 - wanneer de activiteiten voor de dag of week worden doorgenomen;
 - tijdens rollenspel en fantasiespel.
- De kinderen nemen actief deel aan gesprekken; dit uit zich in de volgende gedragingen:
 - ze nemen de gelegenheid te baat om zelf iets te zeggen;
 - ze gaan door omdat er naar hen geluisterd wordt;
 - ze nemen beurten op eigen initiatief en breiden beurten uit;
 - ze geven (uitgebreide) antwoorden op open vragen;
 - ze reageren uit eigen beweging (uitgebreid) op beweringen van anderen.

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor een veilig en stimulerend klimaat waarin kinderen durven communiceren en graag willen communiceren. Zij zorgt ervoor dat kinderen voldoende gelegenheid tot taalproductie krijgen, door:
 - organisatorische acties als het organiseren van een verhalenvertelcyclus, de groepssamenstelling in het oog houden, voorwaarden scheppen voor samenwerken en samen spelen (bijvoorbeeld materialen aanreiken die kinderen met elkaar in contact brengen, taken voor activiteiten ontwerpen waarin mondelinge uitwisseling noodzakelijk en functioneel is);
 - (samen met de kinderen) geschikte onderwerpen of materialen aan te dragen om (in de kleine kring) over te praten;
 - zelf mee te spelen en daarbij taal uitlokken;
 - kinderen te stimuleren hun plannen onder woorden te brengen (ze aanmoedigen te vertellen wat ze willen gaan doen).
- De leraar schept ruimte voor actieve deelname van kinderen aan gesprekken door:
 - stiltes te laten vallen;
 - verbale en non-verbale luisterresponsen te geven;
 - niet 'achter elkaar' vragen te stellen en zelf minder te praten;
 - zonnig open en uitnodigende vragen te stellen;
 - af en toe een prikkelende uitspraak te doen.
- De leraar stimuleert kwaliteit van de inhoud van wat kinderen zeggen door:
 - door te gaan op de inhoud van wat het kind zegt;
 - er samen met het kind achter te komen wat het bedoelt;
 - het kind aan te zetten tot nadenken en het gebruik van complexere cognitieve taalfuncties zoals vergelijken, redeneren, concluderen.
- De leraar organiseert drama-activiteiten. De leraar begeleidt het inzetten van spreekstrategieën door:
 - samen met hen het onderwerp waarover ze gaan spreken te verkennen;
 - ze te helpen bij het structureren van hun tekst door bijvoorbeeld pictogrammen (voor wie, waar, wat) aan te reiken die ondersteunend en

-
- De kinderen bereiden het vertellen van een (persoonlijk) verhaal voor door bijvoorbeeld foto's waarbij ze iets willen vertellen in de goede volgorde te leggen en erover na te denken wat ze bij elke foto willen vertellen, of door pictogrammen (wie, wat, waar, probleem, oplossing) te gebruiken bij het (na)vertellen van een verhaal.

structurerend werken of door platen en foto's te gebruiken.

- De leraar geeft adequate feedback op taaluitingen van kinderen:
 - herhalen in correcte vorm en uitbreiden;
 - inbreng van het kind ordenen en af en toe samenvatten.
- De leraar stimuleert de kinderen om gespreksregels toe te passen zoals 'de ander laten uitpraten'. Zij is zich bewust van haar modelfunctie; dit uit zich bijvoorbeeld door:
 - zelf het goede voorbeeld te geven en een ander aan te kijken bij het praten;
 - voor te doen hoe zij een 'persoonlijk verhaal' vertelt op basis van eigen ervaringen en belevenissen.
- De leraar observeert en registreert het mondelinge taalgedrag van kinderen, om op basis daarvan vervolgvacaties te kunnen ontwerpen.

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

De winkel

"Iedereen gaat wel eens met papa of mama mee naar een winkel", zegt juf-frouw Lies op vrijdag. "Maar als je nu weer naar de winkel gaat, moet je heel goed opletten hoe die winkel er uit ziet, want als jullie weer op school komen als het weekend voorbij is, gaan we daar een tekening over maken. Je mag zelf weten welke winkel je kiest: een winkel waar je schoenen kunt kopen, of dieren, of speelgoed, of eten, of alles tegelijk. Maar het moet wel een winkel zijn waar je echt geweest bent".

Op maandag is het zover. Ieder kind gaat "zijn" winkel tekenen. Juf Lies loopt rond om op de tekeningen te schrijven wat voor winkel het is en wat je er allemaal kunt kopen. Als de tekeningen af zijn, komen de kinderen in de kring. Ze leggen de tekening voor zich neer op de grond. "Jochem", zegt Lies, "laat jij je tekening eens zien en laat eens horen wat voor winkel jij hebt getekend." Jochem vertelt dat hij een winkel heeft getekend waar je televisies kunt kopen en stofzuigers en koffiezetapparaten. Hij wijst op de tekening aan wat hij vertelt. Tenslotte wijst hij op een klein figuurtje op de tekening en hij zegt: "Ik ben ook nog papa kwijtgeraakt".

"Wie heeft er een vraag voor Jochem?" vraagt juf Lies. Er komen heel veel vragen: "Moest je huilen? Was je toen helemaal alleen? Was het een kleine of een grote winkel? Kun je er ook CD's kopen? Hoeveel kassa's heeft de winkel? Is er een roltrap? Kwam je papa weer terug? Was je toen blij?" Lies schrijft ze allemaal op. "Kijk," zegt ze als iedereen is uitgevraagd, "we hebben vragen over hoe de winkel er uit ziet, vragen over hoe Jochem zich voelde toen zijn papa weg was en vragen over wat je in de winkel nog meer kunt kopen. Vertel maar Jochem, hoe ziet de winkel er precies uit? Is de winkel klein of groot? Zijn er veel kassa's? Is er een roltrap?" Jochem vertelt nu nog veel meer over de winkel.

Dan mogen de kleuters in tweetallen vragen aan elkaar stellen over hun tekeningen. "Zullen we in de klas ook een winkel maken?" vraagt Daphne. "Ja", roept Jim, "met een roltrap". "Weet je wat?" zegt juf Lies, "we hebben nu zoveel winkeltekeningen, we maken er een boek van. Dat gaan we lezen en dan kiezen we welke winkel we in de klas willen maken. "We kunnen ook een win-

kelstraat maken," roept Carla, "dan hebben we heel veel winkels". "Ik weet niet of we daar wel ruimte voor hebben," zegt Lies, maar misschien staan er wel winkels in ons boek waar we een keer naar toe kunnen gaan..."

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen voeren alledaagse communicatieve functies uit als in groep 1/2 en hanteren daarbij aanspreekvormen voor bekenden en onbekenden, beleefd verzoeken om informatie of hulp.
- Ze voeren communicatieve functies uit in institutionele communicatieve situaties, met name school, bijvoorbeeld: begrijpelijk vragen stellen en antwoord geven in de context van leerstofoverdracht. Ze houden (korte) monologen:
 - ze vertellen een persoonlijk verhaal;
 - ze vertellen over een (voor)gelezen boek;
 - ze vertellen een verhaal na;
 - ze houden een (korte) presentatie over een eigen onderwerp, bijvoorbeeld hun hobby of huisdier.
- De kinderen voeren dialogen met de leraar of met een klasgenoot tijdens spelen/werken (in hoeken) of tijdens samenwerkingsactiviteiten; kan ook tijdens gesimuleerde telefoongesprekken, bijvoorbeeld in de huishoek. Ze voeren ook dialogen met een medeleerling in opdracht van de leraar:
 - tijdens het uitvoeren van taken (elkaar iets uitleggen bijvoorbeeld);
 - naar aanleiding van gemaakt werk;
 - dialogen met iemand van buiten de klas of school; kan ook tijdens telefoongesprekken.
- De kinderen nemen deel aan polylogen: gesprekken in de kleine kring en klassikale gesprekken, bijvoorbeeld:
 - wanneer de leraar interactief voorleest;
 - wanneer de leraar met hen een voorwerp of praatplaat bekijkt en bespreekt;
 - wanneer de activiteiten voor de dag of week worden doorgenomen;
 - tijdens rollenspel en fantasiespel;
 - tijdens groepswork;
 - bij vertelrondes als onderdeel van taalvorming;
 - bij leergesprekken;
 - bij drama.

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor een veilig en stimulerend klimaat waarin kinderen durven communiceren en graag willen communiceren. Zij zorgt ervoor dat kinderen voldoende gelegenheid tot taalproductie krijgen, door:
 - organisatorische acties als het organiseren van een verhalenvertelcyclus, de groepssamenstelling in het oog te houden, voorwaarden scheppen voor samenwerken en samen spelen (bijvoorbeeld materialen aanreiken die kinderen met elkaar in contact brengen, taken voor activiteiten ontwerpen waarin mondelinge uitwisseling noodzakelijk en functioneel is);
 - (samen met de kinderen) geschikte onderwerpen of materialen aan te dragen om (in de kleine kring) over te praten;
 - zelf mee te spelen en daarbij taal uitlokken;
 - kinderen te stimuleren hun plannen onder woorden te brengen (ze aanmoedigen te vertellen wat ze willen gaan doen).
- De leraar schept ruimte voor actieve deelname van kinderen aan gesprekken door:
 - stiltes te laten vallen;
 - verbale en non-verbale luisterresponsen te geven;
 - niet 'achter elkaar' vragen te stellen en zelf minder te praten;
 - zonnig open en uitnodigende vragen te stellen;
 - af en toe een prikkelende uitspraak te doen.
- De leraar stimuleert kwaliteit van de inhoud van wat kinderen zeggen door:
 - door te gaan op de inhoud van wat het kind zegt;
 - er samen met het kind achter te komen wat het bedoelt;
 - het kind aan te zetten tot nadenken en het gebruik van complexere cognitieve taalfuncties zoals vergelijken, redeneren, concluderen.
- De leraar organiseert drama-activiteiten. De leraar begeleidt kinderen bij het inzetten van spreekstrategieën door:
 - samen met hen het onderwerp waarover ze gaan spreken te verkennen;
 - ze te oriënteren op het doel dat ze willen bereiken;
 - ze te helpen de inhoud daarop af te stemmen (de informatie verzame-

- De kinderen nemen actief deel aan gesprekken; dit uit zich in de volgende gedragingen:
 - ze nemen de gelegenheid te baat om zelf iets te zeggen;
 - ze gaan door omdat er naar hen geluisterd wordt;
 - ze nemen beurten op eigen initiatief en breiden beurten uit;
 - ze geven (uitgebreide) antwoorden op open vragen;
 - ze reageren uit eigen beweging (uitgebreid) op beweringen van anderen;
 - ze letten op de gespreksregels die aan de orde zijn;
 - ze letten er op dat hun bijdragen passen bij het onderwerp dat aan de orde is.
- De kinderen bereiden een presentatie voor waarbij ze:
 - het onderwerp bepalen;
 - bedenken wat ze met de presentatie willen bereiken;
 - geschikte informatie bij hun onderwerp verzamelen;
 - zinvolle bronmaterialen selecteren en de informatie daaruit;
 - aantekeningen maken m.b.v. steekwoorden en andere geheugensteuntjes;
 - de informatie ordenen.
- De kinderen houden een korte, voorbereide presentatie/voordracht voor een groep klasgenoten over een onderwerp dat hen interesseert, met als doel informatie verschaffen.

- len, selecteren en ordenen);
 - ze te helpen bij het structureren van hun tekst;
 - met ze te reflecteren, vooral op inhoud en functie.
- De leraar geeft adequate feedback op taaluitingen van kinderen:
 - herhalen in correcte vorm en uitbreiden;
 - inbreng van het kind ordenen en af en toe samenvatten.
 - De leraar stimuleert de kinderen om gespreksregels toe te passen zoals 'de ander laten uitpraten'.
 - Zij stelt met de kinderen gespreksregels op zoals bij het onderwerp blijven en niet door elkaar praten.
 - Zij bespreekt aanspreekvormen voor bekenden en onbekenden.
 - Zij benoemt gesprekspatronen en ook non-verbale communicatie die zich in een gesprek voordoen en praat hierover met de kinderen. Zij is zich bewust van haar modelfunctie; dit uit zich bijvoorbeeld door:
 - zelf het goede voorbeeld te geven en een ander aan te kijken bij het praten;
 - voor te doen hoe zij een 'persoonlijk verhaal' vertelt op basis op basis van eigen ervaringen en belevenissen;
 - door zelf het goede voorbeeld te geven met betrekking tot de opgestelde gespreksregels;
 - voor te doen hoe zij een presentatie voorbereidt.
 - De leraar observeert en registreert het mondelinge taalgedrag van kinderen, om op basis daarvan vervolgvacaties te kunnen ontwerpen.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Wat zie je op de kaartjes?

Juf Maaïke zit met vier kinderen aan een tafel. Voor haar staat een doos met kaartjes. Op de kaartjes staan afbeeldingen van verschillende onderwerpen: sport, dieren, hobby's, etc. Juf Maaïke pakt één kaartje uit de doos. Er staan verschillende dieren op, een hond, een poes en een konijn.

Juf Maaïke zegt: "Dit is een leuk kaartje. Ik zie een hond en een poes en een konijn. Thuis heb ik ook een konijn en dat lijkt precies op dit konijn. Mijn konijn heeft ook witte vlekken en een zwart puntje aan de staart. Als ik thuiskom, ga ik direct naar mijn konijn en dan pak ik het konijn uit zijn hok. Dan aai ik haar."

Ze vraagt nu aan Lise of die ook een kaartje uit de doos wil pakken. Lise pakt een kaartje en daarop staan kinderen die aan het voetballen zijn. "Laat het kaartje maar eens zien", zegt juf Maaïke, "en vertel eens wat je ziet." Lise vertelt.

Juf Maaïke vraagt vervolgens aan Achmed om een kaartje te pakken en erover te vertellen. Daarna gaan de kinderen in groepjes aan de slag.

Wat zie je op de kaartjes?

*Bron:
CD-Rom: Aan de praat..... goede gesprekken in de klas, MILE-Nederlands. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands*

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen voeren alledaagse communicatieve functies uit en hanteren daarbij aanspreekvormen voor bekenden en onbekenden, beleefd verzoe- ken om informatie of hulp.
- Ze voeren communicatieve functies uit in institutionele communicatieve situaties, met name school, bijvoorbeeld: begrijpelijke vragen stellen en antwoord geven in de context van leerstofoverdracht. Ze participeren actief in alle vormen van communicatie die van belang zijn voor het leren op school, zoals:
 - klassikale leerstofoverdracht;
 - kritisch luisteren en reageren op leerstof;
 - individuele leergesprekken;
 - samenwerken in een groepje;
 - gesprekken in de kleine en grote kring;
 - reageren op commentaar op eigen gespreksbijdragen.
- Institutionele communicatieve situaties zijn naast school ook openbare in- stanties: de kinderen vragen bijvoorbeeld (telefonisch) om informatie of om een dienst bij openbare instanties.
- De kinderen houden monologen:
 - ze vertellen (persoonlijke) verhalen;
 - ze vertellen over een gelezen boek, verhaal, gedicht of over verzamel- de, gelezen informatie;
 - ze vertellen een verhaal na;
 - ze doen (korte) mededelingen aan de klas;
 - ze doen een (korte) aankondiging;
 - ze houden een presentatie;
 - ze doen verslag van activiteiten;
 - ze dragen een (eenvoudig) gedicht voor.
- De kinderen voeren dialogen met de leraar of met een klasgenoot tijdens het werken (bijv. bij samenwerkingsactiviteiten). Ze voeren ook dialogen met een medeleerling in opdracht van de leraar:
 - tijdens het uitvoeren van taken (elkaar iets uitleggen bijvoorbeeld);

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor een veilig en stimulerend klimaat waarin kinderen dur- ven communiceren en graag willen communiceren. Zij zorgt ervoor dat kin- deren voldoende gelegenheid tot taalproductie krijgen, door:
 - organisatorische acties als het organiseren van een verhalen- vertelcyclus, de groepssamenstelling in het oog te houden, voorwaarden te scheppen voor samenwerken en samen spelen (bijvoorbeeld materia- len aanreiken die kinderen met elkaar in contact brengen, taken voor ac- tiviteiten ontwerpen waarin mondelinge uitwisseling noodzakelijk en functioneel is);
 - (samen met de kinderen) geschikte onderwerpen of materialen aan te dragen om over te praten;
 - zelf mee te spelen en daarbij taal uitlokken;
 - kinderen te stimuleren hun plannen onder woorden te brengen (ze aan- moedigen te vertellen wat ze willen gaan doen).
- De leraar schept ruimte voor actieve deelname van kinderen aan gesprek- ken, door:
 - stiltes te laten vallen;
 - verbale en non-verbale luisterresponsen te geven;
 - niet 'achter elkaar' vragen te stellen en zelf minder te praten;
 - zonodig open en uitnodigende vragen te stellen;
 - af en toe een prikkelende uitspraak te doen.
- De leraar stimuleert de kwaliteit van de inhoud van wat kinderen zeggen, door:
 - door te gaan op de inhoud van wat het kind zegt;
 - er samen met het kind achter te komen wat het bedoelt;
 - het kind aan te zetten tot nadenken en het gebruik van complexere cog- nitieve taalfuncties zoals vergelijken, redeneren, concluderen.
- De leraar organiseert drama-activiteiten. Zij moedigt de kinderen aan tot het inzetten van spreekstrategieën en begeleidt ze daarbij indien nodig door:
 - ze te laten oriënteren op onderwerp en doel;

- naar aanleiding van gemaakt werk;
 - dialogen met iemand van buiten de klas of school; kan ook tijdens telefoongesprekken;
 - tijdens samenwerken (bijvoorbeeld elkaar uitleggen, overleggen, feedback geven, adviseren, voorstellen doen, oplossingen bespreken).
- De kinderen nemen deel aan polylogen: gesprekken in groepjes en klassikale gesprekken, bijvoorbeeld:
 - wanneer de leraar interactief voorleest;
 - wanneer de leraar met hen een voorwerp of praatplaat bekijkt en bespreekt;
 - wanneer de activiteiten voor de dag of week worden doorgenomen;
 - tijdens rollenspel en fantasiespel;
 - tijdens groepswork;
 - bij vertelrondes als onderdeel van taalvorming;
 - bij leergesprekken;
 - bij drama;
 - bij discussies.
 - De kinderen nemen actief deel aan gesprekken; dit uit zich in de volgende gedragingen:
 - ze nemen de gelegenheid te baat om zelf iets te zeggen;
 - ze gaan door omdat er naar hen geluisterd wordt;
 - ze nemen beurten op eigen initiatief en breiden beurten uit;
 - ze geven (uitgebreide) antwoorden op open vragen;
 - ze reageren uit eigen beweging (uitgebreid) op beweringen van anderen;
 - ze letten op de gespreksregels die aan de orde zijn;
 - ze letten er op dat hun bijdragen passen bij het onderwerp dat aan de orde is;
 - ze evalueren het hanteren van gespreksregels;
 - ze letten erop dat hun bijdragen inhoudelijk aansluiten bij de vorige spreker.
 - De kinderen bereiden een presentatie voor waarbij ze:
 - het onderwerp bepalen;
 - bedenken wat ze met de presentatie willen bereiken;
 - geschikte informatie bij hun onderwerp verzamelen;
 - zinvolle bronmaterialen selecteren en de informatie daaruit;
 - aantekeningen maken m.b.v. steekwoorden en andere geheugensteun- tjes;
 - ze bewust te laten worden van het publiek en ze na te laten denken over hoe ze hun spreken daar op af kunnen stemmen;
 - ze hun inhoud hier op af te laten stemmen (informatie verzamelen, selecteren, ordenen);
 - ze te wijzen op signaalwoorden waarmee je de structuur van je tekst duidelijk en herkenbaar kunt maken;
 - ze te laten reflecteren op het luisteren (op doel, functie en inhoud).
- De leraar geeft adequate feedback op taaluitingen van kinderen, door:
 - herhalen in correcte vorm en uitbreiden;
 - inbreng van het kind ordenen en af en toe samenvatten.
 - De leraar stimuleert de kinderen om gespreksregels toe te passen zoals 'de ander laten uitpraten'.
 - Zij stelt met de kinderen gespreksregels op zoals bij het onderwerp blijven en niet door elkaar praten.
 - Zij bespreekt aanspreekvormen voor bekenden en onbekenden.
 - Zij benoemt gesprekspatronen en ook non-verbale communicatie die zich in een gesprek voordoen en praat hierover met de kinderen.
 - Zij stimuleert kinderen in te gaan op bijdragen van anderen.
 - Zij komt hier regelmatig op de gespreksregels terug, waarbij de regels worden geëvalueerd en bijgesteld/uitgebreid.
 - Zij stimuleert dat kinderen gepaste aanspreekvormen voor bekenden en onbekenden gebruiken.
 - Zij stimuleert kinderen na te denken over het taalgebruik in verschillende contexten.
 - De leraar is zich bewust van haar modelfunctie; dit uit zich bijvoorbeeld door:
 - zelf het goede voorbeeld te geven en een ander aan te kijken bij het praten;
 - voor te doen hoe zij een 'persoonlijk verhaal' vertelt op basis van eigen ervaringen en belevenissen;
 - zelf het goede voorbeeld te geven met betrekking tot de opgestelde gespreksregels;
 - voor te doen hoe zij een presentatie voorbereidt.
 - De leraar observeert en registreert het mondelinge taalgedrag van kinderen, om op basis daarvan vervolgcactiviteiten te kunnen ontwerpen.

TULE - NEDERLANDS

- de informatie ordenen;
 - rekening houden met de voorkennis van het publiek;
 - belangrijke punten op een rijtje zetten;
 - hulpmiddelen gebruiken: plaatjes, foto's, voorwerpen, het bord, overheadprojector, PowerPoint;
 - oefenen: in een oefensituatie met een paar kinderen of alleen met de leeraar (met daarbij aandacht voor doel, functie en inhoud).
- De kinderen houden op een verstaanbare en begrijpelijke wijze een korte, voorbereide presentatie/voordracht voor een groep klasgenoten, met als doel informatie verschaffen, waarbij ze:
- spreken met juist volume en afwisselend tempo;
 - hun presentatie met non-verbale communicatie ondersteunen: houding, mimiek, gebaren;
 - lange zinnen afwisselen met korte;
 - een logische opbouw hanteren, duidelijk en zo volledig mogelijk zijn;
 - interactie hebben met het publiek: oogcontact en vasthouden van de aandacht bijv. door het stellen van korte vragen.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

De Middeleeuwen

Drie kinderen houden gezamenlijk een presentatie. Daarna stellen anderen vragen en volgt een nabespreking.

De Middeleeuwen

*Bron:
CD-Rom: Leesmotivatie, MILE-
Nederlands. Nijmegen: Expertisecen-
trum Nederlands*

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen voeren alledaagse communicatieve functies uit en hanteren daarbij aanspreekvormen voor bekenden en onbekenden, beleefd verzoe- ken om informatie of hulp.
- Ze voeren communicatieve functies uit in institutionele communicatieve situaties, met name school, bijvoorbeeld: begrijpelijke vragen stellen en ant- woord geven in de context van leerstofoverdracht. De kinderen participeren actief in alle vormen van communicatie die van belang zijn voor het leren op school, zoals:
 - klassikale leerstofoverdracht;
 - kritisch luisteren en reageren op leerstof;
 - individuele leergesprekken;
 - samenwerken in een groepje;
 - gesprekken in de kleine en grote kring;
 - reageren op commentaar op eigen gespreksbijdragen.
 Institutionele communicatieve situaties zijn naast school ook openbare in- stanties: de kinderen vragen bijvoorbeeld (telefonisch) om informatie of om een dienst bij openbare instanties.
- De kinderen voeren, eventueel met hulp, (telefoon)gesprekken met open- bare instanties in functionele of gesimuleerde situaties, waarbij ze:
 - vragen om informatie;
 - de geldende beleefdheidsconventies in acht nemen;
 - een situatie uiteenzetten;
 - een klacht indienen;
 - gegevens verstrekken;
 - overeenstemming bereiken bij onenigheid.
- De kinderen houden monologen:
 - ze vertellen (persoonlijke) verhalen;
 - ze vertellen over een gelezen boek, verhaal, gedicht of over verzamel- de, gelezen informatie;
 - ze vertellen een verhaal na;
 - ze doen (korte) mededelingen aan de klas;

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor een veilig en stimulerend klimaat waarin kinderen dur- ven communiceren en graag willen communiceren. Zij zorgt ervoor dat kin- deren voldoende gelegenheid tot taalproductie krijgen, door:
 - organisatorische acties als het organiseren van een verhalen- vertelcyclus, de groepssamenstelling in het oog te houden, voorwaarden te scheppen voor samenwerken en samen spelen (bijvoorbeeld materia- len aanreiken die kinderen met elkaar in contact brengen, taken voor ac- tiviteiten ontwerpen waarin mondelinge uitwisseling noodzakelijk en functioneel is);
 - (samen met de kinderen) geschikte onderwerpen of materialen aan te dragen om over te praten;
 - zelf mee te spelen en daarbij taal uitlokken;
 - kinderen te stimuleren hun plannen onder woorden te brengen (ze aan- moedigen te vertellen wat ze willen gaan doen).
- De leraar schept ruimte voor actieve deelname van kinderen aan gesprek- ken door:
 - stiltes te laten vallen;
 - verbale en non-verbale luisterresponsen te geven;
 - niet 'achter elkaar' vragen te stellen en zelf minder te praten;
 - zonnig open en uitnodigende vragen te stellen;
 - af en toe een prikkelende uitspraak te doen.
- De leraar stimuleert de kwaliteit van de inhoud van wat kinderen zeggen door:
 - door te gaan op de inhoud van wat het kind zegt;
 - er samen met het kind achter te komen wat het bedoelt;
 - het kind aan te zetten tot nadenken en het gebruik van complexere cog- nitieve taalfuncties zoals vergelijken, redeneren, concluderen.
- De leraar organiseert drama-activiteiten. Zij moedigt kinderen aan tot het inzetten van spreekstrategieën en begeleidt ze daarbij indien nodig door met hen in te gaan op:
 - oriënteren op inhoud, doel en publiek;

- ze doen een (korte) aankondiging;
 - ze houden een presentatie;
 - ze doen verslag van activiteiten;
 - ze dragen een (eenvoudig) gedicht voor;
 - ze houden een voordracht (bijvoorbeeld gedicht, rap);
 - ze houden een betoog waarin ze hun mening onderbouwd met argumenten geven (bijvoorbeeld over een gelezen boek, een tv-programma, een actuele gebeurtenis).
- De kinderen voeren dialogen met de leraar of met een klasgenoot. Ze voeren ook dialogen met een medeleerling in opdracht van de leraar:
 - tijdens het uitvoeren van taken (elkaar iets uitleggen bijvoorbeeld);
 - naar aanleiding van gemaakt werk;
 - dialogen met iemand van buiten de klas of school; kan ook tijdens telefoongesprekken;
 - tijdens samenwerken (bijvoorbeeld elkaar uitleggen, overleggen, feedback geven, adviseren, voorstellen doen, oplossingen bespreken).
 - De kinderen nemen deel aan polylogen: gesprekken in groepjes en klassikale gesprekken, bijvoorbeeld:
 - wanneer de leraar interactief voorleest;
 - wanneer de leraar met hen een voorwerp of praatplaat bekijkt en bespreekt;
 - wanneer de activiteiten voor de dag of week worden doorgenomen;
 - tijdens rollenspel en fantasiespel;
 - tijdens groepswerk;
 - bij vertelrondes als onderdeel van taalvorming;
 - bij leergesprekken;
 - bij drama;
 - bij discussies;
 - rollenspel (formele situaties).
 - De kinderen nemen actief deel aan gesprekken; dit uit zich in de volgende gedragingen:
 - ze nemen de gelegenheid te baat om zelf iets te zeggen;
 - ze gaan door omdat er naar hen geluisterd wordt;
 - ze nemen beurten op eigen initiatief en breiden beurten uit;
 - ze geven (uitgebreide) antwoorden op open vragen;
 - ze reageren uit eigen beweging (uitgebreid) op beweringen van anderen;
 - ze letten op de gespreksregels die aan de orde zijn;
- plannen (informatie verzamelen, selecteren en ordenen);
 - formuleren, signaalwoorden gebruiken om structuur duidelijk en herkenbaar te maken, eventueel ondersteunend visueel materiaal gebruiken;
 - reflecteren op doel, inhoud, functie en vorm.
- De leraar geeft adequate feedback op taaluitingen van kinderen door:
 - herhalen in correcte vorm en uitbreiden;
 - inbreng van het kind ordenen en af en toe samenvatten.
 - De leraar stimuleert de kinderen om gespreksregels toe te passen zoals 'de ander laten uitpraten'.
 - Zij stelt met de kinderen gespreksregels op zoals bij het onderwerp blijven en niet door elkaar praten.
 - Zij bespreekt aanspreekvormen voor bekenden en onbekenden.
 - Zij benoemt gesprekspatronen en ook non-verbale communicatie die zich in een gesprek voordoen en praat hierover met de kinderen.
 - Zij stimuleert kinderen in te gaan op bijdragen van anderen.
 - Zij komt hier regelmatig terug op de gespreksregels, waarbij de regels worden geëvalueerd en bijgesteld/uitgebreid.
 - Zij stimuleert dat kinderen gepaste aanspreekvormen voor bekenden en onbekenden gebruiken.
 - Zij stimuleert kinderen na te denken over het taalgebruik in verschillende contexten.
 - De leraar praat met de kinderen over interculturele verschillen in taalgebruik. Zij is zich bewust van haar modelfunctie; dit uit zich bijvoorbeeld door:
 - zelf het goede voorbeeld te geven en een ander aan te kijken bij het praten;
 - voor te doen hoe zij een 'persoonlijk verhaal' vertelt op basis van eigen ervaringen en belevenissen;
 - door zelf het goede voorbeeld te geven met betrekking tot de opgestelde gespreksregels;
 - voor te doen hoe zij een presentatie voorbereidt.
 - De leraar observeert en registreert het mondelinge taalgedrag van kinderen, om op basis daarvan vervolgcactiviteiten te kunnen ontwerpen.

TULE - NEDERLANDS

- ze letten er op dat hun bijdragen passen bij het onderwerp dat aan de orde is;
- ze evalueren het hanteren van gespreksregels;
- ze letten erop dat hun bijdragen inhoudelijk aansluiten bij de vorige spreker;
- ze letten op de beurtverdeling;
- ze bewaken de voortgang.

De kinderen bereiden een presentatie voor waarbij ze:

- het onderwerp bepalen;
 - bedenken wat ze met de presentatie willen bereiken;
 - geschikte informatie bij hun onderwerp verzamelen;
 - zinvolle bronmaterialen selecteren en de informatie daaruit;
 - aantekeningen maken m.b.v. steekwoorden en andere geheugensteuntjes;
 - de informatie ordenen;
 - rekening houden met de voorkennis van het publiek;
 - belangrijke punten op een rijtje zetten;
 - hulpmiddelen gebruiken: plaatjes, foto's, voorwerpen, het bord, overheadprojector, PowerPoint;
 - proberen aan te sluiten bij de belangstelling van het publiek;
 - de inhoud en organisatie van de presentatie baseren op relevantie en impact;
 - oefenen: in een oefensituatie met een paar kinderen of alleen met de leraar (met daarbij aandacht voor doel, functie inhoud en vorm).
- De kinderen houden op een verstaanbare en begrijpelijke wijze een voorbereide presentatie/voordracht voor een groep klasgenoten, met als doel informatie verschaffen, waarbij ze:
- oogcontact hebben met het publiek;
 - hun persoonlijke visie op het onderwerp tot uitdrukking brengen;
 - expressief en op een persoonlijke manier presenteren;
 - vragen beantwoorden van het publiek.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Het hondenpoepprobleem

Meester Frans maakt een aantal groepjes. Ieder groepje krijgt een onderwerp geformuleerd als een probleem. Dit onderwerp staat dicht bij de kinderen. Zoals graffiti of hondenpoep op straat. In groepjes gaan de kinderen eerst bespreken wat ze van het onderwerp vinden en proberen ze uiteindelijk samen tot een oplossing te komen.

Het groepje van Anne heeft het probleem over hondenpoep gekregen. Frank zegt: "Ik vind het erg vervelend als ik in een hondendrol trap. Daarom moeten de baasjes maar een beetje opletten waar die honden poepen." Merte reageert: "Die honden kunnen er toch ook niets aan doen dat ze moeten poepen." Nadat iedereen zijn mening heeft gegeven proberen ze tot een oplossing te komen. Anne zegt: "De honden wc's zijn toch een oplossing?" Tobias: "Nou, er zijn er maar weinig en als ik ze zie, liggen er maar weinig drollen in." Merte: "Dan moet de gemeente er daar dus meer van maken." Uiteindelijk vinden ze allemaal dat de baasjes de honden het liefst in een honden wc moet laten poepen en als dat niet kan zoveel mogelijk langs de kant.

Aan het eind vertelt ieder groepje even kort wat ze als oplossing hebben gevonden en andere groepjes kunnen daarop reageren.

Kerdoel 3

De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren.

Toelichting en verantwoording

Dit kerndoel bouwt voort op de kerndoelen 1 en 2.

Bij dit kerndoel gaat het erom dat leerlingen:

- kritisch luisteren naar wat gezegd wordt;
- hier een oordeel over vormen en
- een reactie geven, onderbouwd met argumenten.

Inhoud

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
INHOUD			
<ul style="list-style-type: none"> verschillende gesprekssituaties met een gevarieerd aanbod aan onderwerpen die uitnodigen om op te reageren, dagen kinderen uit te zeggen wat ze ergens van vinden; ze proberen ook aan te geven waarom ze dat vinden 	als groep 1/2 +	als groep 3/4 +	als groep 5/6 +
	kritisch luisteren naar informatie		
	<ul style="list-style-type: none"> bepalen welke informatie wel/niet belangrijk is, in relatie tot eigen kennis 	<ul style="list-style-type: none"> naar andermans commentaar vragen 	<ul style="list-style-type: none"> kritische houding ten aanzien van informatie in mondelinge teksten
	informatie beoordelen en een reactie geven		
	<ul style="list-style-type: none"> proberen aan te geven waarom die informatie belangrijk is (koppelen aan doel) deze opvatting verduidelijken of illustreren 	<ul style="list-style-type: none"> argumenten ter ondersteuning van de eigen mening geven 	<ul style="list-style-type: none"> informatie op waarde schatten, ondermeer in relatie tot de bron
	kritisch luisteren naar meningen en opvattingen		
	<ul style="list-style-type: none"> meningen herkennen (vooral meningen die expliciet zo worden aangeduid, bijvoorbeeld met behulp van signaalwoorden als 'ik vind') open staan voor de mening en argumentatie van anderen 	<ul style="list-style-type: none"> naar andermans commentaar vragen onderscheid tussen feiten en meningen herkennen meningen herkennen die impliciet in een mondelinge tekst voorkomen (dus niet met behulp van duidelijke signaalwoorden) 	<ul style="list-style-type: none"> andermans standpunt in eigen woorden samenvatten tegenover elkaar staande gezichtspunten in eigen woorden formuleren als discussieleider optreden groepsleden vragen om verduidelijking van een standpunt veel voorkomende trucs in reclame herkennen
	meningen beoordelen en een reactie geven		
<ul style="list-style-type: none"> mening(en) van de spreker(s) vergelijken met eigen mening proberen te vertellen of je het wel of niet eens bent met gehoorde mening(en) 	<ul style="list-style-type: none"> meningen globaal becommentariëren vanuit de eigen mening argumenten ter ondersteuning van de eigen mening geven onderscheid tussen feiten en meningen zelf aanbrengen standpunt vasthouden 	<ul style="list-style-type: none"> tot een afweging van argumenten in een discussie komen evalueren van meningen en argumentaties 	

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen verwoorden (in de kleine kring) hun mening.
- Ze leggen uit waarom ze iets vinden.
- Ze voeren onderhandelende gesprekken, waarin ze samen een probleem bespreken, bijvoorbeeld hoe een taak aan te pakken, maar ook samen een oplossing te bedenken. De gesprekken leiden tot een gezamenlijke oplossing of stelling.
- Ze voeren gesprekken (met de leraar) waarin ze hun mening geven, bijvoorbeeld over programma's op radio of televisie, over boeken of over eigen werk.

Wat doet de leraar?

- De leraar stimuleert dat kinderen hun eigen mening durven geven. Zij organiseert gesprekken in de kleine kring, waarin zij kinderen hun mening laat geven en laat reageren op elkaar.
- Zij voert meningsgesprekken met de kinderen, bijvoorbeeld over:
 - programma's op radio of televisie;
 - boeken;
 - eigen werk en producten van de kinderen.
- Zij geeft daarbij ook haar eigen mening (voorbeeldgedrag).

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Bijzondere kleding

Meester Ben is met de kinderen van groep 1 en 2 naar het museum geweest waar een tentoonstelling over kleding en schoenen was. De kinderen hebben plaatjes meegenomen uit het museum. Elk kind heeft een plaatje uitgekozen en in het lokaal opgehangen.

De kinderen hebben van huis allerlei bijzondere kleding meegenomen. Een paar kinderen hebben zich verkleed en staan als 'beelden' opgesteld in het lokaal.

Meester Ben loopt met een klein groepje kinderen langs de beelden en de platen. De 'beelden' vertellen over hun kleding. Bijvoorbeeld Anna die oorspronkelijk uit Rusland komt, heeft een prachtig geborduurd jasje aan. Ze vertelt dat het jasje van haar oma is geweest en dat oma het jasje alleen op feestdagen droeg. De andere kinderen stellen vragen aan de 'beelden'. Soms staat meester Ben stil bij een plaatje en vraagt aan het kind dat het plaatje heeft opgehangen erover te vertellen. Een ander groepje kinderen maakt onder begeleiding van een stagiaire foto's en tekeningen van de tentoonstelling. De foto's en tekeningen worden op een later tijdstip weer gebruikt om er met elkaar over te praten.

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen verwoorden (in de kleine kring) hun mening.
- Ze leggen uit waarom ze iets vinden.
- Ze voeren onderhandelende gesprekken, waarin ze samen een probleem bespreken, bijvoorbeeld hoe een taak aan te pakken, maar ook samen een oplossing te bedenken. De gesprekken leiden tot een gezamenlijke oplossing of stelling.
- Ze voeren gesprekken (met de leraar) waarin ze hun mening geven, bijvoorbeeld over programma's op radio of televisie, over boeken of over eigen werk.
- De kinderen vertellen in de grote kring wat zij ergens van vinden. Ze verduidelijken hun standpunt, door het bijvoorbeeld met een voorbeeld te illustreren.
- Ze geven een reactie op de mening van een ander.
- Ze voeren een dialoog naar aanleiding van een bepaalde stelling.
- Ze reageren op radio- of tv-programma's, op boeken, op eigen werk en onderbouwen hun oordeel erover.

Wat doet de leraar?

- De leraar stimuleert dat kinderen hun eigen mening durven geven.
- Zij organiseert gesprekken in de kleine kring, waarin zij kinderen hun mening laat geven en laat reageren op elkaar.
- Zij voert meningsgesprekken met de kinderen, bijvoorbeeld over:
 - programma's op radio of televisie;
 - boeken;
 - eigen werk en producten van de kinderen.
- Zij geeft daarbij ook haar eigen mening (voorbeeldgedrag).
- De leraar organiseert regelmatig dialogen waarin kinderen onderling hun mening uitwisselen.
- Zij voert af en toe een gesprek met de kinderen over tv-programma's, geeft daarbij haar eigen mening (voorbeeldgedrag) en stimuleert dat kinderen hun mening geven.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Ben je voor of tegen Pokémon?

Kinderen van groep 3 leggen in kleine kring aan elkaar uit waarom ze voor of tegen Pokémon zijn.

Ben je voor of tegen Pokémon?

*Bron:
CD-Rom: Aan de praat..... goede
gesprekken in de klas, MILE-
Nederlands. Nijmegen: Expertisecen-
trum Nederlands.*

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen verwoorden hun mening.
- Ze leggen uit waarom ze iets vinden.
- Ze voeren onderhandelende gesprekken, waarin ze samen een probleem bespreken, bijvoorbeeld hoe een taak aan te pakken, maar ook samen een oplossing te bedenken. De gesprekken leiden tot een gezamenlijke oplossing of stelling.
- Ze voeren gesprekken (met de leraar) waarin ze hun mening geven, bijvoorbeeld over programma's op radio of televisie, over boeken of over eigen werk.
- De kinderen vertellen in de grote kring wat zij ergens van vinden.
- Ze verduidelijken hun standpunt, door het bijvoorbeeld met een voorbeeld te illustreren.
- Ze geven een reactie op de mening van een ander.
- Ze voeren een dialoog naar aanleiding van een bepaalde stelling.
- Ze reageren op radio- of tv-programma's, op boeken, op eigen werk en onderbouwen hun oordeel erover. De kinderen vragen naar de mening van anderen.
- De kinderen luisteren kritisch naar wat anderen zeggen en halen de kern eruit. Ze gaan na of een uitspraak een mening of een feit is.
- Ze formuleren een eigen mening en vergelijken die met de mening van gesprekspartners. Ze stellen kritische vragen.
- Ze reageren op multimedialprogramma's, waarbij ze in aangeven wat de belangrijkste inhoud is, wat hun mening erover is, welke aspecten ze aantrekkelijk vinden en ze onderbouwen hun oordeel.

Wat doet de leraar?

- De leraar stimuleert dat kinderen hun eigen mening durven geven. Zij organiseert gesprekken (klassikaal en in groepjes) waarin zij kinderen hun mening laat geven en laat reageren op elkaar.
- Zij voert meningsgesprekken met de kinderen, bijvoorbeeld over:
 - programma's op radio of televisie;
 - boeken;
 - eigen werk en producten van de kinderen.Zij geeft daarbij ook haar eigen mening (voorbeeldgedrag).
- De leraar organiseert regelmatig dialogen waarin kinderen onderling hun mening uitwisselen.
- Zij voert af en toe een gesprek met de kinderen over tv-programma's, geeft daarbij haar eigen mening (voorbeeldgedrag) en stimuleert dat kinderen hun mening geven.
- De leraar organiseert gesprekken in de grote kring waarin zij kinderen hun mening laat geven en laat reageren op elkaar. Zij organiseert regelmatig gesprekken in kleine groepjes waarin kinderen onderling hun mening uitwisselen.
- Zij bespreekt of bepaalde uitspraken een mening of een feit zijn en leert kinderen het onderscheid te maken hiertussen. Zij verwoordt zelf regelmatig wat zij van bepaalde uitspraken vindt; of zij het relevant vindt, waar, een mening of een feit.
- Zij reflecteert kritisch met kinderen op uitspraken. Zij voert af en toe een gesprek met de kinderen over programma's op radio of televisie en reflecteert hier kritisch met de kinderen op.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

Over pesten

Afgelopen week is er een programma op de televisie geweest over pesten. Juffrouw Annette heeft dit opgenomen en vandaag gaan de kinderen en de juf het programma samen bekijken.

Na afloop vraagt juf Annette aan de groep: "Waarom wordt Pieter gepest?" Sarah zegt: "Omdat hij een hazenlip heeft". Annette: "Wat vinden jullie daar nou van? Raar? Of zielig?" Bora zegt: "Ik vind allebei, want hij kan er helemaal niets aan doen, dan ga je hem daar toch niet mee pesten".

Juf Annette reageert: "Als hij nou gepest werd met iets waar hij wel wat aan kon doen, is het dan wel goed?" Tim: "Ligt eraan wat het is. Als hij gepest wordt omdat hij net iemand anders heeft gepest, vind ik het niet zielig hoor". Sarah: "Nee ik ook niet, maar als hij gepest wordt omdat hij bijvoorbeeld door zichzelf een brandwond ergens heeft, vind ik het niet leuk".

Annette houdt de discussie op gang en reflecteert op de uitspraken van de kinderen.

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen verwoorden hun mening.
- Ze leggen uit waarom ze iets vinden.
- Ze voeren onderhandelende gesprekken, waarin ze samen een probleem bespreken, bijvoorbeeld hoe een taak aan te pakken, maar ook samen een oplossing te bedenken. De gesprekken leiden tot een gezamenlijke oplossing of stelling.
- Ze voeren gesprekken (met de leraar) waarin ze hun mening geven, bijvoorbeeld over programma's op radio of televisie, over boeken of over eigen werk.
- De kinderen vertellen in de grote kring wat zij ergens van vinden.
- Ze verduidelijken hun standpunt, door het bijvoorbeeld met een voorbeeld te illustreren.
- Ze geven een reactie op de mening van een ander.
- Ze voeren een dialoog naar aanleiding van een bepaalde stelling.
- Ze reageren op radio- of tv-programma's, op boeken, op eigen werk en onderbouwen hun oordeel erover.
- De kinderen vragen naar de mening van anderen.
- Ze luisteren kritisch naar wat anderen zeggen en halen de kern eruit.
- Ze gaan na of een uitspraak een mening of een feit is.
- Ze formuleren een eigen mening en vergelijken die met de mening van gesprekspartners.
- Ze stellen kritische vragen.
- Ze reageren op multimedialprogramma's waarbij ze in aangeven wat de belangrijkste inhoud is, wat hun mening erover is, welke aspecten ze aantrekkelijk vinden en ze onderbouwen hun oordeel.
- De kinderen luisteren steeds kritischer. Ze stellen zich bij uitspraken van anderen vragen als:
 - is dit wel relevant?
 - is dit betrouwbaar?
 - is dit een mening of een feit?
 - wat vind ik van deze mening?

Wat doet de leraar?

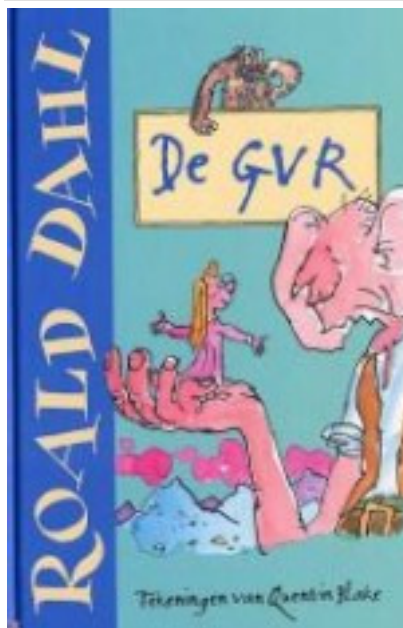
- De leraar stimuleert dat kinderen hun eigen mening durven geven. Zij organiseert gesprekken (klassikaal en in groepjes) waarin zij kinderen hun mening laat geven en laat reageren op elkaar.
- Zij voert meningsgesprekken met de kinderen, bijvoorbeeld over:
 - programma's op radio of televisie;
 - boeken;
 - eigen werk en producten van de kinderen.
 Zij geeft daarbij ook haar eigen mening (voorbeeldgedrag).
- De leraar organiseert regelmatig dialogen waarin kinderen onderling hun mening uitwisselen. Zij voert af en toe een gesprek met de kinderen over tv-programma's, geeft daarbij haar eigen mening (voorbeeldgedrag) en stimuleert dat kinderen hun mening geven.
- De leraar organiseert gesprekken in de grote kring waarin zij kinderen hun mening laat geven en laat reageren op elkaar. Zij organiseert regelmatig gesprekken in kleine groepjes waarin kinderen onderling hun mening uitwisselen.
- Zij bespreekt of bepaalde uitspraken een mening of een feit zijn en leert kinderen het onderscheid maken hiertussen. Zij verwoordt zelf regelmatig wat zij van bepaalde uitspraken vindt; of zij het relevant vindt, waar, een mening of een feit.
- Zij reflecteert kritisch met kinderen op uitspraken. Zij voert af en toe een gesprek met de kinderen over programma's op radio of televisie en reflecteert hier kritisch met de kinderen op.
- De leraar stimuleert dat kinderen een kritische houding ten aanzien van mondelinge uitspraken ontwikkelen, onder andere door zich bepaalde vragen te stellen bij het luisteren. Zij organiseert af en toe klassikale discussies/debatten.

- wat doe ik met deze informatie?

- De kinderen treden als discussieleider op in een kleine groep.
- Ze vragen om verduidelijking van standpunten.
- Ze voeren een klassikale discussie.
- Ze reageren op andere meningen in een discussie.
- Ze zetten in een discussie de genoemde standpunten met argumenten en tegenargumenten op een rij.
- Ze geven een met argumenten ondersteunde mening over:
 - de boodschappen op radio en tv;
 - de manier waarop de actualiteit wordt verslagen;
 - het waarheidsgehalte van berichten;
 - het onderscheid tussen feiten en meningen.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

De GVR

Juffrouw Anja leest een stukje voor uit 'De GVR' van Roald Dahl. In het begin van het jaar heeft ze dat boek als voorleesboek gebruikt. "Maar nu wil ik het ergens anders voor gebruiken", zegt ze. "Luister!" En ze leest de tekst voor waar Sofie en de GVR praten over de andere reuzen die mensbaksels eten. Alle kinderen hebben de tekst voor zich.

"Vergeet ook niet," zegt de GVR, "dat er altijd overal mensbaksels verdwijnt, ook als de reuzen ze niet peuzelt. Mensbaksels maakt elkaar veel meer dood dan de reuzen doet." "Maar zij eten elkaar niet op," zegt Sofie. "Reuzen eet elkaar ook niet op," zegt de GVR. "En reuzen maakt elkaar ook niet dood. Reuzen is niet zo best, maar zij maakt elkaar niet dood. En ook krokeledokussen maakt geen andere krokeledokussen dood. En ook poezebeestjes maakt andere poezebeestjes niet dood." "Muizen maken ze wel dood," zei Sofie. "Ja, maar zij maakt niet hun eigen soortgenoten dood," zei de GVR. "Mensbaksels is de enige dieren die hun eigen soortgenoten doodmaakt". "Maken giftige slangen elkaar dan niet dood?" vroeg Sofie. Ze zocht koortsachtig naar een ander schepsel dat zich even slecht gedroeg als de mens. "Zelfs giftige slangen maakt elkaar nooit dood," zei de GVR. "En ook niet de allerbangmakendste beesten zoals tijgers en rinoceroosterossen. Geen van hen maakt ooit zijn eigen soortgenoten dood. Heeft jij daar wel eens aan gedacht?" Sofie zweeg. "Ik begrijpt niets van mensbaksels," zei de GVR. "Jij is een mensbaksel en jij zegt dat het huiverig en afstuitend is dat reuzen mensbaksels eet. Is het zo of zus?" "Dat is zo," zegt Sofie. "Maar mensbaksels vermoorzelt elkaar de hele tijd," zei de GVR. "Zij schietert met geweren en gaat week in week uit met vliegtuigen de lucht in om bommen op elkaars hoofd te laten vallen. Mensbaksels is altijd andere mensbaksels aan het doodmaken." Hij had gelijk. Natuurlijk had hij gelijk en Sofie wist het. Zij begon zich af te vragen of mensen eigenlijk wel een haar beter waren dan reuzen. "En toch," zei ze om haar eigen soort te verdedigen, "vind ik dat het een rotstreek is van die rottige reuzen om elke nacht mensen op te ten. Mensen hebben hen toch nooit kwaad gedaan?" "Dat is nou net wat het kleine biggevarkentje elke dag zegt," antwoordde de GVR. "Hij zegt: ik heeft nog nooit een mensbaksel kwaad gedaan, dus waarom zoudt hij mij opeten?" "O jee!" zei Sofie. "Mensbaksels maakt regels zoals het ze zelf het beste uitkomt," zei de GVR. "Maar de regels die zij maakt, komt de kleine biggevarkentjes niet zo best uit. Is het zo of zus?" "Dat is zo," zei Sofie.

Bron:
Dahl, R., De GVR. Baarn: Uitgeverij De Fontein. P.74/75

"Reuzen maakt ook regels. Hun regels komt de mensbaksels niet zo goed uit. Iedereen maakt de regels die hem zelf het best uitkomt."

Dan geeft Anja iedereen drie stellingen die bij de tekst horen:

Stelling 1: De GVR vindt mensen slechter dan dieren.

Stelling 2: De GVR vindt het goed wanneer mensen vegetariër zijn.

Stelling 3: De GVR vindt dat regels voor iedereen goed moeten zijn.

Ze geeft de volgende opdracht: "Bespreek in je groepje of die stellingen kloppen of niet. En zoek argumenten om je mening te onderbouwen." Terwijl de kinderen in groepjes praten, loopt de juf rond. Als de kinderen zijn uitgepraat, geeft ze de opdracht om de stellingen te veranderen.

Stelling 1 wordt: Mensen zijn slechter dan dieren. Stelling 2 wordt: Het is goed om vegetariër te zijn en stelling 3 is: Regels moeten voor iedereen goed zijn. "Over alledrie de stellingen schrijf je je eigen mening op en je onderbouwt die weer met argumenten. En dan bespreek je je mening in je groepje. Is je mening hetzelfde als die van de GVR of is die heel anders. Let vooral goed op de argumenten!"

Kerdoel 4

De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.

Toelichting en verantwoording

Bij dit kerndoel gaat het erom dat leerlingen leren informatie begrijpen en verwerven uit verschillende bronnen (informatieve boeken, woordenboeken, encyclopedieën, week- en dagbladen, internet, informatieve CD-Roms en DVD's).

Leerlingen passen voor, tijdens en na het lezen van een tekst strategieën toe om de tekst te begrijpen, zoals: het leesdoel bepalen, activeren en gebruiken van de eigen kennis over de inhoud van een tekst en kennis van tekstsoorten en tekststructuren, het leggen of afleiden van verbanden of relaties tussen woorden, zinnen en alinea's, het voorspellen en controleren van voorspellingen, het maken van voorstellingen, het zelf stellen en beantwoorden van vragen en het reflecteren (op inhoud en proces). Met behulp van leesstrategieën kunnen leerlingen zich een effectieve, flexibele aanpak van het lezen eigen maken.

Studerend lezen is te beschouwen als een activiteit waarbij de tekst opnieuw aan de orde wordt gesteld. Het lezen is dan niet meer gericht op begrip, maar op doelen die in het verlengde liggen van tekstbegrip en die van belang zijn voor de ontwikkeling van studievaardigheden. In de eerste plaats is studerend lezen gericht op het onthouden of overzichtelijk presenteren van de gelezen en begrepen informatie (zie ook kerndoel 6). In de tweede plaats

gaat het ook om het vergelijken van gelezen informatie uit verschillende bronnen, om het selecteren van schriftelijke informatie voor bepaalde studiedoelstellingen en om het kritisch beoordelen van informatie (zie ook kerndoel 7).

(Om te voorkomen dat het aanbod voor begrijpend en studerend lezen wordt ingevuld met technisch lezen, wordt het technisch lezen niet uitgewerkt bij dit kerndoel, maar kunt u een uitwerking vinden achter de uitwerking van kerndoel 4.)

Inhoud

☛ groep 1 en 2	☛ groep 3 en 4	☛ groep 5 en 6	☛ groep 7 en 8
G E B R U I K			
aanbod van teksten			
<ul style="list-style-type: none"> • informatieve prentenboeken • informatief beeldmateriaal, zoals (bouw)tekeningen, schema's, foto's, video's, CD-Roms • instructieve teksten met illustraties/foto's, bijv. in de vorm van (kinder)kookboeken, knutselboeken • pictogrammen, opschriften, labels • naslagwerken, waaronder in ieder geval een telefoonboek (voor gebruik in de huishoek) • informatieve en instructieve teksten in tijdschriften, folders, kranten, schoolkrant, brieven, zelfgemaakte boeken en teksten van kinderen 	<p>als groep 1/2 +</p> <ul style="list-style-type: none"> • informatieve boekjes, korte informatieve teksten in tijdschriften, kranten • informatieve en instructieve teksten uit de lees- en taalmethode (en uit een methode voor de zaakvakken) • 'moeilijkere' informatieve boeken en naslagwerken met duidelijke illustraties, foto's • beeldmateriaal en achtergrondinformatie op CD-Roms, DVD of internet • instructieve teksten, bijvoorbeeld recepten, gebruiksaanwijzingen, uitleg bij opdrachten • naslagwerken, waaronder in ieder geval een woordenboek, telefoonboek, kinder-atlas 	<p>als groep 3/4 +</p> <ul style="list-style-type: none"> • informatieve en instructieve (en betogende) teksten in boeken, tijdschriften, kranten, folders en op internet • informatieve en instructieve teksten uit de lees- en taalmethode, uit methodes voor de zaakvakken, uit de rekenmethode • naslagwerken, waaronder in ieder geval een woordenboek, encyclopedie, telefoonboek, internet 	<p>als groep 5/6 +</p> <ul style="list-style-type: none"> • informatieve, instructieve en betogende teksten in boeken, tijdschriften, folders en op internet • naslagwerken, waaronder in ieder geval woordenboeken, encyclopedieën, reisgidsen, atlassen, internet

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
leesdoelen			
<ul style="list-style-type: none"> leesdoelen hebben betrekking op informatie verwerven en geïnstrueerd worden (voor de leesdoelen ontspanning/amuseren die in deze groepen een centraler rol spelen, zie kerndoel 9) functies van geschreven taal ervaren: <ul style="list-style-type: none"> geschreven teksten zoals briefjes, brieven, boeken en tijdschriften hebben een communicatief doel symbolen zoals logo's en pictogrammen verwijzen naar taalhandelingen geschreven taal heeft een permanent karakter tekenen en tekens produceren bieden mogelijkheden tot communicatie onderscheid tussen 'lezen' en 'schrijven' 	als groep 1/2	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> leesdoelen hebben betrekking op informatie verwerven en geïnstrueerd worden (voor de leesdoelen ontspanning/amuseren, die in deze groepen ook een rol spelen, zie kerndoel 9; voor de leesdoelen zich op de hoogte stellen van meningen/zich een mening vormen en overtuigd worden, die in deze groepen vaker voor gaan komen, zie kerndoelen 6 en 7) 	als groep 5/6
V O R M			
<ul style="list-style-type: none"> de teksten bevatten veel visuele ondersteuning, ze hebben een heldere structuur 	<ul style="list-style-type: none"> de teksten bevatten visuele ondersteuning, ze hebben een eenvoudige structuur (bijvoorbeeld een chronologische opbouw en/of bevatten vraag-antwoordeenvolgingen) 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> vergelijkings-, tegenstellings- en/of voorbeeldstructuren en/of middel-doel- en oorzaak-gevolgrelaties de teksten worden langer 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> redengevende, voorwaardelijke (als ... dan) structuren en/of probleemoplossingsrelaties
<ul style="list-style-type: none"> zinnen zijn kort en eenvoudig 	<ul style="list-style-type: none"> zinnen zijn niet te lang, eenvoudig (grammaticaal niet complex), meestal enkelvoudig 	<ul style="list-style-type: none"> zinnen zijn langer; samengestelde en grammaticaal complexer zinnen komen ook voor 	<ul style="list-style-type: none"> langere, samengestelde en grammaticaal complexer zinnen komen regelmatig voor
I N H O U D			
<ul style="list-style-type: none"> de onderwerpen van de teksten zijn dichtbij, ze gaan over het hier en nu, zijn contextgebonden en meestal concreet 	<ul style="list-style-type: none"> de onderwerpen van de teksten zijn dichtbij, ze gaan over het hier en nu of over nabije omgeving, nabije toekomst/verleden; de onderwerpen zijn concreet, maar soms ook abstract 	<ul style="list-style-type: none"> de onderwerpen van de teksten worden minder contextgebonden; ze hebben ook betrekking op verleden en toekomst en op de omgeving die minder nabij is; er komen regelmatig abstracte onderwerpen voor 	<ul style="list-style-type: none"> de onderwerpen van de teksten zijn niet altijd contextgebonden; het gaat vaak om abstracte onderwerpen

☞ groep 1 en 2	☞ groep 3 en 4	☞ groep 5 en 6	☞ groep 7 en 8
A A N P A K			
<ul style="list-style-type: none"> • op initiatief en onder aansturing van de leraar leesstrategieën inzetten • boekoriëntatie (samenhang illustraties en tekst, leesrichting, opbouw van het boek) 	<ul style="list-style-type: none"> • onder begeleiding van de leraar inzetten van leesstrategieën • onder begeleiding van de leraar kennismaken met mogelijkheden voor informatieverwerking: alfabetische volgorde, functie en opzet van verschillende informatiebronnen, zoals woordenboeken (op CD-Rom of in boekvorm), encyclopedieën (op CD-Rom of in boekvorm), telefoonboeken (op internet of in boekvorm), jeugdtijdschriften, schoolkranten en internet, opzet en inrichting documentatiecentrum of schoolbibliotheek 	<ul style="list-style-type: none"> • inzetten van leesstrategieën wordt aangemoedigd door de leraar en waar nodig door haar begeleid • onder begeleiding van de leraar inzetten van technieken en strategieën voor informatieverwerking • bij informatieverwerking aandacht voor: op een efficiënte wijze een boek of ander materiaal zoeken in een documentatiecentrum of schoolbibliotheek met behulp van een trefwoordenlijst of computer, de gewenste informatie opzoeken in verschillende informatiebronnen met behulp van inhoudsopgave en/of (alfabetisch geordende) index • (voor het ordenen en schematiseren van informatie: zie kerndoel 6) 	<p>als groep 5/6 +</p> <ul style="list-style-type: none"> • inzetten van technieken en strategieën voor informatieverwerking, waar nodig onder begeleiding van de leraar • bij informatieverwerking ook aandacht voor: betekenis en functie van verschillende informatiebronnen zoals grote woordenboeken, encyclopedieën, week- en dagbladen, tijdschriften, reisgidsen, atlassen en internet
<ul style="list-style-type: none"> • voorspellen is vooral op macro- en mesoniveau 	<ul style="list-style-type: none"> • bij het opbouwen van verwachtingen gaat het vooral om verwachtingen op macro- en mesoniveau. Bij verwachtingen op mesoniveau gaat het vooral om het benutten van inzicht in de chronologische volgorde in een tekst. Verwachtingen op macroniveau hebben vooral betrekking op het thema en de tekstsoort 	<ul style="list-style-type: none"> • bij het opbouwen van verwachtingen gaat het om verwachtingen op macroniveau en vooral om verwachtingen op mesoniveau. Bij verwachtingen op mesoniveau gaat het vooral om het benutten van inzicht in relaties in een tekst (tegenstelling, vraagantwoord, middel-doel, oorzaak-gevolg) die vrij expliciet gemaakt worden. Verwachtingen op microniveau zijn ook mogelijk, in geval van frequent gebruikte of bekende en volgens herkenbare patronen opgebouwde woorden, woordgroepen, zinnen, uitspraken 	<ul style="list-style-type: none"> • bij het opbouwen van verwachtingen gaat het om verwachtingen op macroniveau en vooral om verwachtingen op mesoniveau. Bij verwachtingen op mesoniveau gaat het vooral om het benutten van inzicht in relaties in een tekst (zie 5/6 + redengevende en voorwaardelijke structuren, probleem-oplossing) die al dan niet expliciet gemaakt worden. Verwachtingen op microniveau zijn ook mogelijk, in geval van frequent gebruikte of bekende en volgens herkenbare patronen opgebouwde woorden, woordgroepen, zinnen, uitspraken

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen ontdekken dat er verschillende soorten boeken zijn, bijvoorbeeld door uit te zoeken welke soorten boeken er zijn en wat kenmerkend is voor een bepaald genre. Ze ontwerpen voor ieder genre een picto en sorteren zo alle boeken uit de klas.
- Uit het gedrag van de kinderen blijkt dat ze zich oriënteren op boeken (teksten):
 - ze begrijpen dat tekst en illustraties samen een inhoud overdragen;
 - ze weten dat boeken van voor naar achter worden gelezen, bladzijden van boven naar beneden en regels van links naar rechts;
 - ze weten dat teksten een opbouw hebben;
 - ze voorspellen aan de hand van de omslag van een boek de inhoud;
 - ze weten dat je vragen over een boek kunt stellen.
- Uit de manier waarop de kinderen omgaan met verschillende soorten teksten, blijkt dat ze weten dat geschreven taal verschillende functies kan hebben:
 - ze weten wanneer er sprake is van 'lezen';
 - ze weten dat geschreven taal een communicatief doel heeft (ze hebben door waar teksten voor kunnen dienen).
- De kinderen worden zich ervan bewust dat je met verschillende doelen kunt lezen, en vinden teksten die bij die doelen passen.
Bijvoorbeeld:
 - Ze gebruiken instructieve teksten/foto's/illustraties om iets te kunnen bouwen of maken. Ze gebruiken bijvoorbeeld een (bouw)tekening als voorbeeld voor constructiewerk.
 - Ze gebruiken boeken en teksten in hun spel in de hoeken (bijv. een telefoonboek en kookboek in de huishoek).
 - Ze zoeken op school en thuis allerlei informatie over een bepaald onderwerp en leggen die bij elkaar. Ze zoeken de informatie in de vorm van plaatjes, foto's, tekeningen in tijdschriften, informatieve boeken en op CD-Roms.

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor een rijke geletterde omgeving.
- Zij stimuleert kinderen om informatieve en instructieve boeken te gebruiken bij hun activiteiten en spel.
- Zij zet kinderen aan tot het inzetten van leesstrategieën, tijdens interactief voorlezen van informatieve prentenboeken (zie ook luisterstrategieën bij kerndoel 1). Daarbij maakt zij kinderen erop attent dat:
 - illustraties en tekst je samen iets vertellen, duidelijk maken;
 - boeken worden gelezen van voor naar achter, bladzijden van boven naar beneden en regels van links naar rechts;
 - boeken een opbouw hebben;
 - je aan de hand van de omslag van een boek de inhoud van het boek al enigszins kunt voorspellen;
 - je vragen over een boek kunt stellen.
- De leraar past de informatie uit een instructieve of informatieve tekst echt toe, door bijvoorbeeld met de kinderen een recept uit een kookboek te maken.
- Zij stimuleert dat kinderen bij het actuele thema in de groep zelf informatie zoeken.
- Zij voert taalspelactiviteiten met de kinderen uit om bij kinderen het taalbewustzijn en de letterkennis te stimuleren. Op een speelse manier maakt zij kinderen attent op bepaalde kenmerken van gesproken taal en de relatie tussen gesproken en geschreven taal.

- Uit hun gedrag blijkt ook dat ze voorgelezen teksten (proberen te) begrijpen:
 - ze begrijpen de taal van boeken en zijn in staat om conclusies te trekken;
 - ze doen voorspellingen, stellen vragen;
 - ze vertellen voor hen belangrijke informatie uit het boek of uit de tekst na (met behulp van eventuele illustraties bij de tekst).
- De kinderen doen activiteiten op het gebied van taalbewustzijn en letterkennis (taalspelactiviteiten). Zo verzamelen ze bijvoorbeeld woorden voor de ABC-muur en maken ze een alfabetboek.
- Ze zoeken op de computer spelletjes die ze willen doen of opdrachten, of (beeld- en geluids)informatie.

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Boeken in de huishoek

"Kijk" zegt juffrouw Fieke, "ik heb een hele stapel boeken meegenomen. Wie weet wat voor boeken dat allemaal zijn?" Ze houdt de boeken één voor één omhoog. Met de kinderen praat ze over wat voor boeken het zijn en waar ze voor gebruikt worden: telefoonboek, prentenboek, boekje om iets op te schrijven, stripboek, tijdschrift voor kinderen, tijdschrift voor vaders en moeders, agenda, fotoboek, sprookjesboek, zelfgemaakt boek, boek met verhalen om voor te lezen, muziekboek, atlas, woordenboek... Vervolgens mogen de kinderen hele dikke boeken aanwijzen en hele dunne boeken, grote en kleine boeken, boeken waar veel plaatjes en boeken waar veel letters in staan aanwijzen.

"Nu moeten jullie eens even kijken wat ik hier heb", zegt Fieke dan. Ze heeft een grote plank in haar handen. "Een boekenplank", roept Alië meteen. "Goed zo," antwoordt Fieke en weten jullie waar ik die ga ophangen? In de huishoek! Want als je in de huishoek speelt, heb je natuurlijk ook boeken nodig. Wat zou je allemaal met boeken kunnen doen in de huishoek?" "Opbellen", zegt Sifad. "Ja, natuurlijk" zegt Fieke. "Je kunt het telefoonboek gebruiken om een telefoonnummer op te zoeken". "Lekker lezen als je thuiskomt van je werk," zegt Jeroen. "Of je kinderen voorlezen," roept Evert. "De weg opzoeken als je speelt dat je op vakantie gaat." "Precies," antwoordt juf Fieke. "En daarom gaan we nu die boekenplank ophangen en er alle boeken opzetten." "Wie wil er in de huishoek spelen, vandaag?" Alle vingers gaan omhoog.

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen realiseren zich dat er verschillende soorten boeken zijn, bijvoorbeeld door:
 - (samen met de leraar) de boekenkast (opnieuw) in te richten, met behulp van picto's;
 - bij de verschillende genres een boeken-top-drie te maken en in het lokaal te hangen.
- Ze ontdekken dat er verschillende soorten teksten zijn (informatieve en instructieve - naast verhalende. Zie ook kerndoel 9).
- Uit het gedrag van de kinderen blijkt dat ze de elementaire leeshandeling onder de knie krijgen/hebben.
- Ze lezen zelfstandig korte informatieve teksten en korte instructieve teksten als recepten en spelregels.
- De kinderen worden zich ervan bewust dat je met verschillende doelen kunt lezen, en vinden teksten die bij die doelen passen.
- Ze bedenken leervragen waar ze graag een antwoord op willen. Vervolgens zoeken ze samen met de leraar geschikte boeken en teksten, op school en thuis. Ook zoeken ze op CD-Roms/DVD's en op internet.
- Ze lezen in informatieve boeken en naslagwerken en bekijken illustraties.
- Uit hun gedrag blijkt dat de kinderen (proberen te) begrijpen wat ze lezen:
 - ze bepalen het thema van de tekst, ze activeren hun voorkennis over dat thema en zetten die in tijdens het lezen (ze maken hierbij gebruik van eigen ervaringen, titel en illustraties);
 - ze activeren hun kennis over tekstsoorten en zetten die in tijdens het lezen (ook hierbij maken ze gebruik van titel en illustraties);
 - ze herkennen signaalwoorden die kenmerkend zijn voor genoemde structuren (zie Inhoud), activeren deze kennis en zetten die in bij het lezen;
 - ze bouwen verwachtingen op over de tekst, controleren deze verwachtingen en stellen ze eventueel bij;
 - ze bepalen een leesdoel en gaan bij het lezen na of ze dat bereiken.

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt ervoor dat er een rijk en divers aanbod is aan soorten teksten en informatiebronnen in de klas.
- Zij construeert betekenisvolle situaties waarbinnen kinderen aan eigen leervragen werken.
- Zij maakt kinderen bewust van het feit dat je met verschillende doelen kunt lezen: ontspannen/amuseren (zie kerndoel 9), om informatie te verwerven en om geïnstrueerd te worden, dat schrijvers ook die verschillende doelen kunnen hebben en dat er dus verschillende soorten teksten zijn om te lezen (verhalende, informatieve en instructieve).
- Zij zorgt zij ervoor dat kinderen de elementaire leeshandeling onder de knie krijgen.
- De leraar zorgt ervoor dat kinderen actief lezen: zij zet kinderen aan tot het inzetten van leesstrategieën en begeleidt ze daarbij door:
 - voorkennis te activeren (of aan te brengen)
 - interpretatiekaders te expliciteren
Zij zegt bijvoorbeeld: "We hebben gepraat over speelgoed, speelgoed waar je vroeger mee speelde en nu. Nu gaan jullie een tekst lezen. Je komt in die tekst meer aan de weet over speelgoed van vroeger: waarmee speelden kinderen honderd jaar geleden?. En over speelgoed van nu" (Zij expliciteert hier het thematisch kader (speelgoed), de tekstsoort (informatieve tekst) en de tekststructuur (chronologische volgorde).
 - samen met de kinderen het leesdoel te bepalen
Zij zegt bijvoorbeeld: "Je gaat straks een tekst lezen over het Dolfinarium. Wat zou je hierover graag meer willen weten? (...) Als je straks gaat lezen, let er dan op of je ook antwoorden op je vragen vindt."
 - vragenderwijs of hardop denkend het opbouwen, controleren en bijstellen van verwachtingen te stimuleren.
 - kinderen te wijzen op signaalwoorden die een chronologische opbouw herkenbaar maken (bijvoorbeeld eerst, daarna) en op vraagwoorden en het vraagteken die een vraag herkenbaar maken. Zij noemt dit bijvoorbeeld vooraf als iets waarop kinderen kunnen gaan letten tijdens het lezen.
 - met kinderen op het leesproces te reflecteren

-
- De kinderen gebruiken technieken en strategieën om informatie te verwerken:
 - de volgorde van de letters in het alfabet gebruiken om het telefoonboek, een (kinder)woordenboek en een index (trefwoordenlijst) te raadplegen.

Zij stelt niet uitsluitend begripscontrolevragen, maar gaat met kinderen bijvoorbeeld in op de vraag of ze hun leesdoel bereikt hebben, of het verhaal ging zoals ze gedacht hadden.

- De leraar laat de kinderen kennismaken met verschillende informatiebronnen en laat de kinderen ontdekken hoe de verschillende bronnen eruit zien, welke functie ze hebben en welke informatie ze bevatten. Zij laat ook ontdekken hoe de informatie in verschillende informatiebronnen is geordend, bijvoorbeeld dat de informatie in woordenboeken, telefoonboeken en trefwoordenregisters alfabetisch is geordend.
- Zij leert de kinderen het alfabet.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Over indianen

Groep 3 werkt in projectgroepen over het thema indianen. Vier kinderen (Leon, Marijn, Jordan, Niek) hebben een aantal leervragen over het eten van de indianen. Hun juffrouw Lisette zit bij hen aan tafel. Voordat ze informatie gaan zoeken in boeken, houdt de juf een gesprekje met de kinderen om ze op weg te helpen. Ze vraagt eerst nog eens na wat ze gaan doen. Waar gaan ze informatie over zoeken? Dat is over eten, en niet alle eten, maar alleen eten dat bij indianen hoort. Ze lezen hun eigen vragen nog eens waar ze antwoord op willen vinden: wat eten indianen, hoe eten indianen, hoe koken ze?

Lisette: "Hoe kom je nou te weten wat indianen eten?"

Marijn: "In boeken kijken."

Lisette: "We hebben al verschillende keren in de boeken gekeken. Stond er iets in over eten?" Ja, dat was zo. Lisette voert een gesprekje met de kinderen over waar indianen op jagen en wat ze dan voor eten zoeken. De kinderen weten te vertellen dat ze op zoek gaan naar verschillende dieren en dan het vlees eten. Ze weten dat indianen ook fruit, rijst en maïskoeken eten. Daar hadden ze het immers al eerder over gehad in de klas. Lisette geeft aan dat de kinderen ook kunnen opzoeken in de boeken hoe de indianen dat eten dan klaarmaken.

Iedereen mag een boek kiezen en zoeken of erin staat wat indianen eten. Misschien kunnen ze uitzoeken hoe de indianen het klaarmaken en hoe ze het eten. Ieder kijkt eerst voor zichzelf.

Als de kinderen een boek hebben, gaan ze het meteen doorbladeren, op zoek naar informatie over eten. Lisette: "Is het slim om het boek nu helemaal door te bladeren of moeten we eerst ergens anders naar kijken?"

Jordan is ondertussen al zelf aan het kijken naar de inhoudsopgave. Lisette ziet dat en vraagt wat hij heeft gevonden. Hij leest voor wat er staat. Bovenaan staat inhoud. Lisette: "Hé, je kunt natuurlijk ook bij de inhoud kijken, voor of achterin het boek, of je misschien het onderwerp vindt. Even kijken..., waar zou jij naar moeten kijken? Ha, jagen en eten. Bladzijde 14."

De anderen gaan nu ook bij de inhoud kijken. Lisette helpt ze om het te vinden. "Hier staat iets over wonen... Hé, daar staat het: eten en drinken. Welke bladzijde staat daarachter?"

Jordan heeft belangrijke informatie gevonden over het maken van maïskoeken. Lisette: "Hoe kunnen we dat bewaren?" Jordan stelt voor om het op een

blaadje te schrijven. Marijn vindt in zijn boek dat indianen ook eenden eten. En dat ze pompoenen eten en zonnebloempitten. Lisette brengt een logische taakverdeling in. Marijn schrijft op wat ze eten. Niek over hoe ze koken. En Jordan hoe ze van maïs koeken maken. Leon heeft nog niets gevonden en gaat nog even verder zoeken.

*Bron:
Tomesen & van Kleef (2005). Strategisch lezen en schrijven met jonge kinderen. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.*

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen realiseren zich dat er verschillende soorten teksten zijn (informatieve en instructieve - naast verhalende, zie kerndoel 9, en betogende, zie kerndoel 6 en 7). Ze lezen zelfstandig allerlei soorten teksten: informatieve teksten en instructieve teksten in boeken, tijdschriften, schoolkrant, kranten, op internet.
- Ze zijn zich ervan bewust dat je met verschillende doelen kunt lezen en vinden teksten die bij die doelen passen. Ze zoeken bijvoorbeeld informatie op in verschillende bronnen:
 - ze bedenken leervragen waar ze graag een antwoord op willen. Vervolgens zoeken ze in het documentatiecentrum of in de schoolbibliotheek naar geschikte bronnen, waaronder ook CD-Roms en DVD's. Ze gebruiken de computer om op efficiënte wijze boeken of andere materialen te zoeken;
 - ze zoeken systematisch informatie op internet via zoektermen.
- Uit hun gedrag blijkt dat ze (proberen te) begrijpen wat ze lezen:
 - ze bepalen het thema van de tekst, ze activeren hun voorkennis over dat thema en zetten die in tijdens het lezen (ze maken hierbij gebruik van eigen ervaringen, lay-out, titel, kopjes, illustraties);
 - ze activeren hun kennis over tekstsoorten en zetten die in tijdens het lezen;
 - ze herkennen signaalwoorden die kenmerkend zijn voor genoemde structuren (zie Inhoud), activeren deze en zetten die in bij het lezen;
 - ze bouwen verwachtingen op over de tekst, controleren deze voorspellingen en stellen ze eventueel bij;
 - ze maken inferenties; ze leiden informatie af uit schema's en tabellen;
 - ze bepalen een leesdoel en gaan bij het lezen na of ze dat bereiken;
 - ze lezen op verschillende manieren, afhankelijk van hun leesdoel en voorkennis; ze lezen globaal, precies en selectief.
- Ze gebruiken technieken en strategieën om informatie te verwerven (zie voor schematiseren kerndoel 6):
 - zoekend lezen met behulp van het alfabet;
 - globale tekststructuur (en inhoudsopgaven) benutten om zoekend te lezen in teksten.

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt ervoor dat er een rijk en divers aanbod is aan soorten teksten en informatiebronnen in de klas.
- Zij construeert betekenisvolle situaties waarbinnen kinderen aan eigen leervragen werken.
- Zij roept, indien nodig, in herinnering dat je met verschillende doelen kunt lezen: ontspannen/amuseren (zie kerndoel 9), om informatie te verwerven en om erachter te komen hoe je iets doet/maakt, dat schrijvers ook die verschillende doelen kunnen hebben en dat er dus verschillende soorten teksten zijn om te lezen (verhalende, informatieve en instructieve).
- Zij maakt kinderen bewust van het feit dat je ook kunt lezen om je op de hoogte te stellen van meningen of om een mening te vormen en om overtuigd of overgehaald te worden (zie kerndoel 6 en 7), dat schrijvers ook die doelen kunnen hebben en dat er dus betogende teksten zijn om te lezen.
- De leraar zorgt ervoor dat kinderen actief lezen: zij moedigt ze aan tot het inzetten van leesstrategieën en begeleidt ze daarbij indien nodig, door:
 - kinderen bewust te maken van hun voorkennis (en dat ze die kunnen gebruiken bij het lezen);
 - ze te wijzen op de mogelijke interpretatiekaders;
 - ze een leesdoel te laten bepalen;
 - ze te wijzen op signaalwoorden die tekstrelaties hierboven genoemd herkenbaar maken;
 - ze te laten reflecteren op het leesproces en de inhoud van de tekst.
- De leraar leert de kinderen de weg in het documentatiecentrum en de schoolbibliotheek, zodat de kinderen hier met behulp van een trefwoordenlijst en computer zelf boeken of CD-Roms/DVD's kunnen zoeken.
- Zij biedt instructie in het omgaan met informatiebronnen als een encyclopedie, woordenboek of een informatief boek met een index (aanleren van zoekstrategieën) en geleide toepassing van die strategieën.
- Zij geeft instructie in het gebruik van internet.
- Zij geeft instructie in het interpreteren van schema's en tabellen.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

Vertel wat je hebt gelezen

Verschillende informatieve teksten worden in een bak gedaan. Dit zijn korte teksten. Ieder kind mag uit de bak een tekst grabbelen. Lies pakt de tekst 'Hoe zweeft een luchtballon?'. Nadat ze het gelezen heeft moet ze aan iemand anders kunnen uitleggen hoe een luchtballon zweeft. Dit schrijft ze op en ze maakt er een tekening bij.

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen realiseren zich dat er verschillende soorten teksten zijn (informatieve en instructieve - naast verhalende (zie kerndoel 9) en betogende (zie kerndoel 6 en 7).
- Ze lezen zelfstandig allerlei soorten teksten: informatieve teksten en instructieve teksten in boeken, tijdschriften, schoolkrant, kranten, op internet.
- Ze zijn zich ervan bewust dat je met verschillende doelen kunt lezen, en vinden teksten die bij die doelen passen:
 - ze bedenken leervragen waar ze graag een antwoord op willen. Vervolgens zoeken ze in het documentatiecentrum of in de schoolbibliotheek naar geschikte bronnen, waaronder ook CD-Roms en DVD's. Ze gebruiken de computer om op efficiënte wijze boeken of andere materialen te zoeken;
 - ze zoeken systematisch informatie op internet via zoektermen.
- Uit het gedrag van de kinderen blijkt dat ze (proberen te) begrijpen wat ze lezen:
 - ze bepalen het thema en de teneur van de tekst, ze activeren hun voorkennis over dat thema en zetten die in tijdens het lezen (ze maken hierbij gebruik van eigen ervaringen, tekstdrager, auteur, lay-out, titel, kopjes, illustraties, schema's, tabellen);
 - ze activeren hun kennis over tekstsoorten en zetten die in tijdens het lezen;
 - ze herkennen signaalwoorden die kenmerkend zijn voor genoemde structuren (zie Inhoud), activeren deze en zetten die in bij het lezen;
 - ze bouwen verwachtingen op over de tekst, controleren deze voorspellingen en stellen ze eventueel bij;
 - ze maken inferenties;
 - ze bepalen een leesdoel en gaan bij het lezen na of ze dat bereiken;
 - ze lezen op verschillende manieren, afhankelijk van hun leesdoel en voorkennis; ze lezen globaal, precies, selectief en kritisch.
- De kinderen gebruiken technieken en strategieën om informatie te verwerven (zie voor schematiseren kerndoel 6):
 - zoekend lezen met behulp van het alfabet;

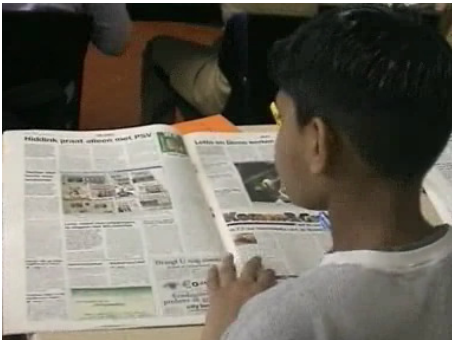
Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt ervoor dat er een rijk en divers aanbod is aan soorten teksten en informatiebronnen in de klas.
- Zij construeert betekenisvolle situaties waarbinnen kinderen aan eigen leervragen werken.
- Zij roept, indien nodig, in herinnering dat je met verschillende doelen kunt lezen: ontspannen/amuseren (zie kerndoel 9), om informatie te verwerven en om erachter te komen hoe je iets doet/maakt, om je op de hoogte te stellen van meningen of om een mening te vormen en om overtuigd of overgehaald te worden, dat schrijvers ook die verschillende doelen kunnen hebben en dat er dus verschillende soorten teksten zijn om te lezen (verhalende, informatieve, instructieve en betogende).
- De leraar zorgt ervoor dat kinderen actief lezen: zij moedigt ze aan tot het inzetten van leesstrategieën en begeleidt ze daarbij indien nodig, door:
 - kinderen bewust te maken van hun voorkennis (en dat ze die kunnen gebruiken bij het lezen);
 - ze te wijzen op de mogelijke interpretatiekaders;
 - ze een leesdoel te laten bepalen;
 - ze te wijzen op signaalwoorden die tekstrelaties hierboven genoemd herkenbaar maken;
 - ze te laten reflecteren op het leesproces en de inhoud van de tekst.
- De leraar stimuleert dat kinderen reflecteren op het gebruik van leesstrategieën (zie ook kerndoel 10).
- Zij besteedt aandacht aan de functie en opzet van meer complexe informatiebronnen, zoals grote woordenboeken, encyclopedieën, week- en dagbladen, tijdschriften, reisgidsen, atlanten en vooral het internet.
- Zij leert de kinderen de weg te vinden in de openbare bibliotheek en leert ze op welke manier de boeken en media daar zijn geordend.

- globale tekststructuur (en inhoudsopgaven) benutten om zoekend te lezen in teksten en andere bronnen selecteren voor gestelde leesdoelen;
- relevante informatie zoeken en gebruiken;
- informatie uit verschillende teksten en afkomstig uit verschillende typen bronnen met elkaar vergelijken.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Over torpedo's

Een jongen van groep 7 leest een tekst uit de krant over een torpedo. Hij geeft in de klas een korte samenvatting van het stukje. Hij heeft een leervraag: wat voor soort torpedo's zijn er?. Hij zoekt dit op in de Encarta-encyclopedie op de computer.

[Over torpedo's](#)

*Bron:
CD-Rom: Werken aan tussendoelen
gevorderde geletterdheid, MILE-
Nederlands. Nijmegen: Expertisecen-
trum Nederlands*

Kerdoel 4 - Technisch lezen

Bij kerndoel 4 - De leestechiek.

Toelichting en verantwoording

Om te voorkomen dat het aanbod voor begrijpend en studerend lezen wordt ingevuld met technisch lezen, wordt het technisch lezen niet uitgewerkt bij kerndoel 4, maar vindt u hier een uitwerking.

Ontwikkeling van de leestechiek en het leesbegrip gaan samen op.

Leerlingen leren gebruik te maken van passende decodeerstrategieën ofwel woordidentificatietechnieken. Die strategieën en technieken worden geleidelijk steeds meer geautomatiseerd.

Inhoud

☞ groep 1 en 2	☞ groep 3 en 4	☞ groep 5 en 6	☞ groep 7 en 8
VOORBEREIDING OP ..	T E C H N I S C H L E Z E N		
<p>relatie tussen gesproken en geschreven taal</p> <ul style="list-style-type: none"> • woorden, zoals de eigen naam en namen van voor het kind belangrijke personen/dingen, als globale eenheden lezen en schrijven 	<p>als groep 1/2 +</p> <ul style="list-style-type: none"> • fonetisch benoemen van de letters • ontsleutelen van klankzuivere (km-, mk- en mkm-)woorden zonder eerst de afzonderlijke letters te verklanken • lezen van klankzuivere woorden (van het type mmkm, mkmm en mmkmm) • lezen van korte woorden met afwijkende spellingpatronen en meerlettergrepige woorden • woordidentificatietechnieken • steeds meer woorden automatisch herkennen • gebruik van verschillende technieken om woorden snel en nauwkeurig te herkennen • herkennen van lettercombinaties en spellingpatronen • herkennen van lettergrepen in geschreven woorden • herkennen van het unieke letterpatroon van (leen)woorden • gebruikmaken van de betekenis van een woord • gebruikmaken van de context van een woord • compensatie/dispensatie en gerichte instructie voor dyslectische kinderen 	<p>als groep 3/4 +</p> <ul style="list-style-type: none"> • vooral aandacht voor het verhogen van het leestempo en het lezen van woorden met complexere woordstructuren, afwijkende spellingpatronen en leenwoorden • compensatie/dispensatie en gerichte instructie voor dyslectische kinderen 	<p>als groep 5/6 +</p> <ul style="list-style-type: none"> • vooral aandacht voor het verhogen van het leestempo • compensatie/dispensatie en gerichte instructie voor dyslectische kinderen
<p>taalbewustzijn</p> <ul style="list-style-type: none"> • woorden in zinnen onderscheiden • onderscheid tussen de vorm en betekenis van woorden • woorden in klankgroepen verdelen • reageren op en spelen met bepaalde klankpatronen in woorden; eerst door eindrijm en later met behulp van beginrijm • fonemen als de kleinste klankeenheden in woorden onderscheiden, zoals bij p-e-n 			
<p>alfabetisch principe</p> <ul style="list-style-type: none"> • ontdekken dat woorden zijn opgebouwd uit klanken en dat letters met die klanken corresponderen • door de foneem-grafeemkoppeling nieuwe woorden lezen en schrijven 			

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen doen activiteiten op het gebied van taalbewustzijn en letterkennis (taalspelactiviteiten). Zo verzamelen ze bijvoorbeeld woorden voor de ABC-muur, maken ze een alfabetboek, doen ze schrijfactiviteiten, leren ze kinderrijmpjes en liedjes en voeren ze met de leraar rijmspelletjes en woord-klankspelletjes uit.
- Ze 'lezen', alleen of met anderen, boeken in de boekenhoek.
- Ze gebruiken boeken en teksten in hun spel in de hoeken (bijv. een telefoonboek en kookboek in de huishoek).
- Ze gebruiken instructieve teksten/foto's/illustraties om iets te kunnen bouwen of maken. Ze gebruiken bijvoorbeeld een (bouw)tekening als voorbeeld voor een constructiewerkje.
- Ze luisteren naar een voorgelezen verhaal door de leraar en reageren, doen actief mee.
- Ze zoeken op school en thuis allerlei informatie over een bepaald onderwerp en leggen die bij elkaar. Ze zoeken de informatie in de vorm van plaatjes, foto's, tekeningen in tijdschriften, informatieve boeken en op CD-Roms.

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor een geletterde omgeving; denk bijv. aan:
 - labels bij voorwerpen (met woord en pictogram);
 - een ABC- of lettermuur;
 - uitgeschreven versjes en rijmpjes, waarbij rijmwoorden dezelfde kleur krijgen;
 - een rijk en divers aanbod aan soorten teksten, waaronder prentenboeken, ABC-boeken, boeken met versjes en rijmpjes, informatieve boeken met concrete materialen.
- De leraar voert taalspelactiviteiten met de kinderen uit om bij kinderen het taalbewustzijn en de letterkennis te stimuleren. Op een speelse manier maakt ze kinderen attent op bepaalde kenmerken van gesproken taal en de relatie tussen gesproken en geschreven taal.
- Ze benut lees- en schrijvoorbeelden om kinderen bewust te maken van overeenkomsten tussen letters en klanken; denk bijv. aan:
 - kinderen stimuleren om woordbeelden te herkennen (eigen naam, die van anderen, logo's en merknamen);
 - kinderen in teksten attent maken op overeenkomsten in letters en klankvorm;
 - interventies plegen om vormaspecten in teksten centraal te stellen;
 - herkennen dat vragen en reacties van kinderen te maken hebben met de relatie tussen gesproken en geschreven taal.

Ze bekijkt bijvoorbeeld met de kinderen uitgeschreven teksten van liedjes en versjes, waarbij ze kinderen ontdekkingen laat doen over woorden en letters. Door te onderstrepen, te omcirkelen en verschillende kleuren in een tekst te gebruiken, legt ze de nadruk op overeenkomsten tussen woorden, klanken of klankgroepen.
- De leraar stimuleert kinderen om informatieve en instructieve boeken te gebruiken bij hun activiteiten en spel.
- Ze past de informatie uit een instructieve of informatieve tekst echt toe, door bijv. met de kinderen:
 - een recept uit een kookboek te maken;
 - een knutselwerkje uit een knutselboek te maken;

- een bouwwerk te maken naar aanleiding van een tekening of foto uit een boek.
- De leraar leest boeken interactief voor, waarbij ze kinderen erop attent maakt dat:
 - illustraties en tekst samen een verhaal vertellen;
 - boeken worden gelezen van voor naar achter, bladzijden van boven naar beneden en regels van links naar rechts;
 - verhalen een opbouw hebben;
 - je aan de hand van de omslag van een boek de inhoud van het boek al enigszins kunt voorspellen;
 - je vragen over een boek kunt stellen die je helpen om goed naar het verhaal te luisteren en te letten op de illustraties.
- De leraar stimuleert dat kinderen bij het actuele thema in de groep zelf informatie zoeken.
- Ze signaleert aan de hand van het Protocol Leesproblemen en Dyslexie bij welke kinderen zich achterstanden op het gebied van geletterdheid voordoen. Zodra de leraar bij een kleuter een achterstand op een van de onderdelen van geletterdheid signaleert, probeert ze die achterstand weg te werken door de kleuter extra, gerichte activiteiten aan te bieden en de ontwikkeling nauwgezet te volgen.

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen oefenen het technisch lezen aan de hand van de methode voor aanvankelijk lezen. In de fase van het aanvankelijk lezen leren de kinderen nieuwe woorden te analyseren in grafemen en dit gebeurt eerst heel precies: letter voor letter wordt geanalyseerd volgens de elementaire lees-handeling. Later wordt die elementaire leeshandeling verkort; kinderen lezen clusters en spellingpatronen direct, zonder analyse.
- Ze lezen elke dag vrij in eigen gekozen verhalende of informatieve boekjes op hun leesniveau (beheersingsniveau).

Wat doet de leraar?

- De leraar geeft instructie in technisch lezen en in woordidentificatietechnieken.
In groep 3 leert ze de kinderen woorden met bepaalde lettercombinaties (clusters) en spellingpatronen snel te identificeren, zodat kinderen de clusters en spellingpatronen zoveel mogelijk als een eenheid herkennen. Ze biedt oefeningen aan met woorden die aan het begin of aan het einde uit twee of meer medeklinkers bestaan, zoals straat, barst, verf.
In groep 4 biedt de leraar veel oefeningen in het lezen en schrijven van tweelettergrepige woorden met een open lettergreep, zoals horen, beren, dagen, en in het lezen en schrijven van drielettergrepige woorden met een open lettergreep, zoals overal, vreselijk, beregoed. Ze heeft als streefdoel dat alle kinderen aan het eind van groep 3 op minimaal AVI-2 beheersingsniveau lezen en aan het eind van groep 4 op minimaal AVI-5 beheersingsniveau.
- De leraar geeft kinderen veel gelegenheid voor zelfstandig lezen zodat ze leeservaring opdoen en zo bevorderen dat het leesproces zo snel mogelijk geautomatiseerd raakt.
- Ze zorgt voor afwisselende werkvormen bij het lezen: individueel lezen, duolezen, tutorlezen, lezen in heterogeen samengestelde groepjes.
- Ze leert de kinderen het alfabet.
- De leraar signaleert aan de hand van de toetsen op meetmomenten zoals die in het Protocol Leesproblemen en Dyslexie worden voorgesteld, welke kinderen problemen hebben met lezen en spellen. Ze begeleidt en stimuleert de zwakke lezers extra, aan de hand van de aanwijzingen in het Protocol, zoals het bieden van (individuele) hulp aan de instructietafel, terwijl de rest van de groep zelfstandig aan het werk is. Ze zorgt voor compenserende en dispenserende maatregelen/hulpmiddelen voor dyslectische kinderen in groep 4, zodat deze kinderen bij functionele lees- en schrijfactiviteiten hun zwakke lees- en spellingvaardigheden kunnen compenseren en/of dispensereren.

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen lezen en oefenen met complexere woordstructuren, afwijkende spellingpatronen en leenwoorden (aan de hand van de methode voor voortgezet technisch lezen). Ze maken hierbij op een efficiënte wijze gebruik van woordidentificatietechnieken. Ze herkennen de meeste woorden onmiddellijk. Daarbij maken ze gebruik van syntactische en semantische informatie uit de tekst.
- Ze lezen elke dag vrij in eigen gekozen boeken op hun leesniveau (beheersingsniveau).
- Ze lezen boeken op instructieniveau met de leraar of een tutor.

Wat doet de leraar?

- De leraar biedt instructie en oefening in woordherkenning, waarbij kinderen leren op een efficiënte wijze gebruik te maken van woordidentificatietechnieken. Ze heeft als streefdoel dat alle kinderen aan het eind van groep 5 op minimaal AVI-7 beheersingsniveau lezen en dat kinderen aan het eind van groep 6 een tekst van AVI-niveau 9 nauwkeurig, vlot en met begrip kunnen lezen.
- Ze biedt gerichte oefening van technisch lezen en woordidentificatietechnieken aan de instructietafel tot AVI-9 is bereikt.
- Ze geeft kinderen veel gelegenheid voor zelfstandig lezen zodat ze leeservaring opdoen en zo hun leesvaardigheid en leestempo vergroten.
- Ze zorgt voor afwisselende werkvormen bij het lezen: individueel lezen, duolezen, tutorlezen, lezen in heterogeen samengestelde groepjes.

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen lezen elke dag vrij in eigen gekozen boeken op hun leesniveau.

Wat doet de leraar?

- De leraar biedt gerichte oefening van technisch lezen en woordidentificatietechnieken aan de instructietafel tot AVI-9 is bereikt.
- Ze geeft kinderen veel gelegenheid voor zelfstandig lezen, zodat ze veel leeservaring opdoen.
- Ze zorgt voor afwisselende werkvormen bij het lezen: individueel lezen, duolezen, tutorlezen, lezen in heterogeen samengestelde groepjes.

Kerdoel 5

De leerlingen leren naar inhoud en vorm teksten te schrijven met verschillende functies, zoals: informeren, instrueren, overtuigen of plezier verschaffen.

Toelichting en verantwoording

Bij dit kerndoel gaat het erom dat leerlingen:

- zich ervan bewust worden dat je met verschillende doelen kunt schrijven en dat er (afhankelijk van het schrijfdoel) verschillende tekstsoorten zijn: verhalende, informatieve, instructieve en betogende;
- verschillende soorten teksten schrijven;
- bij het schrijven gebruikmaken van schrijfstrategieën (zoals: doel en publiek vaststellen, stofvinding/brainstormen, praten met anderen over de te schrijven tekst, aantekeningen maken, tekstschema maken, gedachten formuleren, jezelf vragen stellen tijdens het schrijven, reflecteren op eigen teksten, teksten reviseren en verzorgen).

Bij dit kerndoel ligt het accent op het proces van het schrijven. Leerlingen doorlopen verschillende fasen bij het schrijven: plannen, schrijven/formuleren en reviseren. Schrijven is geen lineair, maar een recursief proces: plannen, formuleren en herzien wisselen elkaar voortdurend af. De leerlingen werken met verschillende tekstversies en leren hun teksten verbeteren. In de planningsfase stellen ze het onderwerp, het schrijfdoel en het lezerspubliek vast en ontwikkelen ze een bepaald idee over de te schrijven tekst. Tijdens de fase van het schrijven formuleren ze hun gedachten en breiden ze die uit. Bij het reviseren lezen ze hun tekst kritisch, bespreken ze de tekst met anderen en herschrijven ze de tekst. Door te reflecteren op eigen teksten en het schrijfproces, worden leerlingen zich bewust van hun schrijfstrategieën en leren ze die steeds beter beheersen.

Inhoud

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
G E B R U I K			
soorten teksten			
<ul style="list-style-type: none"> • verhalende teksten, vooral expressief (bijv. bij tekeningen, briefjes en kaarten voor anderen, verhalen/boekjes) (zie kerndoel 9) • af en toe informatieve teksten (bijvoorbeeld berichtjes met eigen nieuws voor op het nieuwsprkbord) • af en toe instructieve teksten (bijv. recepten) • en verder: teksten die functioneel zijn voor eigen (spel)activiteiten: lijstjes (bijv. een boodschappenlijstje voor de winkelhoek of een bestellijst voor de 'bakker', menukaarten, uithangborden, reclameborden) 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> • verhalende teksten ((persoonlijke) verhalen, gedichtjes, briefjes en kaarten voor anderen) (zie kerndoel 9) • eenvoudige informatieve teksten (bijv. berichten of antwoorden op vragen) • af en toe ook instructieve teksten (bijv. recepten of korte gebruiks- of gedragsaanwijzingen) 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> • verhalende teksten (bijv. verhalen, gedichten, brieven, e-mails) (zie kerndoel 9) • informatieve teksten (bijv. verslagen, eenvoudige werkstukken, observaties van bijvoorbeeld diergedrag en proefjes) • instructieve teksten (recepten, een speurtocht, een routebeschrijving, gebruiks- of gedragsaanwijzingen) • betogende teksten (bijv. een boekverslag) (zie kerndoel 8) 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> • naast verhalende (zie kerndoel 9), informatieve en instructieve teksten (bijv. een handleiding, een draaiboek) ook betogende teksten (bijv. een boekbespreking, een recensie over een tv-programma, een ingezonden brief, een oproep, een leus op een spandoek, reclame) (zie kerndoel 8)
schrijfdoelen			
<ul style="list-style-type: none"> • schrijfdoelen hebben vooral betrekking op plezier verschaffen en op informeren 	<ul style="list-style-type: none"> • schrijfdoelen hebben vooral betrekking op informeren en plezier verschaffen; ook op instrueren 	<ul style="list-style-type: none"> • schrijfdoelen hebben betrekking op informeren, instrueren, overtuigen of plezier verschaffen 	als groep 5/6
V O R M			
<ul style="list-style-type: none"> • (losse) woorden (bijv. labels, lijstjes of bij een tekening) • zinnen (bijv. bij een tekening, op een kaart of briefje) 	<ul style="list-style-type: none"> • korte teksten met meestal één inhoudselement, vaak met een chronologische opbouw 	<ul style="list-style-type: none"> • langere teksten met diverse inhoudselementen en meerdere (+ complexere) tekststructuren 	<ul style="list-style-type: none"> • langere teksten met diverse inhoudselementen en meerdere (+ complexere) tekststructuren

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
<ul style="list-style-type: none"> • schrijven is vooral: <ul style="list-style-type: none"> - schrijven via tekenen - schrijven via krabbelen - schrijven via letterachtige vormen - schrijven via letter-/tekenreeksen - schrijven via spontane spelling • schrijven is ook naschrijven of nastempelen en typen op de computer 	<ul style="list-style-type: none"> • zinnen zijn kort, meestal enkelvoudig, grammaticaal eenvoudig, kunnen spel-fouten en grammaticale fouten bevatten 	<ul style="list-style-type: none"> • zinnen worden langer, naast enkelvoudige ook samengestelde zinnen, grammaticaal complexer, kunnen spelfouten en grammaticale fouten bevatten 	<ul style="list-style-type: none"> • zinnen worden langer, naast enkelvoudige ook samengestelde zinnen, grammaticaal complexer; bevatten weinig spel-fouten en grammaticale fouten
<ul style="list-style-type: none"> • verzorgen is gericht op: <ul style="list-style-type: none"> - tekening kleuren - woorden versieren 	<ul style="list-style-type: none"> • verzorgen is gericht op: <ul style="list-style-type: none"> - verdeling bladspiegel - illustraties bij tekst 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> • aandacht voor spelling en interpunctie • alinea's, titels en kopjes 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> • tekstconventies • werken met tekstverwerkingsprogramma's
I N H O U D			
<ul style="list-style-type: none"> • de onderwerpen zijn dichtbij, ze gaan over het hier en nu, zijn contextgebonden en concreet 	<ul style="list-style-type: none"> • de onderwerpen zijn dichtbij, ze gaan over het hier en nu of over nabije omgeving, nabije toekomst/verleden. De onderwerpen zijn concreet 	<ul style="list-style-type: none"> • de onderwerpen worden minder contextgebonden. Ze hebben ook betrekking op verleden en toekomst en op omgeving die minder nabij is. Er komen ook abstracte onderwerpen voor (bijvoorbeeld bij de zaakvakken) 	<ul style="list-style-type: none"> • de onderwerpen zijn niet altijd contextgebonden. Het kan ook om abstracte onderwerpen gaan
A A N P A K			
<ul style="list-style-type: none"> • het inzetten van schrijfstrategieën wordt begeleid door de leraar en richt zich vooral op het verkennen van het onderwerp en het 'verzamelen' van informatie 	<ul style="list-style-type: none"> • het inzetten van schrijfstrategieën wordt begeleid door de leraar en richt zich vooral op het oriënteren op het onderwerp, het verzamelen, selecteren en ordenen van informatie en op het reflecteren (vooral op de inhoud en in mindere mate op de vorm). Bij het verzorgen van de tekst gaat het vooral om de lay-out 	<ul style="list-style-type: none"> • het inzetten van schrijfstrategieën wordt aangemoedigd door de leraar waar nodig door haar begeleid. Bij het oriënteren komt meer aandacht voor het doel en publiek. Bij het plannen maken de kinderen ook een opzet voor hun tekst. Het reflecteren en reviseren heeft betrekking op inhoud (doel, publiek, opbouw van tekst) en vorm (opbouw van zinnen, spelling) 	als groep 5/6

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen ervaren het permanente karakter van geschreven taal. Ze ervaren dat tekenen en tekens produceren mogelijkheden bieden tot communicatie.
- Ze 'schrijven' allerlei soorten teksten.
- Ze 'schrijven' op hun eigen niveau. Zo tekent het ene kind over zijn belevenissen in de speeltuin en wil hij dat de leraar zijn verhaal erbij schrijft, schrijft een ander kind overal haar eigen naam op, maakt weer een ander kind allerlei letterreeksen en is een vierde kind bezig woorden te schrijven op zijn gehoor.
- De kinderen ervaren de functies van geschreven taal, door te 'schrijven' in functionele situaties, zoals bijvoorbeeld:
 - het 'schrijven' van briefjes en kaartjes naar mensen in hun omgeving, bijvoorbeeld bij verjaardag, ziekte, geboorte of 'zomaar';
 - hun naam ergens op te schrijven;
 - lijstjes te maken (boodschappenlijstje, verlanglijstje).
- De kinderen presenteren hun tekst eventueel aan klasgenoten, bijvoorbeeld door de tekst in de lees- en schrijfhoek te leggen of op te hangen, of door erover te vertellen op de 'schrijverstoel' (als ze dat willen).

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor een stimulerende schrijfomgeving met een rijk en gevarieerd aanbod aan materialen:
 - in de klas zijn veel voorbeelden van geschreven taal (bijv. eigen teksten van kinderen, nieuwsbord, labels);
 - schrijfhoek met diverse schrijfmaterialen, letterstempels, magneet- of flanelbord met letters, verschillende soorten papier;
 - wenshoek of wenskist met materialen voor het maken van kaartjes;
 - thematische spelhoek met schrijfmaterialen en eigen teksten van kinderen;
 - computer.
- De leraar vertoont voorbeeldgedrag: maakt bijvoorbeeld regelmatig in het bijzijn van kinderen notities, schrijft nieuwtjes voor op het nieuwsbord, schrijft de dagplanning met pictogrammen op het bord, houdt een klassendagboek bij. Hiermee ervaren kinderen het functioneel gebruik van schrift.
- Zij creëert betekenisvolle schrijfaanleidingen of grijpt ze aan.
- Zij speelt mee in de spelhoek, waarbij zij geschikte aanknopingspunten zoekt om schrijfactiviteiten uit te lokken.
- Zij accepteert elke vorm van schrijven (tekenen, krabbelen, letterachtige tekens, echte letters, fonetisch schrift).
- Zij schrijft op verzoek van kinderen bij hun tekening. Zij nodigt het kind uit zo letterlijk mogelijk te dicteren wat zij moet schrijven.
- De leraar lokt uit tot denken en praten over geschreven taal. Zij praat voorafgaand aan een schrijfactiviteit, zodat kinderen op schrijfideeën komen. Zij voert na het schrijven met kinderen gesprekjes over hun schrijfproduct of tekening.

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Opsporing verzocht

De kinderen van een groep 1/2 hebben van de speelhoek een politiebureau gemaakt en allerlei spullen meegenomen, waaronder een pet, handboeien, een geweer en een telefoontje. De kinderen verkleden zich en vangen 'boeven'.

Op een gegeven moment zet de juffrouw de kinderen op het spoor om het politiebureau anders te gaan gebruiken. Ze brengt een foto van haar hond mee, met de mededeling dat haar hond is weggelopen. Ze vertelt dat haar hond bruin is en lange oren heeft. Maar omdat er zoveel bruine honden met lange oren zijn, heeft ze die foto meegenomen. De kleuters willen meteen gaan zoeken buiten. Dan komt een van de kinderen op het idee de foto te kopiëren. Een ander kind stelt voor er iets onder te schrijven en dan de kopieën in de school op te hangen. Het 'opsporingsbericht' is geboren.

*Bron:
Kleef, M. van & Tomesen, M. (2002).
Stimulerende lees- en schrijfactiviteiten in de onderbouw. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.*

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen ervaren de verschillende functies die schrijven kan hebben, met name de expressieve en communicatieve functie.
- Ze schrijven allerlei teksten. Ze weten dat je verschillende redenen (doelen) kunt hebben om te schrijven:
 - voor je plezier of om anderen van te kunnen laten genieten;
 - om iemand te informeren;
 - om aan te geven hoe je iets moet doen of maken.
- Tijdens de *planfase* denken de kinderen, onder begeleiding van de leraar of samen met groepsgenoten, na over vragen als:
 - Voor wie schrijf ik?
 - Waarom schrijf ik? (schrijfdoel)
 - Wat schrijf ik?
- Ze worden zich bewust van een schrijfdoel en een lezerspubliek.
- De kinderen oriënteren zich op het schrijfonderwerp door:
 - met anderen te praten (vertelrondes, kringgesprek, interview, brainstormen, associëren);
 - te kijken (voorwerpen, platen, foto's, tv-programma);
 - te tekenen;
 - te luisteren;
 - te lezen;
 - te schrijven (woordslang, woordveld, lijstjes).
- Tijdens de *formuleerfase* formuleren de kinderen zinnen en passen ze de geleerde spellingregels toe. Ze formuleren (kiezen woorden, bouwen zinnen).
- Tijdens de *revisiefase* bespreken de kinderen met elkaar en met de leraar eerste versies van hun teksten. Daarbij staat de inhoud van de tekst centraal.
- Er zijn verschillende vormen voor tekstbesprekingen:
 - kinderen bespreken in tweetallen een tekst;
 - ze bespreken in groepjes een tekst;
 - de leraar bespreekt een tekst met één kind;
 - de kinderen bespreken klassikaal een tekst waarbij de leraar de bespreking

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor een stimulerende schrijfomgeving met een rijk en gevarieerd aanbod aan materialen:
 - in de klas zijn veel voorbeelden van geschreven taal (bijv. eigen teksten van kinderen, nieuwsbord, labels);
 - computer.
- De leraar vertoont voorbeeldgedrag: maakt bijvoorbeeld regelmatig in het bijzijn van kinderen notities, schrijft eigen nieuwtjes, schrijft de dagplanning op het bord, houdt een klassendagboek bij. Zij doet hierbij hardop denkend voor hoe zij een tekst schrijft. Zij doet bijvoorbeeld voor hoe zij een geschikte titel verzint, hoe zij een pakkend begin en een boeiend slot bedenkt.
- Zij schrijft ook samen met de kinderen. De kinderen bedenken de zinnen en zij schrijft ze op het bord of op een groot vel papier terwijl de kinderen kijken. Zij schrijft zoveel mogelijk letterlijk op wat de kinderen aandragen. Fouten in de zinsconstructies verbetert zij onopvallend. Zij geeft hierbij ondersteunende suggesties als 'Zullen we dat zo zeggen? Dat klinkt nog beter.' Wat er op het bord komt te staan, moet een goed lopend verhaal zijn met goede zinnen.
- De leraar geeft kinderen veel gelegenheid tot schrijven. Naast georganiseerde schrijfoopdrachten, krijgen kinderen ook de ruimte voor vrij schrijven, dat wil zeggen schrijven in spontane en weinig gestuurde situaties. Kinderen schrijven bijvoorbeeld e-mails of brieven. Zij creëert betekenisvolle schrijfaanleidingen of grijpt ze aan, zoals: de geboorte van een broertje of zusje; kinderen schrijven een geboortekaartje, een wenskaart of een eigen verhaal.
- De leraar begeleidt de kinderen tijdens de fase van het plannen. Zij stelt met de kinderen vast over welk onderwerp ze gaan schrijven.
- Zij maakt de kinderen bewust van een schrijfdoel en een lezerspubliek.
- Zij zorgt voor activiteiten waarin kinderen geprikkeld worden tot schrijven en ideeën opdoen voor hun schrijfonderwerp (praten, kijken, tekenen, lezen, luisteren, schrijven).
- De leraar begeleidt de kinderen tijdens het schrijven. Zij praat tussentijds

leidt.

- Bij die besprekingen wordt de inhoud van de tekst besproken en ook het schrijfproces.
- Op basis van deze besprekingen stellen kinderen hun tekst bij. Voordat ze een eindversie schrijven, bekijkt de leraar eventueel de tekst op spelling- en interpunctiefouten. De kinderen maken een definitieve eindversie, op papier of op de computer.
- De kinderen presenteren hun tekst eventueel aan klasgenoten (als ze dat willen), bijvoorbeeld door de tekst voor te lezen en erover te vertellen op de 'schrijverstoel' of door de tekst te publiceren.
- De kinderen reflecteren op hun teksten en op het schrijfproces:
 - in kleine groepjes;
 - alleen met de leraar;
 - met de hele groep waarbij bijvoorbeeld de auteur van de tekst op de 'schrijversstoel' plaatsneemt om de vragen over zijn tekst te beantwoorden.

met ze en geeft tips. Zij stelt vragen over de schrijfaanpak en probeert de kinderen op verdere ideeën te brengen over de inhoud.

- Zij schept ruimte voor tekstbesprekingen waarin de eerste versies van teksten besproken worden.
- Zij geeft kinderen veel gelegenheid om hun teksten te herschrijven.
- Zij laat de kinderen ook regelmatig met z'n tweeën een tekst schrijven.
- Zij helpt kinderen met de juiste spelling en interpunctie.
- Zij reflecteert met de kinderen na afloop van het schrijven op het schrijfproces en het schrijfproduct.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Een nieuwsbord in de klas

In de klas van juffrouw Marije hangt een groot prikbord. Dit is het nieuwsbord. Aan het begin van het schooljaar heeft Marije dit samen met een aantal kinderen gemaakt. Het bord is in verschillende vakken verdeeld. Er is een vak voor verhalen en tekeningen, een informatief vak, een grappig vak, etc. Door het hele jaar heen is er elke week weer een nieuw groepje van twee aan de beurt om het bord aan te vullen en te verzorgen.

Deze week zijn Robin en Pascal aan de beurt. Robin heeft deze week samen met zijn moeder koekjes gebakken. Hij schrijft het recept op en heeft een foto meegenomen van het resultaat. Deze hangt hij in het informatieve vak. Pascals hond heeft puppies gekregen. Hij heeft ook foto's meegenomen. Ook heeft hij een klein gedichtje geschreven over de jonge hondjes. Deze hangt hij in het verhalen vak. Wesley is niet aan de beurt maar wil toch graag wat op het prikbord hangen. Hij overlegt dit met Pascal en Robin. Pascal en Robin vinden het leuk en hangen het krantenknipsel van Wesley ook bij de nieuwtjes.

Aan het eind van de week bekijkt juf Marije met de hele groep het uithangbord en bespreekt met de kinderen die nieuwtjes. Ze kiest vervolgens één tekst uit om over te praten. Deze keer pakt ze het recept van Robin. Ze heeft in een doos alle spullen die in het recept staan, verzameld. Ze vraagt aan Wesley of hij het recept wil lezen en dan de spullen erbij wil zoeken uit de doos. Samen met de hele groep bekijken ze of het recept goed uit te voeren is.

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen ervaren de verschillende functies die schrijven kan hebben: expressief, communicatief en conceptualiserend.
- Ze schrijven allerlei soorten teksten. Ze weten dat je verschillende redenen (doelen) kunt hebben om te schrijven:
 - voor je plezier of om anderen van te kunnen laten genieten;
 - om iemand te informeren;
 - om aan te geven hoe je iets moet doen of maken;
 - om anderen te laten weten wat je ergens van vindt en/of om iemand te overtuigen.
- Tijdens de *planfase* denken de kinderen na over het doel, het publiek en de functie van de tekst. Ze bepalen welke tekstsoort daar bij past en denken na over de tekstkenmerken.
- Ze oriënteren zich op het schrijffonderwerp (zie groep 3/4 + klassikaal leer-gesprek).
- Ze maken een opzet voor de inhoud van de tekst.
- Tijdens de *formuleerfase* formuleren de kinderen hun gedachten: woord-keuze, zinsbouw, alinea's en passen ze geleerde spelling- en interpunctie-regels toe.
- Ze hebben een schrijfmaatje waarmee zij hun tekst tussendoor kunnen bespreken en waaraan zij hun teksten kunnen voorleggen. Met behulp van de opmerkingen van anderen stellen ze hun tekst bij.
- Tijdens de *revisiefase* bespreken de kinderen met elkaar en met de leraar eerste versies van hun teksten. Daarbij staat de inhoud van de tekst centraal.
- Er zijn verschillende vormen voor tekstbesprekingen:
 - kinderen bespreken in tweetallen een tekst;
 - ze bespreken in groepjes een tekst;
 - de leraar bespreekt een tekst met één kind;
 - de kinderen bespreken klassikaal een tekst waarbij de leraar de bespreking leidt;
 - kinderen bespreken klassikaal een tekst waarbij de schrijver van de

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor een stimulerende schrijffomgeving met een rijk en gevarieerd aanbod aan materialen:
 - de eigen teksten van kinderen krijgen een plekje in de klas;
 - diverse schrijfmaterialen;
 - computer.
- Zij vertoont voorbeeldgedrag door zelf ook verhalen en teksten te schrijven.
- Zij geeft kinderen veel gelegenheid tot schrijven. Naast georganiseerde schrijffopdrachten, krijgen kinderen ook de ruimte voor vrij schrijven, dat wil zeggen schrijven in spontane en weinig gestuurde situaties. Kinderen schrijven bijvoorbeeld e-mails of brieven.
- Zij creëert betekenisvolle schrijfaanleidingen of grijpt ze aan, waarbij zij ervoor zorgt dat kinderen allerlei soorten teksten schrijven.
- Zij zorgt voor afwisseling in werkvormen: individueel schrijven, met z'n tweeën schrijven, in een groepje schrijven.
- De leraar geeft instructie in schrijfstrategieën.
- Zij zorgt voor activiteiten waarin kinderen geprikkeld worden tot schrijven en ideeën opdoen voor hun schrijffonderwerp.
- Zij reikt modelteksten aan die tonen hoe verschillende soorten teksten eruit zien en wat de verschillen tussen deze teksten zijn qua structuur en opbouw.
- Zij maakt kinderen bewust van de kenmerken en functies van verschillende soorten teksten.
- Zij zorgt ervoor dat elk kind een schrijfmaatje heeft met wie het zijn tekst tussendoor kan bespreken.
- Zij schept ruimte voor tekstbesprekingen waarin de eerste versies van teksten besproken worden.
- De leraar bespreekt met de kinderen wat voor vragen je kunt stellen aan elkaar over de tekst van een ander. Zij stimuleert hierbij dat kinderen elkaar inhoudelijke vragen stellen over hun teksten.
- Zij geeft kinderen veel gelegenheid om hun teksten te herschrijven.
- Zij helpt kinderen met de juiste spelling en interpunctie.
- Zij reflecteert met de kinderen na afloop van het schrijven op het schrijfpro-

tekst de bespreking leidt.

- De besprekingen kunnen gaan over de inhoud, de kenmerken van de tekst, het taalgebruik, doel- en publiekgerichtheid en het schrijfproces.
- Op basis van deze besprekingen stellen ze de tekst qua inhoud en qua vorm bij.

- De kinderen presenteren hun tekst eventueel aan klasgenoten of ze publiceren hun tekst (als ze dat willen).

- De kinderen reflecteren op hun teksten en op het schrijfproces:
 - in kleine groepjes;
 - alleen met de leraar;
 - met de hele groep, waarbij bijvoorbeeld de auteur van de tekst op de 'schrijversstoel' plaats neemt om de vragen over zijn tekst te beantwoorden.

ces en het schrijfproduct.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

Een 'rap' schrijven

"We gaan vandaag een rap schrijven", zegt meneer Adriaan. "Het is het eind van het jaar, dus de rap moet over onze groep gaan. Dan kunnen jullie hem volgend jaar bij de nieuwe meneer elke dag even doen en dan kunnen jullie aan mij denken. "Luister en hij laat een stukje horen, terwijl hij de woorden bijwijst op het bord". Deze groep was knal. Deze groep was cool. Lekker lachen, lekker feesten. Het was vaak een leuke boel. Maar begrijp me niet verkeerd. We hebben ook heel veel geleerd. "Dit komt steeds terug. Het is een soort refrein. En jullie gaan de tussenstukjes maken, de coupletten. Kom, we gaan het gewoon eens proberen. Een liedje over onze groep, waar zou dat over kunnen gaan?" "Over jou," roept Bas. "Waarover nog meer?" vraagt meneer Adriaan. "Over rekenen, over wie vrienden zijn, over het schoolreisje, over gym, over verliefd, over rekenen, over een gebroken pols, over pesten, over ziek zijn, over..."

"Goed", zegt meneer Adriaan, hij heeft de onderwerpen allemaal opgeschreven. "Nu verdelen we de onderwerpen over tweetallen. Dan krijgen we twaalf tussenstukjes. Als eerste regel mag je als je dat wilt gebruiken? En wat hebben we dan geleerd? En als vierde regel: Je kunt alles als je 't maar probeert. Daartussen schrijf je dan twee regels die gaan over jouw onderwerp. Die twee regels hoeven niet te rijmen. Je moet alleen letten op het ritme. Terwijl je schrijft moet je het steeds uitproberen. "Mag je ook alle regels zelf bedenken?" vraagt Anna. "Natuurlijk, het is prachtig als je dat doet," zegt Adriaan. "Maar we zijn natuurlijk niet allemaal even grote dichters, dus je mag het zelf weten."

"Hier heb je drie bladen papier. Op het eerste papier schrijf je op wat je over jouw onderwerp allemaal zou kunnen schrijven. Op het tweede papier probeer je uit hoe je tekst er uit moet gaan zien. En op het derde schrijf je het in het net. Het geeft niet als het niet meteen lukt. En denk er wel aan dat je alleen maar aardige dingen over elkaar schrijft"

Terwijl de kinderen aan het werk zijn, loopt meneer Adriaan rond om te helpen, samen met de stagiaire. Overal klinkt geneurie om uit te proberen of de woorden bij de melodie passen. "Morgen typen we allemaal onze tekst op de computer.", zegt Adriaan. "En dan gaan we onze raps uitproberen en kijken we of er nog iets moet worden aangepast."

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen ervaren en kennen de verschillende functies die schrijven kan hebben: expressief, communicatief en conceptualiserend. Ze schrijven allerlei soorten teksten. Ze weten dat je verschillende redenen (doelen) kunt hebben om te schrijven:
 - voor je plezier of om anderen van te kunnen laten genieten;
 - om iemand te informeren;
 - om aan te geven hoe je iets moet doen of maken;
 - om anderen te laten weten wat je ergens van vindt en/of om iemand te overtuigen.
- Tijdens de *planfase* denken de kinderen na over het doel, het publiek en de functie van de tekst. Ze bepalen welke tekstsoort daar bij past en denken na over de tekstkenmerken.
- Ze oriënteren zich op het schrijfonderwerp (zie groep 3/4 + klassikaal leer-gesprek).
- Ze maken een opzet voor de inhoud van de tekst.
- Tijdens de *formuleerfase* formuleren de kinderen hun gedachten: woord-keuze, zinsbouw, alinea's en passen ze geleerde spelling- en interpunctie-regels toe.
- Ze hebben een schrijfmaatje waarmee zij hun tekst tussendoor kunnen bespreken en waaraan zij hun teksten kunnen voorleggen. Met behulp van de opmerkingen van anderen stellen ze hun tekst bij.
- De kinderen besteden steeds meer aandacht aan de planning van een schrijftaak. Tijdens de *revisiefase* bespreken de kinderen met elkaar en met de leraar eerste versies van hun teksten. Daarbij staat de inhoud van de tekst centraal.
- Er zijn verschillende vormen voor tekstbesprekingen:
 - kinderen bespreken in tweetallen een tekst;
 - ze bespreken in groepjes een tekst;
 - de leraar bespreekt een tekst met één kind;
 - de kinderen bespreken klassikaal een tekst waarbij de leraar de bespre-king leidt;

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor een stimulerende schrijfomgeving met een rijk en ge-varieerd aanbod aan materialen:
 - de eigen teksten van kinderen krijgen een plekje in de klas;
 - diverse schrijfmaterialen;
 - computer.
- Zij vertoont voorbeeldgedrag door zelf ook verhalen en teksten te schrijven.
- De leraar geeft kinderen veel gelegenheid tot schrijven. Naast georgani-seerde schrijfp opdrachten, krijgen kinderen ook de ruimte voor vrij schrijven, dat wil zeggen schrijven in spontane en weinig gestuurde situaties. Kinde-ren schrijven bijvoorbeeld e-mails of brieven.
- Zij creëert betekenisvolle schrijfaanleidingen of grijpt ze aan, waarbij zij ervoor zorgt dat kinderen allerlei soorten teksten schrijven.
- Zij zorgt voor afwisseling in werkvormen: individueel schrijven, met z'n tweeën schrijven, in een groepje schrijven.
- Zij geeft instructie in schrijfstrategieën.
- De leraar zorgt voor activiteiten waarin kinderen geprikkeld worden tot schrijven en ideeën opdoen voor hun schrijfonderwerp.
- Zij reikt modelteksten aan die tonen hoe verschillende soorten teksten eruit zien en wat de verschillen tussen deze teksten zijn qua structuur en op-bouw.
- Zij maakt kinderen bewust van de kenmerken en functies van verschillende soorten teksten.
- Zij zorgt ervoor dat elk kind een schrijfmaatje heeft waarmee hij zijn tekst tussendoor kan bespreken.
-
- De leraar schept ruimte voor tekstbesprekingen waarin de eerste versies van teksten besproken worden.
- De leraar stimuleert dat kinderen een reflectieve houding ontwikkelen ten aanzien van hun eigen teksten. Zij maakt kinderen ervan bewust dat je je bepaalde vragen kunt stellen tijdens het schrijven die je helpen kritisch naar je eigen tekst te kijken.

- kinderen bespreken klassikaal een tekst waarbij de schrijver van de tekst de bespreking leidt.
- De besprekingen kunnen gaan over de inhoud, de kenmerken van de tekst, het taalgebruik, doel- en publiekgerichtheid en het schrijfproces.
- Op basis van deze besprekingen stellen ze de tekst bij qua inhoud en qua vorm.

- De kinderen presenteren hun tekst eventueel aan klasgenoten of ze publiceren hun tekst (als ze dat willen). De kinderen stellen zichzelf vragen tijdens het schrijven en koppelen terug naar hun planning, zoals:
 - Is de tekst geschikt voor mijn lezerspubliek?
 - Sluit het aan bij mijn tekstdoel?
 - Past de tekststructuur bij de tekstsoort?

- De kinderen reflecteren op hun teksten en op het schrijfproces:
 - in kleine groepjes;
 - alleen met de leraar;
 - met de hele groep waarbij bijvoorbeeld de auteur van de tekst op de 'schrijversstoel' plaats neemt om de vragen over zijn tekst te beantwoorden.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Een verhaalschema maken

Karin heeft als opdracht gekregen een informatief stukje tekst te schrijven over een onderwerp waar ze veel van afweet. Ze moet van tevoren een verhaalschema maken om te brainstormen en om haar stuk te plannen. Ze doet dit voor het eerst, dus heeft ze hulp van de juffrouw ingeroepen. Juffrouw Mira geeft haar een blaadje met een voorbeeld van een brainstormsessie. Daarna geeft ze Karin een gekleurd vel. Ze mag met verschillende kleuren opschrijven wat er in haar op komt bij het onderwerp dat ze gekozen heeft. Alles wat met elkaar in verband staat schrijft ze in dezelfde kleur.

Kerndoel 6

De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, en bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale bronnen.

Toelichting en verantwoording

Bij dit kerndoel gaat het erom dat leerlingen de informatie verworven bij het lezen van teksten en bij systematisch geordende bronnen (zie kerndoel 4) goed op een rijtje zetten en integreren met andere informatie en met eigen kennis. Bij dit 'studerend' lezen heeft een leerling verschillende studievoordigheden nodig, zoals herlezen, onderstrepen, een schema maken, aantekeningen maken, vragen stellen en een samenvatting maken.

Dit zijn studievoordigheden die met name in de bovenbouw veel aan bod komen. Het is van belang om hier in alle leerjaren aandacht aan te besteden zodat kinderen geleidelijk aan meer vaardigheid ontwikkelen in het verwerken van informatie.

Dit kerndoel bouwt voort op kerndoel 4. Het gaat in dit kerndoel vooral om het verwerken van informatieve en instructieve teksten over onderwerpen uit de verschillende kennisgebieden. Hier ligt een duidelijke link met oriëntatie op jezelf en de wereld. Het gaat er om, na het begrijpen van een tekst, informatie te onthouden en vast te leggen om deze te kunnen toepassen, voor bijvoorbeeld een werkstuk, een mondelinge presentatie of een proefwerk. Er worden meestal meerdere bronnen gelezen.

Inhoud

☞ groep 1 en 2	☞ groep 3 en 4	☞ groep 5 en 6	☞ groep 7 en 8
I N H O U D			
<ul style="list-style-type: none"> • rubriceerspelletjes • de volgorde van een tekst weergeven 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> • tekst herlezen • informatie uit de tekst schematiseren: bijvoorbeeld woordspin/woordweb, tijdbalk, vraag-antwoordschema • onderstrepen 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> • schema's als vendiagram om overeenkomsten in beeld te brengen, pijldiagram voor oorzaak-gevolgrelaties, boomdiagram, middel-doelschema's, <-> voor tegenstellingen • aantekeningen maken • uittreksel maken 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> • schema's als tabellen, cirkeldiagrammen • samenvatting maken
	<ul style="list-style-type: none"> • signaalwoorden en -tekens bij tekststructuren benutten bij het schematiseren, bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> - chronologische volgorde: woorden als eerst, daarna, vroeger, nu, later, morgen, volgende week - vraag-antwoord: vraagteken en vraagwoorden als wie, waar, wanneer, waarom, hoe, waardoor, waarmee 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> • bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> - voorbeelden: dubbele punt, voorbeelden in opsommingen weergegeven met opsommingtekens, woorden als <i>(bij)voorbeeld, zoals</i> - tegenstellingen: woorden als maar, daarentegen, daartegenover - oorzaak-gevolgrelaties: woorden als <i>daardoor, doordat, hoe komt het dat</i> - middel-doelrelaties: woorden als <i>met behulp van, om ... te, door ... te</i> 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> • bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> - redengevende structuren: woorden als <i>want, omdat</i> - voorwaardelijke structuren: woorden als: <i>als ... dan</i>

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen reproduceren de volgorde van een voorgelezen verhaal, door bijv.:
 - kopieën van de prenten van een prentenboek in de goede volgorde te leggen.

Wat doet de leraar?

- De leraar leest informatieve teksten voor en praat met de kinderen over de gebeurtenissen of elementen in de tekst. Zij maakt met de kinderen op papier een samenvatting in tekeningen of schemavorm.

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Een boekje over kikkerdril

De kinderen in groep 2 van juf Christel werken aan het thema 'groeien'. Anjo en Burcu hebben interesse om een boekje over kikkerdril te maken. Samen kijken ze eerst nog eens in de kikkerboeken om te kijken hoe het ook alweer zat. Hoe wordt kikkerdril ook alweer uiteindelijk een kikker? De kinderen kijken het na en juf Christel schrijft en tekent het groeiproces in stapjes:

- eerst zijn er een mama en papa kikker;
- dan zitten ze op elkaar;
- mama kikker legt kikkerdril;
- ze krijgen een staart en komen uit het dril;
- dat krijgen ze achterpoten;
- dan voorpoten;
- het staartje valt er af en het worden kikkers;
- nu zijn het kikkers.

Bron:

*Tomesen, M. & Kleef, M. van (2005).
Strategisch lezen en schrijven met
jonge kinderen. Nijmegen: Expertise-
centrum Nederlands.*

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen maken onder begeleiding van de leraar gebruik van de volgende studievaardigheden:
 - Herlezen
Ze lezen een tekst(deel) nog eens maar nu met een ander doel, namelijk gericht op het onthouden of overzichtelijk presenteren van de gelezen en begrepen informatie (en/of op het vergelijken van informatie uit verschillende bronnen, het selecteren van informatie en het kritisch beoordelen van informatie – zie kerndoel 7);
 - Schematiseren
Ze geven met behulp van een schema de structuur van een tekst weer. Ze maken bijvoorbeeld een klassikale woordspin / woordweb / mindmap rond het hoofdonderwerp van een tekst;
 - Onderstrepen
Ze selecteren belangrijke informatie uit een tekst en onderstrepen of markeren deze.

Wat doet de leraar?

- De leraar geeft de kinderen instructie in het afleiden van informatie uit een tekst en in het onthouden van belangrijke informatie door met ze te bespreken hoe je dit aan kunt pakken. Zij begeleidt de kinderen bij het rangschikken van de informatie (in een schema). Zij besteedt daarbij aandacht aan signaaltekens en signaalwoorden die tekststructuren herkenbaar maken.
- Zij maakt de kinderen duidelijk wat ze bij herhaald lezen moeten doen. Zij bespreekt hoe je bij een tweede lezing kunt proberen te achterhalen welke informatie belangrijk is en benoemt hoe de verschillende stukjes informatie met elkaar samenhangen.
- Zij leert de kinderen 'onderstrepen'. Zij laat zien en bespreekt hoe je bepaalt welke zinnen of zinsdelen belangrijk zijn (gekoppeld aan het studerende leesdoel) en onderstreept die.
- Zij inventariseert wat kinderen al weten van een onderwerp en welke leervragen kinderen hebben bij het onderwerp. Zij bedenkt eventueel zelf ook enkele leervragen.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Hoe ontstaat een regenboog?

Juffrouw Annelies gaat met de kinderen in de een kring zitten. Ze vertelt dat ze het vandaag over de regenboog gaan hebben. "Wie weet daar al wat van?" vraagt Annelies aan de kinderen. Een aantal vingers gaat omhoog en Juffrouw Annelies geeft Rohan een beurt. Rohan: "Ik heb er pas nog een gezien! En hij had een heleboel kleuren". Annelies reageert: "Wat een geluk, want een regenboog zie je niet elke dag. Wanneer zie je ze eigenlijk vaak?" Kimberly zegt: "Soms als de zon schijnt, maar dan regent het ook vaak". Annelies: "Heel goed gezien Kimberly". Annelies vertelt dat ze op internet een stukje tekst heeft gevonden waar in staat hoe de regenboog nou precies ontstaat. Ze deelt het stukje tekst aan iedereen uit en samen met de kinderen leest ze de tekst door.

Na het doorlezen van de tekst geeft ze iedereen 4 velletjes papier met verschillende kleuren. Op elk velletje staat een nummer (1 t/m 4). Annelies vertelt: "Nou weten jullie hoe een regenboog ontstaat. Als iedereen nou op elk van deze 4 velletjes 1 zin op schrijft en dan in de goede volgorde legt, kan iedereen straks aan iemand anders kort uitleggen hoe de regenboog ontstaat!"

De kinderen gaan aan de slag en maken er een tekening bij. Als ze het afhebben hangt Annelies er een aantal in de gang en in de klas.

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen maken zelfstandig of in een groepje (en waar nodig onder begeleiding van de leraar) gebruik van de volgende studievaardigheden:
 - *Herlezen*
Ze lezen een tekst(deel) nog eens maar nu met een ander doel, namelijk gericht op het onthouden of overzichtelijk presenteren van de gelezen en begrepen informatie (en/of op het vergelijken van informatie uit verschillende bronnen, het selecteren van informatie en het kritisch beoordelen van informatie – zie kerndoel 7);
 - *Schematiseren*
Ze geven met behulp van een schema de structuur van een tekst weer. Ze maken bijvoorbeeld een klassikale woordspin/ woordweb / mindmap rond het hoofdonderwerp van een tekst;
 - *Onderstrepen*
Ze selecteren belangrijke informatie uit een tekst en onderstrepen of markeren deze;
 - *Aantekeningen maken*
Ze schrijven de belangrijkste woorden of zinnen van een tekst op (sleutel- of signaalwoorden) of gebruiken synoniemen of parafrazen hiervan. Eventueel schrijven ze ook eigen reacties op;
 - *Uittreksel maken*
Ze schrijven een verkorte weergave van een tekst, waarbij ze de structuur van de tekst volgen. Ze maken hierbij eventueel gebruik van gemaakte schema's en aantekeningen.

Wat doet de leraar?

- De leraar bespreekt met de kinderen het nut van studievaardigheden die erop zijn gericht informatie uit een tekst te ordenen en te onthouden.
- Zij bespreekt met de kinderen hoe je met behulp van een schema de structuur van een tekst kunt weergeven. Zij besteedt daarbij aandacht aan signaaltekens en signaalwoorden die tekststructuren herkenbaar maken.
- Zij bespreekt met de kinderen hoe je aantekeningen maakt.
- Zij bespreekt met de kinderen hoe je een uittreksel maakt. Zij bespreekt hoe je belangrijke informatie uit de tekst haalt en daarbij hoofd- en bijzaken onderscheidt.
- Zij stimuleert dat kinderen samenwerken bij het verwerken van teksten.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

In oranje

"Weten jullie nog wel dat we vorige week naar de film 'In oranje' hebben gekeken?" vraagt meester Frits. Iedereen knikt. Dat weten ze nog goed, vooral omdat Yvonne moest huilen. "Goed, dan mogen jullie de volgende tekst lezen. Het is een recensie".

De film "In oranje", geregisseerd door Joram Lürsen is indrukwekkend, grappig en tegelijk serieus, maar soms ook ontroerend. Het verhaal gaat over Remco die twaalf jaar is en maar één droom heeft. Hij wil graag spelen in het Nederlands Elftal en hij heeft zelfs de tekst van het volkslied al uit zijn hoofd geleerd. Zijn vader Erik coacht hem fanatiek, soms zelfs te fanatiek. Als zijn vader plotseling sterft, stort Remco's wereld in. Hij heeft zelfs geen zin meer om te voetballen. Maar hij vindt een manier om weer met zijn vader in contact te komen. Voor hij aan het eind van de film mee kan doen aan een selectiewedstrijd, is er heel wat gebeurd.

Zowel Remco (Yannick van de Velde) zelf als zijn vader, die gespeeld wordt door Thomas Acda, zijn echte acteertalenten. Zelfs als je helemaal niet van voetbal houdt, blijf je gespannen kijken hoe het allemaal afloopt.

Een geweldige film.

Meester Frits deelt papier uit en zegt dat de kinderen drie kolommen moeten maken. In de eerste kolom komen alle feiten uit deze recensie, alle dingen in de tekst die waar zijn en waar je niet over kunt discussiëren, bijvoorbeeld dat Yannick van de Velde de rol van Remco speelt. In de tweede kolom komen de meningen van de schrijver van het stuk. Hij vindt de film bijvoorbeeld indrukwekkend. Dat is niet iets dat iedereen hoeft te vinden. Aan het eind van de les, vergelijken we onze feiten en meningen met elkaar."

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen maken zelfstandig (en waar nodig onder begeleiding van de leraar) gebruik van de volgende studievaardigheden:
 - *Herlezen*
Ze lezen een tekst (deel) nog eens maar nu met een ander doel, namelijk gericht op het onthouden of overzichtelijk presenteren van de gelezen en begrepen informatie (en/of op het vergelijken van informatie uit verschillende bronnen, het selecteren van informatie en het kritisch beoordelen van informatie – zie kerndoel 7);
 - *Schematiseren*
Ze geven met behulp van een schema de structuur van een tekst weer. Ze maken bijvoorbeeld een klassikale woordspin / woordweb / mindmap rond het hoofdonderwerp van een tekst;
 - *Onderstrepen*
Ze selecteren belangrijke informatie uit een tekst en onderstrepen of markeren deze;
 - *Aantekeningen maken*
Ze schrijven de belangrijkste woorden of zinnen van een tekst op (sleutel- of signaalwoorden) of gebruiken synoniemen of parafrasen hiervan. Eventueel schrijven ze ook eigen reacties op;
 - *Uittreksel maken*
Ze schrijven een verkorte weergave van een tekst, waarbij ze de structuur van de tekst volgen. Ze maken hierbij eventueel gebruik van gemaakte schema's en aantekeningen;
 - *Samenvatting maken*
Het maken van een samenvatting is complex. De structuur van de gelezen tekst hoeft niet gevolgd te worden; in een samenvatting kan de informatie anders gestructureerd gepresenteerd worden. Omdat een samenvatting zo beknopt mogelijk moet zijn, moet een kind veel meer informatie integreren dan bij het maken van aantekeningen of een uittreksel. Het kind moet over veel kennis en vaardigheden bezitten om doelgericht te kunnen samenvatten. Het kind moet bijvoorbeeld kennis van tekststructuren hebben en een indeling voor een tekst kunnen maken. Het kind moet voldoende taalvaardig zijn om informatie in heldere bevoordingen kort te kunnen vatten en voldoende grip hebben op de ma-

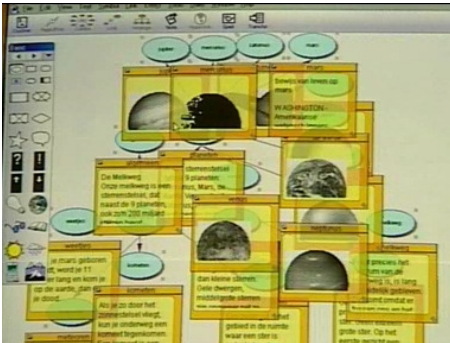
Wat doet de leraar?

- De leraar bespreekt met de kinderen het nut van studievaardigheden die erop zijn gericht informatie uit een tekst te ordenen en te onthouden.
- Zij bespreekt met de kinderen hoe je met behulp van een schema de structuur van een tekst kunt weergeven. Zij besteedt daarbij aandacht aan signaaltekens en signaalwoorden die tekststructuren herkenbaar maken.
- Zij bespreekt met de kinderen hoe je aantekeningen maakt.
- Zij bespreekt met de kinderen hoe je een uittreksel maakt. Zij bespreekt hoe je belangrijke informatie uit de tekst haalt en daarbij hoofd- en bijzaken onderscheidt.
- Zij stimuleert dat kinderen samenwerken bij het verwerken van teksten.
- De leraar bespreekt met de kinderen hoe je een samenvatting maakt. Zij maakt duidelijk wat het doel is van samenvatten en wie het publiek ervoor is. Zij leert kinderen om aandacht te hebben voor signalen die schrijvers gebruiken om aan te geven wat ze belangrijk vinden. Hierbij schenkt zij vooral aandacht aan de tekststructuur.
- Omdat samenvatten een complexe vaardigheid is, oefent zij deze vaardigheid veelvuldig met de kinderen en bespreekt zij hoe je informatie uit de tekst weglaat, selecteert, samenvoegt, inkort, vaststelt en afleidt.

terie om hoofdzaken van bijzaken te kunnen onderscheiden. Het kind moet bovendien afstand kunnen nemen van het taalgebruik van de auteur en van de informatie in de brontekst om die informatie te bewerken tot een nieuw, eigen product. Tenslotte, een samenvatting wordt meestal geschreven voor een extern publiek wat betekent dat gedachten zodanig geordend en geformuleerd moeten worden dat de tekst voor anderen goed te volgen is.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Over zoogdieren

In groep acht is in de klas een dode muis gevonden. Sommige kinderen vinden het prachtig anderen vinden het doodeng. Toevallig staan zoogdieren als onderwerp bij biologie op het programma. De dode muis is een mooie aanleiding om het onderwerp aan te snijden.

Juf Susanne vraagt zich samen met de kinderen af wat ze al weten over zoogdieren in het algemeen en over muizen in het bijzonder. Is een muis een zoogdier en zo ja hoe weet je dat dan? Wat zijn de kenmerken van zoogdieren precies? Wat eten de dieren? Op de meeste vragen weten de kinderen de antwoorden niet of niet precies. In tweetallen gaan de kinderen vervolgens aan het werk met de vragen als richtlijn en zoeken ze in verschillende bronnen (het biologieboek, de bibliotheek, internet) naar meer informatie over zoogdieren en over muizen.

Later op de dag bespreekt Juf Susanne alle gevonden informatie. Het is nog maar het begin van het echte zoekwerk. Aan de hand van de algemene brede informatie kiezen de tweetallen een specifiek onderwerp waarover ze meer willen weten.

[Werken met Kidspiration](#)

*Bron:
CD-Rom: Werken aan tussendoelen
gevorderde geletterdheid, MILE-
Nederlands. Nijmegen: Expertisecen-
trum Nederlands*

Kerdoel 7

De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.

Toelichting en verantwoording

Bij dit kerndoel gaat het erom dat leerlingen de informatie die ze verworven hebben bij het lezen van teksten (zie kerndoel 4 en 6) kunnen vergelijken en beoordelen.

Dit kerndoel houdt in dat leerlingen:

- feitelijke informatie van meningen onderscheiden;
- informatie en meningen uit verschillende bronnen met elkaar vergelijken;
- informatie en meningen uit teksten kritisch beschouwen;
- de informatie en meningen op hun waarde beoordelen.

Inhoud

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
I N H O U D			
aanbod van teksten			
<ul style="list-style-type: none"> informatieve prentenboeken, krantenknipsels (vooral foto's met onderschrift) 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> informatieve teksten 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> informatieve en betogende teksten 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> informatieve en betogende teksten
lezen en beoordelen			
<ul style="list-style-type: none"> informatie uit verschillende teksten (globaal) met elkaar vergelijken 	als groep 1/2 +	als groep 3/4 +	als groep 5/6 +
	kritisch lezen van informatie		
	<ul style="list-style-type: none"> bepalen welke informatie wel/niet belangrijk is, in relatie tot eigen kennis 	<ul style="list-style-type: none"> informatie uit verschillende bronnen met elkaar vergelijken 	
	informatie beoordelen		
	<ul style="list-style-type: none"> proberen aan te geven waarom die informatie belangrijk is (koppelen aan studerend leesdoel) 	<ul style="list-style-type: none"> het waarheidsgehalte van berichten proberen te bepalen 	<ul style="list-style-type: none"> informatie op waarde schatten, ondermeer in relatie tot de bron informatie op internet kritisch selecteren, mede met het oog op betrouwbare en minder betrouwbare bronnen oordelen of een website al dan niet geschikt en betrouwbaar is als bron

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
		kritisch lezen van meningen en opvattingen	
		<ul style="list-style-type: none">• meningen herkennen (vooral meningen die expliciet zo worden aangeduid, bijvoorbeeld met behulp van signaalwoorden als 'ik vind' en later ook meningen die impliciet in een mondelinge tekst voorkomen (dus niet met behulp van duidelijke signaalwoorden)• onderscheid tussen feiten en meningen herkennen• meningen uit verschillende bronnen met elkaar vergelijken	<ul style="list-style-type: none">• argumenten voor een mening analyseren en vergelijken met de eigen mening• technieken om te overreden in reclame teksten herkennen
		meningen beoordelen	
		<ul style="list-style-type: none">• mening(en) uit de tekst vergelijken met eigen mening• aangeven of je het wel of niet eens bent met de mening(en) uit de tekst• argumenten ter ondersteuning van de eigen mening geven• onderscheid tussen feiten en meningen zelf aanbrengen	als groep 5/6

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen bekijken, samen met de leraar, verschillende boeken en praten over verschillen en overeenkomsten, bijvoorbeeld: wat gebeurt er in het ene boek en in het andere boek?
- Ze bekijken, samen met de leraar, verschillende foto's in kranten of tijdschriften en bespreken wat er op de foto's te zien is; ze gaan daarbij in op verschillen en overeenkomsten.

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor verschillende soorten boeken en teksten in de klas.
- Zij praat met de kinderen over de verschillen tussen boeken/teksten en laat kinderen verschillen ontdekken.

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Pijlen wijzen de weg

Meester Roy bespreekt met de kinderen nog een keer de grote plaat over de dierentuin. Een dag eerder heeft meester Roy een verhaal verteld over de dierentuin. Hij pakt het verhaal er nog eens bij en vraagt aan de kinderen wat er bij elke kooi met dieren te vertellen is. Op de plaat is nog veel meer te zien. Er staan allerlei pijlen op die je de weg wijzen. Wat vertellen die pijlen eigenlijk? Hoe weet je welke kant je op moet lopen?

De meester heeft ook een stapel plaatjes met pijlen en dierenkooien gemaakt. Wat ze op de plaat zien proberen ze in de klas na te bootsen met behulp van de platen. Met tafels en stoelen, speelgoedbeesten en bouw materiaal worden 'kooien' gemaakt. Tussen de kooien door lopen weggetjes. Met de pijlen geven de kinderen aan hoe er gelopen moet worden.

Als de dierentuin klaar is lopen de kinderen met meester Roy door de dierentuin. Om de beurt vertellen kinderen hoe ze naar de volgende kooi gaan lopen en wat er bij de verschillende kooien te vertellen is. Ze gebruiken daarvoor ook de informatie die ze nog weten van het verhaal.

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen bekijken, samen met de leraar, verschillende boeken en praten over verschillen en overeenkomsten, bijvoorbeeld: wat gebeurt er in het ene boek en in het andere boek?
- Ze bekijken, samen met de leraar, verschillende foto's in kranten of tijdschriften en bespreken wat er op de foto's te zien is; ze gaan daarbij in op verschillen en overeenkomsten.
- De kinderen bekijken, samen met de leraar, verschillende soorten boeken/teksten over eenzelfde onderwerp en praten over de verschillen. De kinderen werken bijvoorbeeld aan een thema en hebben daar boeken/teksten bij verzameld. De boeken/teksten hebben allemaal te maken met hetzelfde thema, maar belichten het op een andere manier.
- Ze vergelijken zelfgeschreven teksten over eenzelfde onderwerp. Ze leren hiermee dat je als auteur voor een eigen invulling van een onderwerp kunt kiezen.
- Ze vertellen wat ze van een tekst vinden. Ze leren ook dat anderen een andere mening over een tekst kunnen hebben.

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor verschillende soorten boeken en teksten in de klas.
- Zij praat met de kinderen over de verschillen tussen boeken/teksten en laat kinderen verschillen ontdekken.
- De leraar stimuleert dat kinderen met elkaar praten over de verschillen tussen boeken/teksten. Zij helpt kinderen om de verschillen te zien tussen verschillende soorten boeken/teksten en om te kunnen beoordelen welke teksten ze geschikt vinden om mee te werken, bijvoorbeeld voor het maken van een informatief boekje.
- Zij bespreekt met de kinderen wat ze van een tekst vinden.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Wie vind je liever?

"Juf", vraagt Alet uit groep 4, "wie vind jij liever, je vader of je moeder?" Daar moet juffrouw let diep over nadenken. "Ik vind mijn moeder heel lief, want ik kan altijd zo leuk met haar kletsen", zegt ze. "Maar ik vind mijn vader ook heel lief, want hij houd er van om lekker te fietsen met mijn kinderen en dan kan ik even op de bank een boek lezen." Dus eigenlijk kan ik niet zeggen wie ik het liefst vindt. Ik vind ze allebei lief vanwege iets anders. En jij dan?" Alet weet het ook niet. "Allebei even lief," zegt ze. De andere kinderen luisteren nu ook. "Dat kan niet, kiezen tussen je vader en je moeder", zegt Afke. "Want als je voor je vader kiest is het zielig voor je moeder en als je voor je moeder kiest, is het zielig voor je vader." "Weet je," zegt juf let. "Eigenlijk moet je niet bedenken wie je het liefst vindt, maar waarom je iemand lief vindt. Kijk, jullie krijgen allemaal twee blaadjes. Boven allebei de blaadjes zet je een naam van iemand die je lief vindt. Dat kunnen je vader en moeder zijn, maar ook je opa of de poes. Op het blaadje schrijf je waarom je diegene lief vindt. Het hoeft niet één ding te zijn, het kunnen er ook meer zijn."

Als iedereen klaar is, mogen een paar kinderen voorlezen wat ze opgeschreven hebben. De anderen vergelijken dat met hun eigen lijst. Bas heeft opgeschreven:
ik vint mijn kaavijaa lief. zijn oogen. zijn pootjus krabulun. hij lagt altijd naar mij.
"Wat mooi, net een gedicht," zegt juffrouw let.

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen bekijken, samen met de leraar, verschillende boeken en praten over verschillen en overeenkomsten, bijvoorbeeld: wat gebeurt er in het ene boek en in het andere boek?
- Ze bekijken, samen met de leraar, verschillende foto's in kranten of tijdschriften en bespreken wat er op de foto's te zien is; ze gaan daarbij in op verschillen en overeenkomsten.
- De kinderen bekijken, samen met de leraar, verschillende soorten boeken/teksten over eenzelfde onderwerp en praten over de verschillen. De kinderen werken bijvoorbeeld aan een thema en hebben daar boeken/teksten bij verzameld. De boeken/teksten hebben allemaal te maken met hetzelfde thema, maar belichten het op een andere manier.
- Ze vergelijken zelfgeschreven teksten over eenzelfde onderwerp. Ze leren hiermee dat je als auteur voor een eigen invulling van een onderwerp kunt kiezen.
- Ze vertellen wat ze van een tekst vinden. Ze leren ook dat anderen een andere mening over een tekst kunnen hebben.
- De kinderen herkennen de verschillen tussen informatieve en betogende teksten en de bedoelingen van de auteurs steeds beter. Ze krijgen meer zicht op de kenmerken van de verschillende soorten teksten. Zo zien ze in dat in betogende teksten de mening van de schrijver een belangrijke rol speelt, terwijl die in informatieve teksten meestal minder expliciet aan de orde is. Ze leren ook dat een schrijver van betogende teksten (bijvoorbeeld een advertentietekst) de lezer via argumenten probeert te overtuigen en tot actie probeert over te halen.
- De kinderen vergelijken gevonden informatie uit verschillende bronnen met elkaar.
- Ze geven een waardeoordeel over de inhoud van een tekst.
- Ze kijken, met de leraar, kritisch naar boodschappen in krant, reclamedrukwerk en op internet en gaan na wat de bedoeling van de auteur is.
- Ze bespreken met elkaar of iets een mening of een feit is.
- Ze vertellen wat ze van een boek/tekst vinden en illustreren dit aan de hand

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor verschillende soorten boeken en teksten in de klas.
- Zij praat met de kinderen over de verschillen tussen boeken/teksten en laat kinderen verschillen ontdekken.
- De leraar stimuleert dat kinderen met elkaar praten over de verschillen tussen boeken/teksten. Zij helpt kinderen om de verschillen te zien tussen verschillende soorten boeken/teksten en om te kunnen beoordelen welke teksten ze geschikt vinden om mee te werken, bijvoorbeeld voor het maken van een informatief boekje.
- Zij bespreekt met de kinderen wat ze van een tekst vinden.
- De leraar bespreekt met de kinderen de functies en tekstkenmerken van informatieve en betogende teksten.
- Zij stimuleert dat kinderen de informatie uit verschillende bronnen met elkaar vergelijken en er een waardeoordeel over geven.
- Zij bekijkt met de kinderen boodschappen in kranten, reclamedrukwerk en op internet en bespreekt met ze wat de bedoeling is van de auteur en welke technieken en argumenten de auteur gebruikt om lezers te overtuigen.
- Zij bespreekt of iets een mening of een feit is en leert kinderen het onderscheid te maken hiertussen.
- Zij stimuleert dat kinderen hun mening geven over een tekst en die ook kunnen beargumenteren.
- Zij verwoordt zelf regelmatig wat zij van bepaalde informatie vindt; of zij het relevant vindt, betrouwbaar, een mening of een feit.

- van voorbeelden en argumenten.
- Ze vergelijken hun mening met de mening in de tekst en formuleren een eigen mening.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

Reclame en meningen

De kinderen krijgen twee verschillende soorten teksten. Een reclametekst en een tekst waar iemand zijn mening geeft over een onderwerp dat dicht bij de kinderen staat. Bij elke tekst schrijven ze kort op wat het doel is van de auteur. Ook onderscheiden ze feitelijke informatie van meningen. Vervolgens maken ze bij elke tekst een poster of een collage waarop het doel van de auteur en de essentie van de tekst naar voren komt.

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen bekijken, samen met de leraar, verschillende boeken en praten over verschillen en overeenkomsten, bijvoorbeeld: wat gebeurt er in het ene boek en in het andere boek?
- Ze bekijken, samen met de leraar, verschillende foto's in kranten of tijdschriften en bespreken wat er op de foto's te zien is; ze gaan daarbij in op verschillen en overeenkomsten.
- De kinderen bekijken, samen met de leraar, verschillende soorten boeken/teksten over eenzelfde onderwerp en praten over de verschillen. De kinderen werken bijvoorbeeld aan een thema en hebben daar boeken/teksten bij verzameld. De boeken/teksten hebben allemaal te maken met hetzelfde thema, maar belichten het op een andere manier.
- Ze vergelijken zelfgeschreven teksten over eenzelfde onderwerp. Ze leren hiermee dat je als auteur voor een eigen invulling van een onderwerp kunt kiezen.
- Ze vertellen wat ze van een tekst vinden. Ze leren ook dat anderen een andere mening over een tekst kunnen hebben.
- De kinderen herkennen de verschillen tussen informatieve en betogende teksten en de bedoelingen van de auteurs steeds beter. Ze krijgen meer zicht op de kenmerken van de verschillende soorten teksten. Zo zien ze in dat in betogende teksten de mening van de schrijver een belangrijke rol speelt, terwijl die in informatieve teksten meestal minder expliciet aan de orde is. Ze leren ook dat een schrijver van betogende teksten (bijvoorbeeld een advertentietekst) de lezer via argumenten probeert te overtuigen en tot actie probeert over te halen.
- Ze vergelijken gevonden informatie uit verschillende bronnen met elkaar.
- Ze geven een waardeoordeel over de inhoud van een tekst.
- Ze kijken, met de leraar, kritisch naar boodschappen in krant, reclamedrukwerk en op internet en gaan na wat de bedoeling van de auteur is.
- Ze bespreken met elkaar of iets een mening of een feit is.
- De kinderen vertellen wat ze van een boek/tekst vinden en illustreren dit aan de hand van voorbeelden en argumenten.

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor verschillende soorten boeken en teksten in de klas.
- Zij praat met de kinderen over de verschillen tussen boeken/teksten en laat kinderen verschillen ontdekken.
- De leraar stimuleert dat kinderen met elkaar praten over de verschillen tussen boeken/teksten. Zij helpt kinderen om de verschillen te zien tussen verschillende soorten boeken/teksten en om te kunnen beoordelen welke teksten ze geschikt vinden om mee te werken, bijvoorbeeld voor het maken van een informatief boekje.
- Zij bespreekt met de kinderen wat ze van een tekst vinden.
- De leraar bespreekt met de kinderen de functies en tekstkenmerken van informatieve en betogende teksten.
- Zij stimuleert dat kinderen de informatie uit verschillende bronnen met elkaar vergelijken en er een waardeoordeel over geven.
- Zij bekijkt met de kinderen boodschappen in kranten, reclamedrukwerk en op internet en bespreekt met ze wat de bedoeling is van de auteur en welke technieken en argumenten de auteur gebruikt om lezers te overtuigen.
- Zij bespreekt of iets een mening of een feit is en leert kinderen het onderscheid maken hiertussen.
- Zij stimuleert dat kinderen hun mening geven over een tekst en die ook kunnen beargumenteren.
- Zij verwoordt zelf regelmatig wat zij van bepaalde informatie vindt; of zij het relevant vindt, betrouwbaar, een mening of een feit.
- De leraar stimuleert dat kinderen een kritische houding ten aanzien van teksten ontwikkelen, onder andere door zichzelf altijd bepaalde vragen te stellen bij het lezen.
- Zij bekijkt met de kinderen boodschappen in kranten, reclamedrukwerk en op internet en bespreekt met ze wat de bedoeling is van de auteur en hoe je kunt beoordelen of de informatie betrouwbaar is.

-
- Ze vergelijken hun mening met de mening in de tekst en formuleren een eigen mening.
 - De kinderen lezen kritisch, ontdekken onjuistheden en tegenstrijdigheden in een tekst. Ze stellen zich bij het lezen telkens vragen, zoals:
 - is de informatie wel relevant?
 - is de informatie betrouwbaar?
 - is dit een mening of een feit?
 - wat vind ik van deze mening?
 - wat doe ik met deze informatie?
 - Ze denken zelfstandig na over het waarheidsgehalte van berichten. Ze gaan na of iets een mening of een feit is en of het uit betrouwbare bron komt.
 - Ze kijken kritisch naar boodschappen in kranten, reclamewerk en op internet en gaan na wat de bedoeling van de auteur is en wat voor technieken en argumenten hij gebruikt.
 - Ze gaan bij een website na of de informatie uit betrouwbare bron komt.
 - Ze geven in eigen woorden weer wat hen in een tekst wel en niet bevalt.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Twee berichten

Groep 8 krijgt twee krantenberichten. "Kijk," zegt meester Arnold. "Dit zijn twee berichten en ze gaan er allebei over dat prinses Maxima haar derde kindje verwacht" Dit is het eerste bericht. Luister maar:

Diverse bronnen rond de Argentijnse familie van prinses Máxima en bronnen rond het Koninklijk Huis hebben gemeld dat de prinses in blijde verwachting zou zijn van haar derde kind. Dit meldt het blad ZIJ Online. Máxima en kroonprins Willem-Alexander zouden dit aan hun ouders hebben gemeld tijdens een diner toen het paar met de koningin in Argentinië verbleef.

Prinses Máxima zou in de eerste helft van december bevallen van haar derde kind. De Rijksvoorlichtingsdienst heeft tot op heden het bericht nog niet bevestigd, of ontkend. Normaal blijft de dienst stil totdat de zwangerschap minimaal drie maanden heeft geduurd.

In de Argentijnse pers gingen er vorige week al geruchten dat Máxima zwanger zou zijn. Argentijnse royaltykenners viel het op dat de prinses niet meer rookte, en dat ze haar glas champagne niet leegdronk, maar er slechts aan nipte. Eerder - op 17 maart jl. - werd al eens melding gemaakt van een mogelijke zwangerschap van de prinses. Of de prinses toen ook al zwanger was, zal dus later bekend worden, mits de Rijksvoorlichtingsdienst het nieuws bekend maakt.

En dit is het tweede bericht:

Prinses Máxima is opnieuw zwanger, zo heeft de Rijksvoorlichtingsdienst bekendgemaakt. Het derde kind van prins Willem-Alexander en prinses Máxima wordt in de tweede helft van april verwacht. Het paar laat weten "dankbaar en blij" te zijn. De behandelend arts heeft Máxima geadviseerd het de komende weken wat rustiger aan te doen. Volgens de Rijksvoorlichtingsdienst zal dat geen gevolgen hebben voor Máxima's openbare programma. Zo gaat de prinses volgens afspraak donderdag naar het Tropenmuseum in Amsterdam en reist ze in oktober met haar man naar Australië en Nieuw-Zeeland. Het prinselijk paar heeft al twee dochtertjes: prinses Catharina-Amalia (roepnaam Amalia) en prinses Alexia. Catharina-Amalia Beatrix Carmen Victoria werd op 7 december 2003 geboren in het Bronovo Ziekenhuis in Den Haag. Zij is - na de Prins van Oranje - tweede in de lijn van troonopvolging. Haar zusje Alexia, voluit Alexia Juliana Marcela Laurentien, kwam op 26 juni 2005 ter wereld.

Ik wil graag dat jullie de informatie in deze twee krantenberichten met elkaar vergelijken. Je maakt onderscheid tussen feiten en meningen zoals we dat eerder geleerd hebben en je kijkt wat het verschil is tussen beide berichten."

De kinderen gaan aan het werk. Ze komen er achter dat het eerste bericht bijna helemaal gebaseerd is op geruchten, terwijl in het tweede feiten centraal staan. Het tweede bericht is betrouwbaarder dan het eerste.

Meester Arnold heeft twee bladen meegenomen. Het ene is een roddeltijdschrift en het andere een dagblad. Samen met de kinderen vergelijkt hij de berichtgeving in beide bladen. Hij vraagt ze te kiezen welk van de berichten dat ze hebben gelezen eerder in het eerste en welk van de berichten eerder in het roddelblad en welk eerder in de krant zou thuishoren.

Kerdoel 8

De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur.

Toelichting en verantwoording

Dit kerndoel bouwt voort op kerndoel 5. Het gaat hier, in kerndoel 8, om het schrijven van brieven, verslagen, formulieren en werkstukken (vooral in de bovenbouw). Leerlingen leren deze soorten teksten schrijven met het oog op buitenschoolse communicatie en voor schoolse toepassingen, met name in het zaakvakonderwijs. Hier ligt dus ook weer een link met de zaakvakken.

Dit kerndoel bouwt ook voort op de kerndoelen 6 en 7. In deze kerndoelen gaat het om het ordenen en selecteren van informatie uit meerdere schriftelijke bronnen. In dit kerndoel 8 wordt de geselecteerde informatie gebruikt bij het schrijven van teksten zoals een werkstuk.

Het gaat hier om dezelfde schrijfstrategieën als in kerndoel 5, aangevuld met het verzamelen, selecteren en organiseren van informatie uit verschillende soorten bronnen. In dit kerndoel ligt de nadruk op het vooraf en tussentijds ordenen van de gevonden informatie. Daarnaast krijgt het verzorgen van teksten aandacht. Tijdens de revisie werken de leerlingen toe naar een uiteindelijke versie die publiceerbaar is. Ze herformuleren en herstructuren. Ze leren hierbij niet alleen inhoudelijk te reflecteren op hun teksten, maar letten ook op de verzorging ervan.

In dit kerndoel is spelling (zie ook kerndoel 11) een aspect van de verzorging van teksten, naast interpunctie, vormgeving (en een leesbaar handschrift). Deze aspecten staan ten dienste van het communicatieve doel van de tekst.

Inhoud

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
G E B R U I K			
soorten teksten			
<ul style="list-style-type: none"> informatief boekje of 'informatieposter' 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> verslagen 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> eenvoudige formulieren verslagen, bij taalonderwijs en bij andere vakken 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> zakelijke brieven formulieren werkstukken, bij andere vakken (Oriëntatie op jezelf en de wereld)
schrijfdoelen			
<ul style="list-style-type: none"> schrijfdoelen hebben vooral betrekking op informeren 	<ul style="list-style-type: none"> schrijfdoelen hebben vooral betrekking op informeren 	<ul style="list-style-type: none"> schrijfdoelen hebben betrekking op informeren en overtuigen/overreden 	<ul style="list-style-type: none"> schrijfdoelen hebben betrekking op informeren en overtuigen/overreden
V O R M			
	<ul style="list-style-type: none"> leesbaar handschrift enkelvoudige zinnen weinig spelfouten correcte verzorgde vormgeving en layout (eventueel beeldende elementen en kleur) 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> grammaticale en samengestelde zinnen weinig fouten in aanduiding van zinsgrenzen en hoofdletters weinig spelfouten 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> weinig tot geen fouten in aanduiding van zinsgrenzen en hoofdletters weinig tot geen spelfouten duidelijke structuur, weergegeven door de bladspiegel
A A N P A K			
<ul style="list-style-type: none"> het inzetten van schrijfstrategieën wordt begeleid door de leraar en richt zich vooral op het verkennen van het onderwerp en het 'verzamelen' van informatie 	<ul style="list-style-type: none"> het inzetten van schrijfstrategieën wordt begeleid door de leraar en richt zich vooral op het oriënteren op het onderwerp, het verzamelen, selecteren en ordenen van informatie en op het reflecteren (vooral op de inhoud en in mindere mate op de vorm). Bij het verzorgen van de tekst gaat het vooral om de lay-out 	<ul style="list-style-type: none"> het inzetten van schrijfstrategieën wordt aangemoedigd door de leraar en waar nodig door haar begeleid. Bij het oriënteren komt meer aandacht voor het doel en publiek. Bij het plannen maken de kinderen ook een opzet voor hun tekst. Het reflecteren en reviseren heeft betrekking op inhoud (doel, publiek, opbouw van tekst) en vorm (opbouw van zinnen, spelling) 	als groep 5/6

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen verwerken informatie uit mondelinge of schriftelijke bronnen in de vorm van een boekje of een poster.

Wat doet de leraar?

- De leraar stimuleert dat kinderen af en toe informatieve boekjes en informatieposters maken. Zij begeleidt de kinderen bij het maken ervan.

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Ikke-boek

Juffrouw Anke zit voor de klas. Ze heeft een foto bij zich waar ze zelf op staat. "Kijk", zegt ze, "dit ben ik. Zo zie ik er uit. Maar als je naar deze foto kijkt, kun je dan ook zien dat ik thuis een goudvis heb en dat ik heel graag boterhammen met pindakaas lust en dat ik rood de allermooiste kleur vind?" "Van rood wel," zegt Olaf, "want je hebt een rode trui aan op die foto." "Dat is waar," zegt Anke. "Maar van mijn vis en de pindakaas ook?" Nee, alle kinderen zijn het er over eens dat je dat niet op de foto kunt zien.

"Nu gaan wij straks allemaal een foto van onszelf tekenen," zegt juf Anke, "maar dan niet alleen van hoe we er uit zien, maar ook van wat we lekker vinden of wie we lief vinden. Als ik dan naar de foto van Olaf kijk, weet ik opeens van alles over Olaf. Olaf, vertel eens, wat ga jij op je foto tekenen?" "Dat ik van blauw houd," zegt Olaf "en over mijn poes Witje en mijn vader en moeder en mijn broertje en ijs, want dat vind ik lekker". "Goed," zegt Anke, "en weet je wat we gaan doen als al die tekeningen af zijn? Dan gaan we er een boek van maken: het ikke-boek van groep 2 en dat boek zetten we in de boekenhoek." "Dan kunnen we altijd naar elkaar kijken," zegt Else. "En als een kind ziek is, kunnen we toch naar hem kijken." "Precies," zegt Anke, "daar is zo'n boek ontzettend handig voor."

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen maken een werkstuk in de vorm van een informatieposter. Ze zorgen hierbij voor een aantrekkelijke vormgeving met stukjes tekst en illustraties.
- Ze schrijven een informatief verslag of een informatief boekje. Ze maken een schrijfplan.
- Tijdens de *planfase* denken de kinderen, onder begeleiding van de leraar of samen met groepsgenoten na over vragen als:
 - ‘Voor wie schrijf ik?’;
 - ‘Waarom schrijf ik?’;
 - ‘Wat schrijf ik?’ (zie kerndoel 5).
- Daarnaast bespreken ze met de leraar vragen als:
 - Hoe kom ik aan informatie?
 - Welke informatie gebruik ik?
- Bij deze laatste twee vragen gaat het om het verzamelen, selecteren en ordenen van informatie uit enkele bronnen.
- De kinderen ordenen hun gedachten over het onderwerp.
- Tijdens de *revisiefase* reflecteren de kinderen vooral op de inhoud (informatief) en op de structuur. Nadat de kinderen hun teksten herschreven hebben, gaan ze de tekst aantrekkelijk vormgeven en verzorgen:
 - mooie voorkant (in het geval van een boek) met daarop de titel, de auteur(s), eventueel illustrator en een passende tekening of foto;
 - passende illustraties bij de tekst;
 - paginanummering;
 - eventueel inhoudsopgave;
 - correcte spelling en interpunctie;
 - (leesbaar handschrift).
- Ze maken hierbij gebruik van een lijst met aandachtspunten voor de verzorging van teksten, die ze samen hebben opgesteld.
- De kinderen reflecteren op hun schrijfproduct en schrijfproces.

Wat doet de leraar?

- De leraar begeleidt de kinderen bij het verzamelen, selecteren en ordenen van informatie uit bronnen. Zij maakt de kinderen duidelijk dat ze door informatie in te winnen ideeën kunnen opdoen voor hun eigen tekst.
- Zij begeleidt de kinderen bij het ordenen van hun gedachten en ideeën voorafgaand aan het schrijven. Zij stelt een tekstschema met ze op.
- Zij bespreekt met de kinderen de conventies voor hoe teksten eruit moeten zien qua verzorging. Zij maakt met de kinderen een lijst met aandachtspunten voor de verzorging van teksten. Zij maakt kinderen er tevens bewust van dat door een goede verzorging teksten aantrekkelijker en leesbaarder worden.
- Zij bespreekt met de kinderen hun schrijfproducten en het schrijfproces.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Informatieposters

Groep 3 werkt in projectgroepen over het thema indianen. De kinderen hebben in informatieve boeken antwoorden gezocht op hun leervragen. Deze antwoorden verwerken ze op een informatieposter.

De poster is het tastbare resultaat van wat kinderen geleerd hebben over hun subonderwerp. Door alle informatie te verwerken op een poster, ordenen de kinderen hun informatie en kunnen ze ook aan anderen overbrengen wat ze aan de weet zijn gekomen. De kinderen leren om informatie op een overzichtelijke manier te ordenen, zodat de informatie die bij elkaar hoort ook bij elkaar staat.

De bedoeling is dat de kinderen met z'n tweeën op een groot blad hun informatie gaan schrijven, tekenen en plakken. Ze hebben hun papier erbij met wat ze al eerder hebben opgeschreven. Ook de informatieve boeken liggen op tafel. Juffrouw Ilone heeft bovendien kopieën gemaakt van de bladzijden uit de boeken waar de kinderen de informatie hebben gevonden. Daar kunnen ze de plaatjes van gebruiken.

Onderling verdelen de tweetallen de taken: wie maakt de titel, wie gaat knippen, wie gaat plakken, wie gaat schrijven?

Niek schrijft op een gekleurd kaartje zijn eerste vraag: Wat eten de indianen? Dit kaartje plakt hij bovenaan het blad.

Ilone wijst de kinderen erop dat ze ook moeten nadenken wáár ze schrijven op het blad, want de plaatjes moeten er ook nog bij. De kinderen zetten de informatie die bij elkaar hoort, bij elkaar op de poster. Als de plaatjes zijn geplakt, helpt Ilone de kinderen met het bedenken van een bijschrift bij elk plaatje.

*Bron:
Tomesen, M. & Kleef, M. van (2005).
Strategisch lezen en schrijven met
jonge kinderen. Nijmegen: Expertise-
centrum Nederlands.*

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen maken een werkstuk in de vorm van een informatieposter. Ze zorgen hierbij voor een aantrekkelijke vormgeving met stukjes tekst en illustraties.
- De kinderen schrijven een informatief of betogend verslag of werkstuk, op basis van eigen kennis en/of verkregen informatie. De teksten zijn duidelijk en geordend en in correcte formuleringen gesteld. Ze zijn voorzien van een passende vormgeving.
- Ze vullen een eenvoudig formulier in.
- De kinderen maken een schrijfplan. Tijdens de *planfase* denken ze naast vragen als 'Voor wie schrijf ik?', 'Waarom schrijf ik?' en 'Wat schrijf ik?' (zie kerndoel 5), ook na over vragen als:
 - Hoe kom ik aan informatie?
 - Welke informatie gebruik ik?
- Bij deze laatste twee vragen gaat het om het verzamelen, selecteren en ordenen van informatie uit verschillende soorten bronnen.
- Bij het maken van een werkstuk, verslag, zakelijke brief of formulier zullen de kinderen vooral schriftelijke bronnen raadplegen.
- De kinderen zetten de informatie vervolgens in een bepaalde volgorde en maken een opzet voor de tekst. Ze vragen zichzelf af welke informatie het meest belangrijk is, hoe ze die logisch kunnen ordenen en hoe ze hun tekst kunnen indelen in alinea's of paragrafen.
- Ze ordenen hun gedachten over het onderwerp. Tijdens alle schrijffasen maken ze aantekeningen om informatie, ervaringen, indrukken en gevoelens te ordenen.
- Tijdens de *revisiefase* lezen kinderen hun eigen teksten en die van anderen en herzien die. De revisies hebben betrekking op de inhoud en ordening van de tekst en op de spelling, interpunctie en grammatica (vorm). Ze ordenen gebeurtenissen of activiteiten door zinnen, alinea's en eventueel paragrafen en hoofdstukken in de tijd te plaatsen.

Wat doet de leraar?

- De leraar begeleidt de kinderen bij het verzamelen, selecteren en ordenen van informatie uit bronnen. Zij maakt de kinderen duidelijk dat ze door informatie in te winnen ideeën kunnen opdoen voor hun eigen tekst.
- Zij begeleidt de kinderen bij het ordenen van hun gedachten en ideeën voorafgaand aan het schrijven. Zij stelt een tekstschema met ze op.
- Zij bespreekt met de kinderen de conventies voor hoe teksten eruit moeten zien qua verzorging. Zij maakt met de kinderen een lijst met aandachtspunten voor de verzorging van teksten. Zij maakt kinderen er tevens bewust van dat door een goede verzorging teksten aantrekkelijker en leesbaarder worden.
- De leraar schenkt aandacht aan algemeen geldende conventies voor zakelijke correspondentie op papier en per mail.
- Zij besteedt expliciet aandacht aan tekststructuren en met behulp daarvan leert zij de kinderen tekstschema's maken (bij het maken van een werkstuk bijvoorbeeld).

- Nadat de kinderen hun teksten herschreven hebben, gaan ze de tekst aantrekkelijk vormgeven en verzorgen:
 - mooie voorkant (in het geval van een werkstuk) met daarop de titel, de auteur(s), eventueel illustrator en een passende tekening of foto;
 - passende illustraties bij de tekst;
 - titels en kopjes;
 - paginanummering;
 - inhoudsopgave;
 - onderstrepingen/accentuering van belangrijke woorden;
 - correcte spelling en interpunctie;
 - leesbaar handschrift.
- Ze maken hierbij gebruik van een lijst met aandachtspunten voor de verzorging van teksten, die ze samen hebben opgesteld.
- De kinderen maken regelmatig de eindversie van een werkstuk op de computer en maken dan dus een digitale opmaak.
- De kinderen scannen illustratiemateriaal in, zoeken eventueel nog illustraties via internet, typen de eindversie van hun tekst in en verdelen de tekst en de illustraties over de pagina's.
- Ze reflecteren op hun schrijfproduct en schrijfproces.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

Een boekje maken

De kinderen zijn bezig met een klein project. Ze maken een boekje over een onderwerp dat ze zelf mogen uitzoeken. In een eerdere les heeft de meester aanwijzingen gegeven over hoe je een indeling kunt maken voor een informatieve tekst. De kinderen gebruiken deze bij het maken van een logische indeling.

Belangrijk is dat de kinderen het uiteindelijke resultaat zelf een aantal keer doorlezen om zo veel mogelijk fouten eruit te halen. Ook de opmaak en voorkant moeten er netjes verzorgd uitzien. Er kan ook voor gekozen worden dat kinderen met elkaar hun teksten wisselen om het gemaakte werk na te kijken.

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen maken een werkstuk in de vorm van een informatieposter. Ze zorgen hierbij voor een aantrekkelijke vormgeving met stukjes tekst en illustraties.
- De kinderen schrijven een informatief of betogend verslag of werkstuk, op basis van eigen kennis en/of verkregen informatie. De teksten zijn duidelijk en geordend en in correcte formuleringen gesteld. Ze zijn voorzien van een passende vormgeving.
- Ze vullen een eenvoudig formulier in.
- Ze maken een schrijfplan. Tijdens de *planfase* denken ze naast vragen als 'Voor wie schrijf ik?', 'Waarom schrijf ik?' en 'Wat schrijf ik?' (zie kerndoel 5), ook na over vragen als:
 - Hoe kom ik aan informatie?
 - Welke informatie gebruik ik?
- Bij deze laatste twee vragen gaat het om het verzamelen, selecteren en ordenen van informatie uit verschillende soorten bronnen.
- Bij het maken van een werkstuk, verslag, zakelijke brief of formulier zullen kinderen vooral schriftelijke bronnen raadplegen.
- Ze zetten de informatie vervolgens in een bepaalde volgorde en maken een opzet voor de tekst. Ze vragen zichzelf af welke informatie het meest belangrijk is, hoe ze die logisch kunnen ordenen en hoe ze hun tekst kunnen indelen in alinea's of paragrafen.
- Ze ordenen hun gedachten over het onderwerp.
- Tijdens alle schrijffasen maken de kinderen aantekeningen om informatie, ervaringen, indrukken en gevoelens te ordenen.
- Tijdens de *revisiefase* lezen kinderen hun eigen teksten en die van anderen en herzien die. De revisies hebben betrekking op de inhoud en ordening van de tekst en op de spelling, interpunctie en grammatica (vorm). Ze ordenen gebeurtenissen of activiteiten door zinnen, alinea's en eventueel paragrafen en hoofdstukken in de tijd te plaatsen.

Wat doet de leraar?

- De leraar begeleidt de kinderen bij het verzamelen, selecteren en ordenen van informatie uit bronnen. Zij maakt de kinderen duidelijk dat ze door informatie in te winnen ideeën kunnen opdoen voor hun eigen tekst.
- Zij begeleidt de kinderen bij het ordenen van hun gedachten en ideeën voorafgaand aan het schrijven. Zij stelt een tekstschema met ze op.
- Zij bespreekt met de kinderen de conventies voor hoe teksten eruit moeten zien qua verzorging. Zij maakt met de kinderen een lijst met aandachtspunten voor de verzorging van teksten. Zij maakt kinderen er tevens bewust van dat door een goede verzorging teksten aantrekkelijker en leesbaarder worden.
- De leraar schenkt aandacht aan algemeen geldende conventies voor zakelijke correspondentie op papier en per mail.
- Zij besteedt expliciet aandacht aan tekststructuren en met behulp daarvan leert zij de kinderen tekstschema's maken (bij het maken van een werkstuk bijvoorbeeld).
- De leraar bespreekt met de kinderen de relatie tussen schrijfstijl, tekstsoort en context.
- Zij stimuleert het gebruik van een tekstverwerkingsprogramma en wijst op de mogelijkheden hiervan voor tekstopmaak.

- Nadat de kinderen hun teksten herschreven hebben, gaan ze de tekst aantrekkelijk vormgeven en verzorgen:
 - mooie voorkant (in het geval van een werkstuk) met daarop de titel, de auteur(s), eventueel illustrator en een passende tekening of foto;
 - passende illustraties bij de tekst;
 - titels en kopjes;
 - paginanummering;
 - inhoudsopgave;
 - onderstrepingen/accentuering van belangrijke woorden;
 - correcte spelling en interpunctie;
 - leesbaar handschrift.
- Ze maken hierbij gebruik van een lijst met aandachtspunten voor de verzorging van teksten, die ze samen hebben opgesteld.
- De kinderen maken regelmatig de eindversie van een werkstuk op de computer en maken dan dus een digitale opmaak.
- De kinderen scannen illustratiemateriaal in, zoeken eventueel nog illustraties via internet, typen de eindversie van hun tekst in en verdelen de tekst en de illustraties over de pagina's.
- De kinderen reflecteren op hun schrijfproduct en schrijfproces.
- De kinderen schrijven een zakelijke brief volgens algemeen geldende conventies, voor brieven op papier en voor zakelijke correspondentie per mail.
- Ze passen hun schrijfstijl en de verzorging aan aan het lezerspubliek.
- Ze letten bij de revisie op kleine stilistische zaken, zoals overbodige woorden, afkortingen voluit schrijven, etc.
- Ze zorgen bij de opmaak van hun tekst ook voor een goede verdeling van de tekst over het papier (kantlijnen, witregels, inspringen).

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Een plan voor een werkstuk maken

De kinderen moeten de komende tijd een werkstuk maken. Vandaag gaan ze een plan van aanpak maken. Juf Anja deelt aan iedereen een blaadje uit met een aantal vakjes waarop de kinderen het plan kunnen schrijven. In dit plan moeten de kinderen precies plannen hoe ze het werkstuk gaan maken. Iedereen werkt individueel aan de opdracht en levert het in bij de juf. Anja reageert op elk plan.

Marlies bedenkt dat ze eerst een beetje informatie moet verzamelen om een goed beeld te kunnen krijgen van het onderwerp. Daarna kan ze op basis van de informatie een hoofdstukindeling maken voor haar verslag. Vervolgens gaat ze voor elk hoofdstuk een W3 tabel maken. Op basis van dat schema gaat ze op zoek naar informatie voor de hoofdstukken. Met deze informatie kan ze voor elk hoofdstuk een schema maken over hoe ze het hoofdstuk gaat opbouwen. Uiteindelijk kan ze de dan de hoofdstukken volledig schrijven. Daarna kijkt ze alles nog eens zelf na om fouten eruit te kunnen halen. Tot slot kijkt ze naar de voorkant van het verslag. Dit schrijft ze op in het plan.

Kerdoel 9

De leerlingen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten.

Toelichting en verantwoording

Bij dit kerndoel gaat het erom dat kinderen genieten van verhalen, gedichten en informatieve teksten. Zij hebben plezier in lezen en voorgelezen worden, in voorlezen aan anderen en in schrijven van verschillende soorten teksten.

Dit kerndoel houdt in dat leerlingen:

- verschillende soorten teksten met plezier lezen en schrijven;
- geschreven taal als expressiemiddel en communicatiemiddel ervaren;
- durven te schrijven.

Voor het schrijfplezier van leerlingen is het belangrijk dat teksten gepubliceerd worden. Het is stimulerend voor leerlingen als er op hun teksten gereageerd wordt door lezers in plaats van dat de teksten met rode pen gecorrigeerd in de la van de leraar verdwijnen.

De aandacht voor lees- en schrijfplezier kan apart aan bod komen in speciaal daartoe georganiseerde activiteiten, maar ook geïntegreerd in bijvoorbeeld de zaakvakken of als er een begrijpend lees- of stel-activiteit aan de orde is, door in ieder geval op die momenten lees- en schrijfstrategieën niet als doel op zich aan bod te laten komen, maar als middel bij lees- en schrijfdoelen van leerlingen zelf.

Inhoud

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
I N H O U D			
aanbod van teksten			
<ul style="list-style-type: none"> • verhalende prentenboeken, voorleesboeken, boeken met rijmpjes, versjes, dichtbundels, informatieve prentenboeken • genres: avonturenverhalen, realistische verhalen, detectiveverhalen, griezelverhalen, dierenverhalen 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> • informatieve boeken, serieboeken, stripboeken, verhalende boeken om zelf te lezen • genres: ook historische verhalen, sprookjes 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> • passend bij deze leeftijd • humoristische verhalen, verhalen over andere culturen 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> • passend bij leeftijd • science fiction
plezier in lezen			
<ul style="list-style-type: none"> • plezier in voorgelezen worden, zelf (digitale) boeken bekijken en 'lezen' • praten over boeken • zelf 'voorlezen' (bijv. aan knuffel of klasgenoot) • geschreven taal zien als communicatie- en expressiemiddel waarmee je dagelijks omgaat • stempelen, 'schrijven' 	<ul style="list-style-type: none"> • plezier in voorgelezen worden, zelf lezen en zelf voorlezen • belangstelling voor verhalende (waaronder poëzie) en informatieve teksten • gemotiveerd om zelf te kunnen lezen • geschreven taal zien als communicatie- en expressiemiddel waarmee je dagelijks omgaat • lezen en bespreken van jeugdliteratuur • zelf schrijven 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> • ontwikkelen van eigen literaire smaak 	als groep 5/6

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- *Lezen:*
 - de kinderen bekijken uit zichzelf boeken, bijvoorbeeld in de boekenhoek;
 - ze maken kennis met verschillende verhaalgenres;
 - ze bekijken een digitaal prentenboek op de computer.
- *Voorlezen:*
 - de kinderen luisteren naar voorgelezen verhalen;
 - ze 'lezen voor' aan klasgenootje(s) of aan een pop of knuffel.
- *Activiteiten rond boeken, verhalen, poëzie:*
 - de kinderen doen allerlei activiteiten rond een prentenboek, zoals het inrichten van een hoek (bijv. het berenhol van Kleine Beer of het huisje van Kikker), het verhaal naspelen of uitbreiden aan de verteltafel of in de hoek, 'schrijven' naar aanleiding van het verhaal, het boek zelf 'lezen' in de boekenhoek, een poster maken van het boek, beeldende activiteiten, een boek met voorwerpen uit het boek maken;
 - ze nemen boeken van thuis mee en vertellen hierover, bijvoorbeeld in de boekenkring.
- *Schrijven:*
 - de kinderen 'schrijven' functionele teksten, zoals lijstjes, briefjes, opschriften en verhaaltjes.

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor een boekencollectie die up-to-date is, met gevarieerde thema's en boeken die in een goede staat verkeren.
- Zij richt een aantrekkelijke leeshoek in (met naast boeken, folders, tijdschriften e.d. ook stokpoppen, handpoppen, knuffels en voorwerpen die aansluiten bij verhalen, films, hoorspelen en CD-Roms naar kinderboeken) waarin kinderen zelfstandig en met anderen boeken bekijken.
- De leraar gebruikt verschillende multimedia ter ondersteuning van leesbevorderingactiviteiten, zoals:
 - digitale prentenboeken;
 - boeken op geluidscassette of CD;
 - eventueel geluidscassette of CD's met teksten van verhalen in andere talen;
 - visuele versie van een kinderboek op video of DVD.
- De leraar leest prentenboeken, verhalen en poëzie voor.
- Zij laat voorbeeldgedrag zien door zelf te lezen en te schrijven in de klas.
- Zij stimuleert dat kinderen allerlei activiteiten doen rond een prentenboek dat centraal staat (zie Wat doen de kinderen); zij gaat na welke functie dominant is in een verhaal en laat verwerkingsactiviteiten daar op aansluiten (onderscheiden functies zijn: de ontspannende, creatieve, emotionele, informatieve, opvoedende en esthetische functie van verhalen).
- De leraar praat met de kinderen over boeken en verhalen en geeft gelegenheid tot praten over leeservaringen.
- Zij stimuleert dat kinderen ook van huis boeken meenemen en erover vertellen.
- Zij stimuleert het lezen en schrijven thuis, bijv. door kinderen een logeerkoffer of logeerbeer mee te geven.
- De leraar betreft ouders bij leesbevordering door ze te informeren over het belang van boeken en van voorlezen; dit kan bijv. door middel van een ouderavond, het opnemen van boekentips in de schoolkrant en door te laten zien wat er aan leesbevordering op school plaatsvindt (bijv. het organiseren

- van kijkmomenten op school, tijdens het dagelijkse voorlezen); het inschakelen van ouders bij het organiseren en uitvoeren van leesbevorderingactiviteiten zoals een bezoek aan de plaatselijke bibliotheek of het onderhoud van de schoolbibliotheek.
- Zij schenkt in de klas aandacht aan landelijke leesbevorderingactiviteiten, zoals de Nationale Voorleesdagen en de Kinderboekenweek.

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Boekenkring

Iedere week krijgt één kind van groep 2 vrijwillig de kans om te vertellen over zijn lievelingsboek. Dit kind krijgt een begeleidend briefje en een leeg vel papier mee naar huis om samen met de ouders een aantal zaken over het boek op te schrijven of erover te tekenen. Tijdens de boekenkring toont het kind het boek en het vel papier en vertelt hierover. Dit vertellen gebeurt op de voorleesstoel.

Wanneer een kind klaar is met vertellen, kunnen de andere kinderen vragen stellen. Na afloop kopieert de juffrouw het kaft van het boek en hangt dit op in de groep.

Bron:

Kleef, M. van & Tomesen, M. (2002). Stimulerende lees- en schrijfactiviteiten in de onderbouw. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- **Lezen:**
 - de kinderen lezen dagelijks met plezier eigen gekozen teksten en boeken;
 - ze herkennen verschillende genres.
- **Voorlezen:**
 - de kinderen lezen voor aan klasgenoten;
 - ze luisteren naar voorgelezen verhalen, gedichten, en andere teksten;
 - ze lezen zelfgeschreven teksten voor (als ze dat willen).
- **Activiteiten rond boeken, verhalen, poëzie:**
 - de kinderen praten met groepsgenoten over gelezen boeken en maken elkaar enthousiast, in georganiseerde activiteiten zoals een boekenkring, leescarrousel/kleine groepen en op eigen initiatief;
 - ze schrijven naar aanleiding van een boek, bijvoorbeeld in een leeslogboek over gelezen boeken, een (ander) slot voor het verhaal bedenken, bij een illustratie opschrijven wat je ziet/waar je aan moet denken, opschrijven wat jij zou doen en zeggen wat er zou gebeuren als jij in een situatie uit het boek verkeerde;
 - ze doen aan drama, bijvoorbeeld dialogen naspelen, tableau vivants maken, pantomime;
 - ze maken beeldende werkstukken, bijvoorbeeld een kijkdoos, poppen of een mobiel van de hoofdfiguren uit een verhaal.
- **Schrijven:**
 - De kinderen schrijven veel verschillende soorten teksten met verschillende doelen en voor een divers publiek.

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor een boekencollectie die up-to-date is en aansluit bij de niveaus en interesses van de kinderen, geen verouderd taalgebruik, gevarieerde thema's, boeken verkeren in goede staat; ze zorgt ook voor boeken en series die speciaal geschreven zijn voor zwakke lezers en voegt tijdschriften en stripboeken toe die kinderen ter afwisseling kunnen lezen; eventueel ook boeken in andere talen (voor NT2-ers).
- Ze richt een aantrekkelijke leeshoek in, waarin kinderen het plezierig vinden om te lezen.
- De leraar gebruikt verschillende multimedia ter ondersteuning van leesbevorderingactiviteiten, zoals:
 - digitale prentenboeken;
 - boeken op geluidscassette of CD (met teksten op meeleestempo);
 - eventueel geluidscassette of CD's met teksten van verhalen in andere talen;
 - visuele versie van een kinderboek op video of DVD.
- De leraar geeft de kinderen elke dag gelegenheid tot vrij lezen uit zelfgekozen boeken (vrij lezen is opgenomen in het lesrooster).
- Ze probeert achter de leesvoorkeuren van elk kind te komen.
- Ze stimuleert en ondersteunt kinderen in het boekkeuzep proces; leest eventueel samen het eerste hoofdstuk en bespreekt of het verhaal voldoende aanspreekt om zelfstandig verder te lezen.
- Ze stimuleert lezers om een leeslogboek bij te houden van boeken die ze hebben gelezen.
- De leraar introduceert elke week boeken van uiteenlopende aard, bij voorkeur aansluitend bij een onderwerp dat in de klas aan de orde is of bij een actuele gebeurtenis of boeken die kinderen zelf meenemen, met als doel kinderen enthousiast te maken dat boek te lezen.
- De leraar gaat na welke functie dominant is in een verhaal en laat verwerkingsactiviteiten daar op aansluiten (zie toelichting groep 1/2).
- Ze organiseert regelmatig boekenkringen of boekbesprekingen waarin de

- kinderen leeservaringen uitwisselen.
- Ze weet welke boeken de kinderen lezen en welke boeken voor welke kinderen, qua interesse, beschikbaar zijn.
 - Ze zorgt voor betekenisvolle momenten voor het voordrachtlezen: kinderen oefenen ermee omdat ze het later gaan voorlezen aan anderen.

 - De leraar leest voor uit kinderliteratuur en poëzie.
 - Ze leest ook informatieve teksten voor, bijvoorbeeld een bericht uit de krant of uit een tijdschrift dat zij zelf interessant vindt en probeert hiermee de nieuwsgierigheid bij de kinderen te prikkelen; ze hangt dit bericht daarna bijvoorbeeld op het nieuwsprkbord, zodat de kinderen het kunnen nalezen.
 - Ze laat voorbeeldgedrag zien door zelf te lezen en te schrijven in de klas.

 - De leraar zorgt voor motiverende en functionele lees- en schrijfp opdrachten, zoals:
 - een (digitaal) prentenboek maken;
 - klassenkrant maken;
 - brieven schrijven;
 - het schrijven van een gebruiksaanwijzing voor een nieuw apparaat op school of in de klas;
 - lezen naar aanleiding van eigen leervragen.

 - De leraar geeft kinderen die dat willen gelegenheid om hun eigen teksten voor te lezen.
 - Ze geeft teksten van de kinderen een speciale plek in de klas, zodat ze elkaars teksten kunnen lezen.
 - Ze speelt in op leervragen en initiatieven van kinderen en stimuleert hen om in allerlei leeractiviteiten gebruik te maken van geschreven taal.

 - De leraar betreft ouders bij leesbevordering door ze te informeren over het belang van boeken en van (voor)lezen; dit kan bijv. door middel van een ouderavond, het opnemen van boekentips in de schoolkrant en te laten zien wat er aan leesbevordering op school plaatsvindt (bijv. het organiseren van kijkmomenten op school); denk ook aan het inschakelen van ouders bij het organiseren en uitvoeren van leesbevorderingactiviteiten zoals een bezoek aan de plaatselijke bibliotheek of het onderhoud van de schoolbibliotheek.
 - Ze schenkt in de klas aandacht aan landelijke leesbevorderingactiviteiten, zoals de Nationale voorleesdagen en de Kinderboekenweek.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Een heel mooi boek

Elke week krijgen de kinderen bij juf Marlies een uur om te lezen naar keuze. De kinderen mogen zelf leesboeken, tijdschriften, stripverhalen meebrengen. Ze mogen ook iets kiezen uit de 'leeshoek'. In de leeshoek ligt van alles om te lezen wat in de loop van de tijd door kinderen en de juf is verzameld. Voorafgaande aan het uur brengt juf Marlies een aspect van lezen aan de orde (soorten teksten, waarom je leest, etc.).

Vandaag bespreekt de juf met de kinderen hoe je andere kinderen kunt interesseren voor een boek dat je zelf heel mooi vond. Aan de hand van een voorbedrukt blad bespreekt de juf met de kinderen wat je zoal op kunt schrijven over een boek dat je gelezen hebt. Ze zegt: "Wat is de titel, wie heeft het geschreven, staan er tekeningen bij, welke zinnen vind je mooi? Op het voorbedrukte blad schrijf je de informatie op. Tot slot schrijf je op waarom iemand anders het boek zeker moet lezen. Je 'boekbespreking' stop je vervolgens in het postbusje van een ander kind van wie je denkt dat die het boek ook heel mooi zal vinden."

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- *Lezen:*
 - de kinderen lezen dagelijks met plezier eigen gekozen teksten en boeken;
 - ze herkennen verschillende genres;
 - ze krijgen inzicht in eigen voorkeuren voor bepaalde genres en auteurs.
- *Voorlezen:*
 - de kinderen lezen voor aan klasgenoten;
 - ze luisteren naar voorgelezen verhalen, gedichten, en andere teksten;
 - ze lezen zelfgeschreven teksten voor (als ze dat willen).
- *Activiteiten rond boeken, verhalen, poëzie:*
 - de kinderen praten en discussiëren met groepsgenoten over gelezen boeken, bijvoorbeeld aan de hand van stellingen;
 - ze schrijven naar aanleiding van een boek, bijvoorbeeld: een vervolg schrijven aan het eind van een hoofdstuk, een reclametekst voor het boek maken;
 - ze doen aan drama, bijvoorbeeld een hoorspel maken naar aanleiding van het verhaal, verteltheater;
 - ze maken een plattegrond/kaart, fantasiebeesten, gebouwen of andere dingen uit het boek en maken daarbij gebruik van beeldende mogelijkheden van beeldaspecten en materialen (zie leerlijn bij kerndoel 54 beeldende vorming).
- *Schrijven:*
 - de kinderen schrijven veel verschillende soorten teksten met verschillende doelen en voor een divers publiek.

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor een boekencollectie die up-to-date is en aansluit bij de niveaus en interesses van de kinderen, geen verouderd taalgebruik, gevarieerde thema's, boeken verkeren in goede staat; ze zorgt ook voor boeken en series die speciaal geschreven zijn voor zwakke lezers en voegt tijdschriften en stripboeken toe die kinderen ter afwisseling kunnen lezen; eventueel ook boeken in andere talen (voor NT2-ers).
- Ze gebruikt verschillende multimedia ter ondersteuning van leesbevorderingsactiviteiten, zoals:
 - boeken op geluidscassette of CD (met teksten op meeleestempo);
 - eventueel geluidscassette of CD's met teksten van verhalen in andere talen;
 - visuele versie van een kinderboek op video of DVD.
- De leraar geeft de kinderen elke dag gelegenheid tot vrij lezen uit zelfgekozen boeken (vrij lezen is opgenomen in het lesrooster).
- Ze probeert achter de leesvoorkeuren van elk kind te komen.
- Ze stimuleert en ondersteunt kinderen in het boekkeuzeproces; leest eventueel samen het eerste hoofdstuk en bespreekt of het verhaal voldoende aanspreekt om zelfstandig verder te lezen.
- Ze stimuleert lezers om een leeslogboek bij te houden van boeken die ze hebben gelezen.
- De leraar introduceert elke week boeken van uiteenlopende aard, bij voorkeur aansluitend bij een onderwerp dat in de klas aan de orde is of bij een actuele gebeurtenis of boeken die kinderen zelf meenemen, met als doel kinderen enthousiast te maken dat boek te lezen.
- Zij gaat na welke functie dominant is in een verhaal en laat verwerkingsactiviteiten daar op aansluiten (zie toelichting groep 1/2).
- Ze organiseert regelmatig boekenkringen of boekbesprekingen waarin de kinderen leeservaringen uitwisselen.
- Ze weet welke boeken de kinderen lezen en welke boeken voor welke kinderen, qua interesse, beschikbaar zijn.
- De leraar zorgt voor betekenisvolle momenten voor het voordrachtslezen:

- kinderen oefenen ermee omdat ze het later gaan voorlezen aan anderen.
- Ze leest voor uit kinderliteratuur en poëzie.
 - Ze leest ook informatieve teksten voor, bijvoorbeeld een bericht uit de krant of uit een tijdschrift dat zij zelf interessant vindt en probeert hiermee de nieuwsgierigheid bij de kinderen te prikkelen; ze hangt dit bericht daarna bijvoorbeeld op het nieuwsprikbord, zodat de kinderen het kunnen nalezen.
 - Ze laat voorbeeldgedrag zien door zelf te lezen en te schrijven in de klas.
- De leraar zorgt voor motiverende en functionele lees- en schrijfp opdrachten, zoals:
- een (digitaal) verhalenboek maken;
 - klassenkrant maken;
 - brieven schrijven;
 - het schrijven van een gebruiksaanwijzing voor een nieuw apparaat op school of in de klas;
 - lezen naar aanleiding van eigen leervragen.
- De leraar geeft kinderen die dat willen gelegenheid om hun eigen teksten voor te lezen.
- Ze geeft teksten van de kinderen een speciale plek in de klas, zodat ze elkaars teksten kunnen lezen.
- Ze speelt in op leervragen en initiatieven van kinderen en stimuleert hen om in allerlei leeractiviteiten gebruik te maken van geschreven taal.
- De leraar betreft ouders bij leesbevordering door ze te informeren over het belang van boeken en van (voor)lezen; dit kan bijv. door middel van een ouderavond, het opnemen van boekentips in de schoolkrant en door te laten zien wat er aan leesbevordering op school plaatsvindt (bijv. het organiseren van kijkmomenten op school); denk ook aan het inschakelen van ouders bij het organiseren en uitvoeren van leesbevorderingactiviteiten zoals een bezoek aan de plaatselijke bibliotheek of het onderhoud van de schoolbibliotheek.
- Ze schenkt in de klas aandacht aan landelijke leesbevorderingactiviteiten, zoals de Nationale voorleesdagen en de Kinderboekenweek.
- De leraar laat de kinderen kennismaken met klassiekers uit de kinderliteratuur en klassieke verhaalpersonages.
- Ze bezoekt theatervoorstellingen met de kinderen.
 - Ze nodigt schrijvers uit in de klas.
 - Ze blijft verschillende soorten boeken voorlezen.

- De leraar ruimt zo veel mogelijk obstakels uit de weg, dus geen opdrachten als ‘schrijf een korte samenvatting van dit boek’ en geen vragen ter controle, maar zet kinderen juist aan om na te denken over het boek.
- Ze probeert achter de leesgeschiedenis en leesvoorkeuren van elk kind te komen en houdt daar rekening mee.
- Ze wijst kinderen op websites over kinderboeken.
- Ze laat kinderen met kinderen op andere scholen e-mailen over boeken, gedichten of andere onderwerpen (correspondentiescholen).
- Ze zorgt er bij de schrijfoopdrachten voor dat kinderen schrijven met een (zelf bepaald) doel en voor een publiek.
- Ze gebruikt themalijsten van de Openbare bibliotheek en themacollecties, bijvoorbeeld bij de zaakvakken (zodat kinderen zich in kunnen leven in een bepaalde tijd of situatie).
- Ze schenkt in de klas aandacht aan regionale en landelijke lees- en schrijfbestedingsactiviteiten, zoals de Kinderboekenweek, poëziewedstrijden.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

De klassenbibliotheek

Meneer Pim kijkt naar het rijtje boeken dat achter in de klas op een plank in de kast staat. "Ik vind het helemaal niks meer," zegt hij. "Wat vinden jullie?" De kinderen weten niet waar hij het over heeft. "Nou, die klassenbibliotheek van ons," zegt Pim. "De meeste boeken zijn oud en kapot. Niet verder vertellen hoor, maar toen ik eens goed ging kijken zag ik zelfs een boek uit 1968. Dat is al veertig jaar oud. Toen was ik nog niet eens geboren." "Mijn moeder ook niet," roept Dorie.

"Ik heb aan meneer Pieter gevraagd of we nieuwe boeken mogen kopen," zegt Pim. "En raad eens wat hij zei: Het mag!!! We mogen 15 nieuwe boeken kopen. En nu heb ik bedacht dat de we de boeken voor onze klas allemaal samen gaan uitzoeken. We hebben drie uitgevers waar we de boeken van kunnen bestellen. Kijk, hier heb ik de catalogi bij me met alle boeken er in die je kunt kopen. Straks mogen jullie allemaal vijf boeken opschrijven die geschikt zijn voor groep 6 en die je heel leuk lijken. Dan maken jullie per groepje een lijst met de meest gekozen boeken. Die lijsten leggen we bij elkaar en dan kijken we wat de 30 boeken zijn die het meest gekozen zijn. En daar bestel ik dan een zichtzending van. Dat is een doos boeken die je eerst mag bekijken voor je ze koopt. Jullie lezen die boeken en dan kiezen we er de vijftien leukste uit. Dat zijn dan de boeken die de meeste stemmen krijgen." Het lijkt de kinderen een geweldig idee. Het is net de kinderjury.

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- *Lezen:*
 - de kinderen lezen dagelijks met plezier eigen gekozen teksten en boeken;
 - ze herkennen verschillende genres;
 - ze krijgen inzicht in eigen voorkeuren voor bepaalde genres en auteurs;
 - ze beargumenteren hun voorkeur voor soorten boeken of genres en auteurs.
- *Voorlezen:*
 - de kinderen lezen (voorbereid) interactief een prentenboek voor aan enkele kleuters;
 - ze oefenen het voordrachtslezen voor de Nationale Voorleeswedstrijd.
- *Activiteiten rond boeken, verhalen, poëzie:*
 - de kinderen schrijven naar aanleiding van een boek, bijvoorbeeld een brief van het ene personage naar het andere schrijven, een fragment herschrijven vanuit een ander personage;
 - ze doen aan drama, bijvoorbeeld een talkshow spelen waarin de gasten hoofdfiguren uit het boek zijn, poppenspel (en dan opvoeren voor de kleuters);
 - ze ontwerpen een alternatieve omslag of geven een verhaal weer in een strip. Ze maken daarbij gebruik van de beeldende mogelijkheden van beeldaspecten en materialen (zie leerlijn bij kerndoel 54 beeldende vorming).
- *Schrijven:*
 - de kinderen schrijven veel verschillende soorten teksten met verschillende doelen en voor een divers publiek.

Wat doet de leraar?

- De leraar zorgt voor een boekencollectie die up-to-date is en aansluit bij de niveaus en interesses van de kinderen, geen verouderd taalgebruik, gevarieerde thema's, boeken verkeren in goede staat; ze zorgt ook voor boeken en series die speciaal geschreven zijn voor zwakke lezers en voegt tijdschriften en stripboeken toe die kinderen ter afwisseling kunnen lezen; eventueel ook boeken in andere talen (voor NT2-ers).
- Ze gebruikt verschillende multimedia ter ondersteuning van leesbevorderingsactiviteiten, zoals:
 - boeken op geluidscassette of CD (met teksten op meeleestempo);
 - eventueel geluidscassette of CD's met teksten van verhalen in andere talen;
 - visuele versie van een kinderboek op video of DVD.
- De leraar geeft de kinderen elke dag gelegenheid tot vrij lezen uit zelfgekozen boeken (vrij lezen is opgenomen in het lesrooster).
- Ze probeert achter de leesvoorkeuren van elk kind te komen.
- Ze stimuleert en ondersteunt kinderen in het boekkeuzeproces; leest eventueel samen het eerste hoofdstuk en bespreekt of het verhaal voldoende aanspreekt om zelfstandig verder te lezen.
- Ze stimuleert lezers om een leeslogboek bij te houden van boeken die ze hebben gelezen.
- De leraar introduceert elke week boeken van uiteenlopende aard, bij voorkeur aansluitend bij een onderwerp dat in de klas aan de orde is of bij een actuele gebeurtenis of boeken die kinderen zelf meenemen, met als doel kinderen enthousiast te maken dat boek te lezen.
- Zij gaat na welke functie dominant is in een verhaal en laat verwerkingsactiviteiten daar op aansluiten (zie toelichting groep 1/2).
- Ze organiseert regelmatig boekenkringen of boekbesprekingen waarin de kinderen leeservaringen uitwisselen.
- Ze weet welke boeken de kinderen lezen en welke boeken voor welke kinderen, qua interesse, beschikbaar zijn.
- De leraar zorgt voor betekenisvolle momenten voor het voordrachtslezen:

- kinderen oefenen ermee omdat ze het later gaan voorlezen aan anderen.
- Ze leest voor uit kinderliteratuur en poëzie.
 - Ze leest ook informatieve teksten voor, bijvoorbeeld een bericht uit de krant of uit een tijdschrift dat zij zelf interessant vindt en probeert hiermee de nieuwsgierigheid bij de kinderen te prikkelen; ze hangt dit bericht daarna bijvoorbeeld op het nieuwsprikbord zodat de kinderen het kunnen nalezen.
 - Ze laat voorbeeldgedrag zien door zelf te lezen en te schrijven in de klas.
- De leraar zorgt voor motiverende en functionele lees- en schrijfoopdrachten, zoals:
- een (digitaal) verhalenboek maken;
 - klassenkrant maken;
 - brieven schrijven;
 - het schrijven van een gebruiksaanwijzing voor een nieuw apparaat op school of in de klas;
 - lezen naar aanleiding van eigen leervragen.
- De leraar geeft kinderen die dat willen gelegenheid om hun eigen teksten voor te lezen.
- Ze geeft teksten van de kinderen een speciale plek in de klas, zodat ze elkaars teksten kunnen lezen.
- Ze speelt in op leervragen en initiatieven van kinderen en stimuleert hen om in allerlei leeractiviteiten gebruik te maken van geschreven taal.
- De leraar betreft ouders bij leesbevordering door ze te informeren over het belang van boeken en van (voor)lezen; dit kan bijv. door middel van een ouderavond, het opnemen van boekentips in de schoolkrant en door te laten zien wat er aan leesbevordering op school plaatsvindt (bijv. het organiseren van kijkmomenten op school); denk ook aan het inschakelen van ouders bij het organiseren en uitvoeren van leesbevorderingactiviteiten zoals een bezoek aan de plaatselijke bibliotheek of het onderhoud van de schoolbibliotheek.
- Ze schenkt in de klas aandacht aan landelijke leesbevorderingactiviteiten, zoals de Nationale voorleesdagen en de Kinderboekenweek.
- De leraar laat de kinderen kennismaken met klassiekers uit de kinderliteratuur en klassieke verhaalpersonages.
- Ze bezoekt theatervoorstellingen met de kinderen.
 - Ze nodigt schrijvers uit in de klas.
 - Ze blijft verschillende soorten boeken voorlezen.

- De leraar ruimt zo veel mogelijk obstakels uit de weg, dus geen opdrachten als 'schrijf een korte samenvatting van dit boek' en geen vragen ter controle, maar zet kinderen juist aan om na te denken over het boek.
- Ze probeert achter de leesgeschiedenis en leesvoorkeuren van elk kind te komen en houdt daar rekening mee.
- Ze wijst kinderen op websites over kinderboeken.
- Ze laat kinderen met kinderen op andere scholen e-mailen over boeken, gedichten of andere onderwerpen (correspondentiescholen).
- Ze zorgt er bij de schrijfoopdrachten voor dat kinderen schrijven met een (zelf bepaald) doel en voor een publiek.
- Ze gebruikt themalijsten van de Openbare bibliotheek en themacollecties, bijvoorbeeld bij de zaakvakken (zodat kinderen zich in kunnen leven in een bepaalde tijd of situatie).
- Ze schenkt in de klas aandacht aan regionale en landelijke lees- en schrijfbestedingsactiviteiten, zoals de Kinderboekenweek, poëziewedstrijden.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Een schrijfwedstrijd

Er is een schrijfwedstrijd georganiseerd. Verschillende teksten met een zelfgekozen genre worden hier beoordeeld en de schrijver van de beste en leukste tekst krijgt een prijs. Alle kinderen kiezen een genre. Luuk kiest voor poëzie omdat hij deze altijd graag leest. Mart vindt spannende verhalen het leukst en kiest voor griezel. Iedereen schrijft een verhaal of een gedicht bij het gekozen genre. Vervolgens leest iedereen zijn tekst voor aan de klas.

Kerdoel 10

De leerlingen leren bij de doelen onder 'mondeling taalonderwijs' en 'schriftelijk taalonderwijs' strategieën te herkennen, te verwoorden, te gebruiken en te beoordelen.

Toelichting en verantwoording

De essentie van dit kerndoel is dat leerlingen actief en bewust strategieën inzetten bij het luisteren, lezen, spreken en schrijven.

Het gaat erom dat ze:

- een repertoire aan strategieën bezitten;
- strategieën inzetten vóór, tijdens en na afloop van een taalactiviteit;
- zich ervan bewust zijn dat je strategieën kunt inzetten om je doel te bereiken;
- strategiegebruik bij zichzelf en bij anderen herkennen;
- hun eigen strategiegebruik kunnen verwoorden;
- reflecteren op hun strategiegebruik;
- hun strategiegebruik kunnen reguleren.

Het gaat er in dit kerndoel om dat leerlingen zich bewust zijn van hun taalleerproces. Hiervoor moeten ze leren hoe ze het lezen, schrijven, spreken en luisteren kunnen aanpakken. Ze moeten weten welke strategieën er zijn en deze strategieën flexibel kunnen toepassen. Er zijn veel verschillende strategieën die op verschillende momenten in het lees-, schrijf-, spreek of luisterproces gebruikt kunnen worden. Kinderen kunnen zich ontwikkelen tot vaardige en veelzijdige taalgebruikers wanneer ze beschikken over veel verschillende strategieën, deze flexibel kunnen inzetten en kunnen reflecteren op hun eigen gebruik van strategieën. Hierdoor worden kinderen uiteindelijk zelfstandige leerders die hun eigen leer- en denkprocessen reguleren.

Een lezer bijvoorbeeld die in een spoorboekje de vertrektijd van een trein op wil zoeken en niet weet dat hij daarbij gebruik moet maken van de strategie 'zoekend lezen' (snel bladeren en 'skimmen' op zoek naar de tabel met de juiste route, dag en tijden) en van voren af aan begint te lezen in het boekje, pakt deze taalkaak niet erg vaardig aan: de inzet van de zoekende leesstrategie leidt veel sneller tot het vinden van de juiste informatie.

Een strategie is een doelgerichte cognitieve operatie die de uitvoering van een taak faciliteert, met andere woorden: een strategie helpt een taalgebruiker om een taalkaak gericht en efficiënter uit te voeren. Het gebruik van strategieën kan onbewust of bewust plaatsvinden. Een lezer die een woord in de tekst niet begrijpt kan doorlezen in de verwachting dat het woord niet zo heel belangrijk is of kan proberen of hij de betekenis ervan uit de context kan opmaken. Vaak zijn niet ervaren taalgebruikers zich niet bewust van de strategieën die ze gebruiken en stellen ze zich niet de vraag of de strategieën die ze gebruiken wel effectief zijn. En dit is wat kinderen in het taalonderwijs moeten leren. Door te reflecteren op hun taalgebruik verwerven kinderen inzicht in hoe ze het uitvoeren van taalkaak aanpakken en worden ze zich bewust van de strategieën die ze kunnen inzetten om tot een goed resultaat te komen. Het bewustzijn van het eigen strategiegebruik wordt wel metacognitief bewustzijn genoemd.

Een taalgebruiker met een ontwikkeld metacognitief bewustzijn is in staat om zijn eigen taalleerproces te sturen en te reguleren. De lezer van het spoor-

In de andere kerndoelen zijn de verschillende strategieën voor luisteren, spreken, lezen en schrijven al aan bod gekomen. In dit kerndoel wordt het belang van het gebruik van strategieën bij het uitvoeren van taaltaken nog eens extra uitgelicht om duidelijk te maken dat er in het taalonderwijs, meer dan nu het geval is, aandacht moet zijn voor het taalproces en niet alleen voor de producten ervan. Leerlingen ontwikkelen zich tot vaardiger taalgebruikers door hun taal te gebruiken en door te reflecteren op hoe ze dat doen.

boekje die heeft ontdekt dat hij bij het lezen van het spoorboekje gebruik moet maken van de strategie 'zoekend lezen' en dit een volgende keer ook toepast, heeft controle over het uitvoeren van de leestaak. Deze zelfcontrole is essentieel voor taalontwikkeling en dat is de reden dat er in dit kerndoel nog eens apart aandacht aan wordt besteed.

Inhoud

🗣️ groep 1 en 2	🗣️ groep 3 en 4	🗣️ groep 5 en 6	🗣️ groep 7 en 8
A A N P A K			
strategieën			
<ul style="list-style-type: none"> reflecteren op eigen werk 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> plannen, sturen, bewaken en controleren van eigen spreek-, luister-, lees- of schrijfgedrag (onder begeleiding) reflecteren op uitgevoerde strategieën en hun resultaten 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> plannen, sturen, bewaken en controleren van eigen spreek-, luister-, lees- of schrijfgedrag (zonder begeleiding) 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> zichzelf vragen stellen en beantwoorden tijdens het luisteren, lezen, spreken of schrijven
reflectie op mondelinge communicatie			
<ul style="list-style-type: none"> bewust zijn van hoe je gesprekken voert (taalgebruiksbewustzijn) reflectie op patronen en rollen (processen) in gesprekken: communicatieve houding, onderwerp van gesprek, manier van praten, beurtwisseling en rolverdeling (bijv. zelf een beurt nemen, in de rede vallen, een vraag stellen, duidelijk praten, vragen om uitleg, zelf kiezen waarover je praat) 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> eigen taalgebruik aanpassen aan de context 	als groep 3/4	als groep 5/6
	reflectie op geschreven taal		
	<ul style="list-style-type: none"> reflecteren op doel, inhoud en structuur van geschreven taal 	<ul style="list-style-type: none"> reflecteren op doel, inhoud en structuur van geschreven taal, op verschillende niveaus: teksten, zinnen, woorden, schriftcode 	als groep 5/6

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen worden zich bewust van spreek- en luisterstrategieën. Ze praten af en toe met de leraar óver het gesprek. Ze reflecteren met de leraar op gesprekspatronen en rollen in gesprekken. Hierdoor krijgen ze vaardigheden om in gesprekken zelf te kunnen ingrijpen, zodat ze invloed hebben op een gesprek en het verloop van een gesprek meer kunnen sturen.
- Ze kijken terug op een uitgevoerde activiteit, bijvoorbeeld op een gesprek in de kleine kring of op een schrijfactiviteit. Ze vertellen eventueel wat ze gedaan hebben en hoe ze dat gedaan hebben. Ze vertellen wat ze moeilijk en makkelijk vonden en geven aan of ze nu iets kunnen/weten dat ze eerst niet konden/wisten.
- Ze vertellen aan de hand van hun portfolio - individueel, in een kleine groep of in de grote groep - wat ze de afgelopen periode gedaan hebben en wat ze ervan geleerd hebben.

Wat doet de leraar?

- De leraar begeleidt kinderen bij het inzetten van spreek- en luisterstrategieën.
- Zij bespreekt het gebruik van strategieën.
- Zij stimuleert dat kinderen gebruik maken van strategieën door:
 - af en toe denkvragen te stellen, waarbij de kinderen bepaalde strategieën moeten toepassen om achter het antwoord te komen;
 - kinderen regelmatig in duo's te laten werken waarbij ze met elkaar bedenken en bespreken hoe ze te werk zullen gaan.
- De leraar voert reflectiegesprekken met kinderen na een uitgevoerde activiteit waarbij zij kinderen laat vertellen over wat ze gedaan hebben, hoe ze het hebben uitgevoerd en hoe het is gegaan. Zij voert reflectiegesprekken afwisselend individueel, in een kleine groep of in de grote groep.
- Zij richt af en toe expliciet de aandacht van de kinderen op gesprekspatronen. Dit gebeurt tijdens of na afloop van een gesprek in de kleine kring, als een bepaald gesprekspatroon optreedt en zo een logische aanleiding vormt. Zij verwoordt hoe het gesprek verloopt en wie welke rollen heeft. Zij benoemt ook af en toe bepaalde patronen expliciet en bespreekt met de kinderen wat een dergelijk patroon of gewoonte met zich meebrengt.
- Zij stelt bijvoorbeeld aan de orde dat een kind een ander kind, dat aan het vertellen was, onderbrak. Zij bespreekt met ze wat je kunt doen in een dergelijk geval en wat het desbetreffende kind deed: "Wat zou je kunnen doen als iemand gaat praten, terwijl jij nog aan het praten bent? Hoe zou je een beurt kunnen krijgen als anderen alsmaar aan het woord zijn?"
- Zij helpt kinderen hiermee zich bewust te worden van de rol die ze zelf in het gesprek kunnen spelen en de invloed die ze daarmee kunnen hebben op het verloop van het gesprek.
- De leraar scheidt een omgeving waarin het voor kinderen natuurlijk wordt om opmerkingen te maken over wat er in een gesprek gebeurt. Tijdens en na afloop van gesprekken maakt zij af en toe opmerkingen die kinderen helpen zich bewust te worden van gespreksinvloeden/gesprekspatronen, zoals "Volgens mij wil Rachid ook iets zeggen, want ik merkte dat zij al een paar keer ertussen probeerde te komen." Zij staat hiermee model voor een reflectieve houding op gesprekspatronen.

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Vertellen wat je hebt gedaan

Meester Berend Jan gaat met de kinderen in een kring zitten. “Vandaag gaan we praten over wat we de afgelopen periode gedaan hebben. Jullie mogen daarover vertellen”.

Berend Jan heeft van te voren al een lijstje gemaakt van een aantal activiteiten, die hij wil bespreken. Maar eerst vraagt hij aan de klas waarover ze het willen hebben. Tobias noemt het verhaal over 'Sandor de aap', waarbij ze verschillende plaatjes over het verhaal in de goede volgorde moesten leggen. Berend Jan gaat hier op in: “Wat vonden jullie daarvan? Vond je het moeilijk? Vond je het leuk? Weet er iemand hoe je het anders zou kunnen doen?”

Zo bespreekt hij een aantal activiteiten van de afgelopen periode en laat hij de kinderen vertellen wat ze ervan vonden.

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen hebben al meer controle over hun spreek- en luistergedrag. Ze herkennen (verborgen) gesprekspatronen en proberen deze te beïnvloeden. Ze grijpen bijvoorbeeld in als het gesprek niet naar hun zin verloopt, bijvoorbeeld door te bespreken hoe ze met elkaar praten. Soms doen kinderen dit spontaan. Meestal krijgen ze van de leraar gelegenheid om terug te kijken naar wat er in het gesprek gebeurde. Ze bezitten een repertoire van strategieën om in te zetten om hun eigen rol in een gesprek aan te passen.
- Ze zetten lees- en schrijfstrategieën in, onder begeleiding van de leraar.
- De kinderen kijken in een reflectiegesprek terug op een uitgevoerde activiteit, bijv. op een schrijftaak, op een tweetalgesprek of op een mondelinge presentatie. Ze kijken naar hun eigen handelen en geven aan hoe ze het gedaan hebben, waar ze tegenaan liepen, wat erg goed ging, wat en hoe ze het een volgende keer anders zouden doen.
- Ze praten over de ingezette strategieën. Door te praten over hun taalgedrag en strategiegebruik leren kinderen zichzelf als taalgebruiker beter kennen. Ze worden zich bewust van de manier waarop ze een taalactiviteit aanpakken en de kennis die ze van taal hebben.
- De kinderen denken zelf na over hun vorderingen bij het lezen, schrijven, spreken en luisteren. Ze vertellen – bijvoorbeeld aan de hand van hun portfolio - wat ze de afgelopen periode gedaan hebben en wat ze ervan vonden. Ze geven aan wat ze moeilijk of makkelijk vonden en of ze nu iets kunnen/weten dat ze eerst niet konden/wisten.
- Ze vullen een aantal keren per jaar met de leraar een zelfevaluatieformulier in waarop ze aangeven waar ze goed in zijn met bijvoorbeeld schrijven en wat ze willen verbeteren aan hun schrijfvaardigheid.

Wat doet de leraar?

- De leraar begeleidt de kinderen bij het inzetten van strategieën.
- Zij bespreekt het gebruik van strategieën. Zij bespreekt bijvoorbeeld met de kinderen wat het belang is van een begrijpend leesstrategie, legt uit hoe zij de strategie het beste kunnen uitvoeren. Zij doet eventueel hardop denkend voor hoe zij een strategie inzet. Zij stelt hierbij vragen aan zichzelf en beantwoordt die vragen ook zelf. Door hardop te denken geeft de leraar de kinderen inzicht in het proces van begrijpen.
- Zij stimuleert dat kinderen gebruik maken van strategieën door:
 - af en toe denkvragen te stellen, waarbij de kinderen bepaalde strategieën moeten toepassen om achter het antwoord te komen;
 - kinderen regelmatig in duo's te laten werken waarbij ze met elkaar bedenken en bespreken hoe ze te werk zullen gaan;
 - met de kinderen te praten over teksten (en samen te lezen).
- De leraar voert reflectiegesprekken met kinderen na een uitgevoerde activiteit, waarbij zij kinderen laat vertellen over wat ze gedaan hebben, hoe ze het hebben uitgevoerd en hoe het gegaan is. Zij voert reflectiegesprekken afwisselend individueel, in een kleine groep of in de grote groep.
- De leraar richt af en toe expliciet de aandacht op problemen die je tegenkomt als spreker, luisteraar, lezer of schrijver.
- Tijdens een taalactiviteit bespreekt zij met een kind tegen welke problemen het oploopt. Ze zoeken samen naar oplossingen.
- Na een taalactiviteit is de bespreking gericht op reflectie en op de evaluatie van het proces. Zij bespreekt met de kinderen hoe ze de taak hebben aangepakt. Zij bespreekt ook wat ze doen als ze bijvoorbeeld een stukje tekst niet begrijpen of wat ze doen als ze niets meer weten te schrijven. De kinderen horen zo van elkaar oplossingsstrategieën die ze een volgende keer ook kunnen gebruiken.
- De leraar zorgt voor transfer. Zij geeft bijvoorbeeld bij een schrijfactiviteit aan dat kinderen gebruik kunnen maken van de geleerde spellingregels en stelt één regel centraal waar ze bij die schrijfactiviteit op gaat letten.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Reflectie op het portfolio

Kinderen voeren in tweetallen reflectiegesprekjes over hun portfolio.

Reflectie op het portfolio

*Bron:
CD-Rom: Evalueren in interactief
taalonderwijs, MILE-Nederlands. Nij-
megen: Expertisecentrum Nederlands*

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen grijpen zelf in als een gesprek niet naar hun zin verloopt. Ze bezitten een repertoire van strategieën om in te zetten om hun eigen rol in een gesprek aan te passen.
- Ze zetten lees- en schrijfstrategieën in, alleen of in interactie met anderen. Ze oefenen leesstrategieën in kleine groepjes, bijv. via reciprocal teaching. De kinderen krijgen zo de kans hun strategieën expliciet onder woorden te brengen en kinderen kunnen leren van elkaars strategieën.
- Ze passen, onder aansturing van de leraar, de strategieën die ze geleerd hebben bij de taal- en leeslessen ook toe bij andere vakken, met name bij de zaakvakken.
- Ze corrigeren zelf fouten tijdens het lezen, schrijven, spreken.
- De kinderen kijken in een reflectiegesprek terug op een uitgevoerde activiteit, bijv. op een schrijftaak, op een tweetalgesprek of op een mondelinge presentatie. Ze kijken met enige afstand naar hun eigen handelen en geven aan hoe ze het gedaan hebben, waar ze tegenaan liepen, wat erg goed ging, wat en hoe ze het een volgende keer anders zouden doen. Ze stellen elkaar vragen over de manier van werken.
- Ze praten over de ingezette strategieën. Door te praten over hun taalgedrag en strategiegebruik leren kinderen zichzelf als taalgebruiker beter kennen. Ze worden zich bewust van de manier waarop ze een taalactiviteit aanpakken en de kennis die ze van taal hebben.
- Ze denken zelf na over hun vorderingen bij het lezen, schrijven, spreken en luisteren. Ze vertellen – bijvoorbeeld aan de hand van hun portfolio - wat ze de afgelopen periode gedaan hebben en wat ze ervan vonden. Ze geven aan wat ze moeilijk of makkelijk vonden en of ze nu iets kunnen/weten dat ze eerst niet konden/wisten.
- De kinderen vullen een aantal keren per jaar een zelfevaluatieformulier in waarop ze aangeven waar ze goed in zijn met bijvoorbeeld schrijven en wat ze willen verbeteren aan hun schrijfvaardigheid.

Wat doet de leraar?

- De leraar moedigt aan tot het inzetten van strategieën en begeleidt dit zo nodig.
- Zij bespreekt het gebruik van strategieën.
- Zij stimuleert dat kinderen gebruik maken van strategieën door:
 - af en toe denkvragen te stellen, waarbij de kinderen bepaalde strategieën moeten toepassen om achter het antwoord te komen;
 - kinderen regelmatig in duo's te laten werken waarbij ze met elkaar bedenken en bespreken hoe ze te werk zullen gaan;
 - met de kinderen te praten over teksten (en samen te lezen);
 - kinderen in kleine groepjes teksten te laten lezen en opdrachten te laten maken bij begrijpend lezen, bijvoorbeeld volgens 'reciprocal teaching'.
- De leraar voert reflectiegesprekken met kinderen na een uitgevoerde activiteit, waarbij zij kinderen laat vertellen over wat ze gedaan hebben, hoe ze het hebben uitgevoerd en hoe het gegaan is. Zij voert reflectiegesprekken afwisselend individueel, in een kleine groep of in de grote groep.
- Zij bespreekt met de kinderen wat voor vragen je elkaar kunt stellen in een reflectiegesprek.
- Zij zorgt voor transfer van geleerde strategieën. Zij geeft bijvoorbeeld bij een zaakvakles aan dat kinderen gebruik kunnen maken van de leesstrategie 'voorspellen'.
- Zij bereidt een zaakvakles zorgvuldig voor door te bekijken welke strategieën zij hieraan kan koppelen. De kinderen kunnen zo de strategieën toepassen in een betekenisvolle context.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

Werken in onderzoeksgroepen

De kinderen van groep 6 lezen in groepjes elkaar voor welke informatie ze gevonden hebben. Een meisje wijst haar groepsgenootjes erop: "Niet alle informatie moet je voorlezen. Alleen sommige dingen die belangrijk zijn."

In een ander groepje vraagt een kind aan een groepsgenoot: "Wil je dit laten zien op je spreekbeurt?" Dit kind is zich ervan bewust dat je nadenkt over wat je wilt met je spreekbeurt.

Werken in onderzoeksgroepen

*Bron:
CD-Rom: Leesmotivatie, MILE-
Nederlands. Nijmegen: Expertisecen-
trum Nederlands*

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen denken steeds meer na over hoe ze een taalkaak gaan aanpakken. Ze zijn steeds meer zelfsturend in hun taalontwikkeling. Ze gaan hun lees-, schrijf-, spreek- en luistergedrag in toenemende mate plannen en zijn steeds beter in staat om dit gedrag te sturen, te bewaken en te corrigeren. Ze besteden bijvoorbeeld bij schrijftaken meer tijd en aandacht aan de planning van de tekst en koppelen tijdens en na het schrijven steeds terug naar dat plan.
- Bij een leestaak beginnen ze niet meteen met lezen, maar nemen de tekst eerst globaal door. Ze lezen de tekst niet van voor naar achter in één tempo door, zonder op fouten te letten, maar pauzeren af en toe, lezen soms nog een passage over en proberen leesfouten te corrigeren. Ze stellen zich bij het lezen en schrijven allerlei vragen met als doel om hun begrip te controleren.
- De kinderen passen zelfstandig en flexibel strategieën toe. Ze bepalen bijvoorbeeld zelf een leesdoel en kiezen bij dat leesdoel een tekst en een manier van lezen: globaal of juist heel gedetailleerd.
- Ze passen de strategieën die ze geleerd hebben bij de taal- en leeslessen ook toe bij andere vakken, met name bij de zaakvakken.

Wat doet de leraar?

- De leraar moedigt aan tot het inzetten van strategieën en begeleidt dit zo nodig.
- Zij bespreekt het gebruik van strategieën.
- Zij stimuleert dat kinderen gebruik maken van strategieën door:
 - af en toe denkvragen te stellen, waarbij de kinderen bepaalde strategieën moeten toepassen om achter het antwoord te komen;
 - kinderen regelmatig in duo's te laten werken waarbij ze met elkaar bedenken en bespreken hoe ze te werk zullen gaan;
 - met de kinderen te praten over teksten (en samen te lezen);
 - kinderen in kleine groepjes teksten te laten lezen en opdrachten te laten maken bij begrijpend lezen, bijvoorbeeld volgens 'reciprocal teaching'.
- De leraar voert reflectiegesprekken met kinderen na een uitgevoerde activiteit waarbij zij kinderen laat vertellen over wat ze gedaan hebben, hoe ze het hebben uitgevoerd en hoe het gegaan is. Zij voert reflectiegesprekken afwisselend individueel, in een kleine groep of in de grote groep.
- Zij reflecteert met de kinderen op gebruikte strategieën. Zij laat de kinderen zelf nagaan welke strategieën voor hen wel of niet goed, effectief en prettig werken. Kinderen leren zo dat je zelf kiest welke strategieën je inzet, afhankelijk van je doel en je eigen voorkeuren. Dit betekent dat de leraar de kinderen mogelijke aanpakken van taken laat verwoorden en expliciteren. Tijdens de lessen in zaakvakken bijvoorbeeld creëert zij momenten waarop er gesproken wordt over verschillende manieren om een tekst te lezen en te verwerken; zij reflecteert met de kinderen op de aanpak en het gebruik van strategieën.
- De leraar bewaakt de transfer van geleerde strategieën naar de zaakvakken.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Opmerkingen bij een spreekbeurt

Elke week wordt er een spreekbeurt gehouden door een kind. Iedereen bedenkt tijdens de spreekbeurt twee opmerkingen. Dit zijn opmerkingen over wat de spreker vertelt of hoe ze het vertelt.

In een eerdere les heeft juf Gea uitgelegd dat de opmerkingen opbouwend moeten zijn en heeft ze met de klas voorbeelden bedacht van opbouwende kritiek. Na de spreekbeurt geven alle kinderen hun opmerkingen aan de juf. Een aantal kinderen mogen de door hen geschreven reflectie direct tegen de spreker vertellen.

Ook juf Gea zelf heeft een reflectie geschreven. Deze wordt naderhand voorgelezen. Gea vertelt hierbij waar zij bij het maken van de reflecterende opmerkingen op gelet heeft.

Kerdoel 11

De leerlingen leren een aantal taalkundige principes en regels. Zij kunnen in een zin het onderwerp, het werkwoordelijke gezegde en delen van dat gezegde onderscheiden. De leerlingen kennen:

- regels voor het spellen van werkwoorden;
- regels voor het spellen van andere woorden dan werkwoorden;
- regels voor het gebruik van leestekens.

Toelichting en verantwoording

Bij dit kerndoel gaat het erom dat leerlingen:

- de spellingsregels kennen en toepassen;
- de regels voor het gebruik van interpunctie kennen en toepassen;
- grammaticaal inzicht verwerven en zinvol gebruikmaken van dit inzicht bij het toepassen van de spellingregels en het gebruik van interpunctie.

Voor het leren van taalkundige principes en regels is het verwerven van grammaticaal inzicht noodzakelijk. Om bijvoorbeeld de werkwoorden zuiver te kunnen spellen, moeten leerlingen het onderwerp en het gezegde (en dan vooral de persoonsvorm) kunnen onderscheiden. Ook om bijvoorbeeld aanhalingstekens of een komma te kunnen plaatsen, is inzicht in de taalstructuur vereist.

Veel onveranderlijke woorden (woorden die uitgaan van een min of meer vast woordbeeld, dit in tegenstelling tot werkwoorden) kunnen alleen geleerd worden door veel oefening. Hoewel de spelling van het Nederlands vergeleken met andere talen, zoals het Engels, vrij regelmatig is, zijn er namelijk veel specifieke spellingpatronen die kinderen gewoonweg moeten leren door systematisch te oefenen. Bovendien zijn er veel regels en uitzonderingen. De woordbeelden moeten zoveel mogelijk geautomatiseerd worden.

De grammatica, waar dit kerndoel over gaat, wordt gerekend tot het domein van de taalbeschouwing. Maar taalbeschouwing is meer dan reflecteren op het systeem van taal. Het gaat ook om reflecteren op:

- de betekenis van taal (woord- en zinsbetekenis);
- de functies van taal (communicatief, expressief en conceptualiserend);
- de taalcultuur (taalvariatie).

Inhoud

☞ groep 1 en 2	☞ groep 3 en 4	☞ groep 5 en 6	☞ groep 7 en 8
T A A L B E W U S T Z I J N			
ontwikkelen van taalbewustzijn en van het ontdekken van alfabetisch principe			
R E F L E C T I E op systeem van taal			
<ul style="list-style-type: none"> • ontwikkeling fonologisch bewustzijn (groep 1 en 2): <ul style="list-style-type: none"> - opdelen van zinnen in woorden - opdelen van samengestelde woorden in afzonderlijke componenten - opdelen van woorden in klankgroepen - verbinden van klankgroepen tot woorden - opzeggen van rijmpjes samen met iemand anders - individueel opzeggen van rijmpjes - herkennen van eindrijm - toepassen van eindrijm: zelf ontdekken van rijm, produceren van rijm 			
<ul style="list-style-type: none"> • ontwikkeling fonemisch bewustzijn (groep 2 en 3): <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van beginrijm in langgerekte woorden - herkennen van beginrijm in gewoon uitgesproken woorden - toepassen van beginrijm - klinker in een woord isoleren - auditieve analyse op klankniveau - auditieve synthese op klankniveau - letters kunnen benoemen 	als groep 1/2	<ul style="list-style-type: none"> • syntactisch bewustzijn: <ul style="list-style-type: none"> - bewustzijn van de structuur van woorden en van zinnen - inzicht in basale grammaticale principes, zoals het afleiden van de persoonvorm en het onderwerp - de grondvorm van werkwoorden bepalen 	als groep 5/6

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
	S P E L L I N G		
	<ul style="list-style-type: none">• spellen van klankzuivere woorden op basis van de elementaire spelhandeling• spelling van woorden met specifieke spellingpatronen, zoals woorden eindigend op –nk, –uw, –eeuw, –ieuw, –aai, –ooi, –oei• spelling van clusters van medeklinkers (bijv. schr-, -mst, -cht)• spelling van woorden met homofonen (ei-ij, au-ou, c-k, g-ch)• spelling van woorden met de stomme e• spelling van woorden met open en gesloten lettergrepen• eenvoudige interpunctie: gebruik hoofdletters, punt, vraagteken en uitroepetekens• onderkennen en corrigeren van spelling- en interpunctiefouten	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none">• gelijkvormigheidsregel (hond-honden, kast-kastje)• analogieregel (hij zoekt, hij vindt)• spelling van lange, gelede woorden en woordsamenstellingen (geleidelijk, ademhaling, voetbalwedstrijd)• regels van de werkwoordspelling (hij verwachtte, de verwachte brief)• complexe interpunctie: komma, puntkomma, dubbele punt, aanhalingstekens, haakjes• zelfstandig onderkennen en corrigeren van spelling- en interpunctiefouten• gebruik van hulpmiddelen bij het spellen zoals spellingkaarten, controleschema's	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none">• spelling van leenwoorden (politie, liter, computer)• spelling van woorden met apostrof (komma's, thema's)• spelling van woorden met deeltekens (trema) en koppeltekens (ideeën, Noord-Brabant)• attitude voor correct schriftelijk taalgebruik• gebruik van hulpmiddelen bij het spellen zoals een woordenboek, spellingchecker of controleschema's

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen doen taalspelactiviteiten waardoor hun fonologisch en fonemisch bewustzijn en letterkennis gestimuleerd worden. Ze leren bijvoorbeeld kinderrijmpjes en liedjes en voeren met de leraar rijmspelletjes en woord-klankspelletjes uit.

Wat doet de leraar?

- De leraar besteedt in taalspelactiviteiten systematisch aandacht aan fonologisch en fonemisch bewustzijn en aan letterkennis.
- Met de kleuters van groep 1 besteedt zij vooral aandacht aan aspecten van het fonologisch bewustzijn, met de kleuters van groep 2 ook aan het fonemisch bewustzijn. Dit betekent dat de leraar in groep 1 haar begeleiding richt op activiteiten met woorden en woorddelen als klankgroepen en eindrijm.
- In groep 2 richt ze de begeleiding steeds meer op activiteiten op klank-letterniveau. De leraar stimuleert het fonologisch en fonemisch bewustzijn zoveel mogelijk in een betekenisvolle context.
- Een paar voorbeelden van taalspelactiviteiten zijn:
 - een woord opdelen in klankgroepen door bij elke klankgroep te klappen of te stampen;
 - opzeggen van rijmpjes;
 - de leraar zegt een woord en een kind stapelt net zoveel blokken op elkaar als het aantal klanken in het woord.
- Een hulpmiddel is het gebruik van taalpoppen. Een taalpop is een pop of knuffel die door de leraar wordt geïntroduceerd en die kinderen attent maakt op bepaalde kenmerken van gesproken taal. De taalpop vestigt bijvoorbeeld de aandacht op klankgroepen of op afzonderlijke klanken in woorden. In groep 1 introduceert de leraar bijvoorbeeld een pop die praat in klankgroepen of in eindrijm. In groep 2 komt daar bijvoorbeeld een pop bij die praat in beginrijm of in losse klanken of eentje die nieuwe letters aan de orde stelt.
- De leraar signaleert aan de hand van het Protocol Leesproblemen en Dyslexie bij welke kinderen zich achterstanden op het gebied van geletterdheid voordoen. Zodra zij bij een kleuter een achterstand op een van de onderdelen van geletterdheid signaleert, probeert zij die achterstand weg te werken door de kleuter extra, gerichte activiteiten aan te bieden en de ontwikkeling nauwgezet te volgen.

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Werken met letters

De kinderen werken met letters uit het alfabet. De letters staan op een bord en zijn van een ruw materiaal (bijv. schuurpapier). Met hun vingers volgen ze de letters in de goede volgorde (volgorde van schrijven). Tijdens het volgen met hun vingers spreken ze de letter uit. Ook de “au” en “oe” etc. zijn aanwezig.

Juffrouw Mea volgt de ontwikkeling van de kinderen nauwgezet.

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen in groep 3 leren de elementaire spelhandeling. Ze leren klankzuivere woorden te schrijven door de afzonderlijke klanken uit het gesproken woord te analyseren en daar de corresponderende letters bij te koppelen.
- In groep 4 leren kinderen woorden met specifieke spellingpatronen (vaste tekencombinaties) schrijven, zoals woorden eindigend op -nk/-ng, -uw/-eeuw/-ieuw, -aai/-ooi/-oei en clusters van medeklinkers zoals schr-, -rnst en -cht.
- Ze oefenen de spelling van deze woorden via visuele inprenting of via analogie. Bij visuele inprenting krijgen ze afzonderlijke woorden te zien, bijvoorbeeld op een woordkaartje, en spreken ze tegelijkertijd het woord uit. Nadat ze het woord goed hebben bekeken, draait de leraar het kaartje om en schrijft elk kind het woord zonder visuele ondersteuning op. Vervolgens vergelijken zij het opgeschreven woord onmiddellijk met het woord op het kaartje.
- Bij het oefenen van de spellingpatronen via analogie maken de kinderen gebruik van de overeenkomsten met andere woorden. Op basis van een grondwoord (bijv. leeuw) gaan kinderen via associatie nieuwe doelwoorden spellen (bijv. meeuw, geeuw). Door woorden met eenzelfde spellingpatroon na te schrijven, slijpen de kinderen die patronen geleidelijk aan in.
- De kinderen leren woorden spellen waarbij de koppeling foneem/grafeem niet eenduidig is en die ook niet via het toepassen van spellingregels kan worden achterhaald (dit zijn historisch afgeleide schrijfwijzen), bijv. ei/ij, au/ou, c/k. Ze oefenen de spelling van deze woorden via visuele inprenting.
- Ze leren woorden spellen met de stomme e: verkleiningsuitgangen -je, -tje, -pje, -etje, voorvoegsels ge-, be-, ver-, te-, lidwoorden de, het, een en uitgangen -en, -em, -er, -el, -es, -et.
- Ze leren woorden met open en gesloten lettergrepen (bommen-bomen) schrijven. Ze leren de verenkelingsregel en de verdubbelingsregel.
- De kinderen corrigeren gezamenlijk met de leraar en klasgenoten spelfouten. Ze leren hiermee om in hun eigen teksten spelling- en interpunctiefouten op te sporen en te corrigeren.

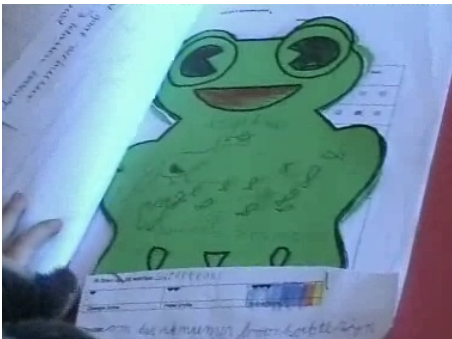
Wat doet de leraar?

- De leraar gaat uit van een didactische lijn voor spelling, waarbij de leerstof is opgedeeld in overzichtelijke eenheden, die tussentijds met behulp van controledictees worden geëvalueerd. Om de motivatie van kinderen voor het leren spellen te stimuleren, is het van belang dat zij succeservaringen opdoen. Dit kan bijvoorbeeld door kinderen aan de hand van grafieken te laten zien welke vooruitgang zij in de tijd boeken.
- Zij geeft specifieke aandacht aan allochtone kinderen, omdat deze kinderen problemen kunnen hebben bij het interpreteren van klankcontrasten die in de eigen taal niet voorkomen. Ook geeft zij deze kinderen extra begeleiding op de woordvormingsprincipes in de taal, omdat het voor hen vaak moeilijk is om hier greep op te krijgen.
- Zij vraagt kinderen meteen na het schrijven hun teksten op spelfouten te controleren, vanwege het belang van een snelle terugkoppeling. Geleidelijk aan slijpt deze zelfcontrole in.
- Zij geeft instructie in het gebruik van eenvoudige interpunctie.
- Zij staat model door zelf tijdens het schrijven hardop de spellingregels en principes te verwoorden.
- De leraar geeft de kinderen veel gelegenheid om te schrijven, zodat de kinderen zich bewust worden van de regelmatigheden in de spelling.
- Zij signaleert aan de hand van het Protocol Leesproblemen en Dyslexie welke kinderen problemen hebben met spellen.
- Zij begeleidt en stimuleert de kinderen met spellingproblemen extra, aan de hand van de aanwijzingen in het Protocol. Zij schenkt hierbij veel aandacht aan structuuroefeningen.

- Ze kunnen zinnen markeren met behulp van hoofdletters en punten.
- Ze hebben door wat vraagzinnen en uitroepzinnen zijn en maken gebruik van vraagtekens en uitroeptekens.
- De kinderen houden een eigen spellingschrift bij, waarin zij op een overzichtelijke manier de geleerde spellingcategorieën weergeven. Ze kunnen het schrift als naslagwerk gebruiken bij het schrijven van teksten.
- Ze passen geleerde spellingprincipes en eenvoudige leestekens toe in functionele schrijfteksten.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Een uitroepteken !

Nadat een kind een eigen gedicht heeft voorgelezen, vraagt de juffrouw waarom ze in de laatste zin een uitroepteken heeft gebruikt. Het kind legt dit uit.

Een uitroepteken

*Bron:
CD-Rom: Evalueren in interactief
taalonderwijs, MILE-Nederlands. Nij-
megen: Expertisecentrum Nederlands*

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen leren de gelijkvormigheidsregel en de analogieregel toepassen. Ze leren dit via visuele inprenting, via analogie en door te werken met regels. Zo leren kinderen bijvoorbeeld de verlengingsregel toe te passen bij woorden, zoals hond-honden in contrast met kaart-kaarten.
- Ze ontwikkelen een metacognitief inzicht voor het toepassen van de gelijkvormigheidsregel en analogieregel. Ze moeten kunnen reflecteren op de taalstructuur, in dit geval de structuur van woorden om die regels af te leiden.
- Ze leren woorden spellen met de stomme e: naast verkleiningsuitgangen -je, -tje, -pje, -etje, voorvoegsels ge-, be-, ver-, te-, lidwoorden de, het, een en uitgangen -en, -em, -er, -el, -es, -et ook achtervoegsels -ig, -lijk (aardig, gevaarlijk).
- De kinderen doorzien (vanaf groep 6) de basisprincipes van de werkwoordspelling. Daarvoor moeten zij inzicht hebben in basale grammaticale principes. Zo moeten zij in een zin de persoonsvorm en de relatie tussen onderwerp en persoonsvorm herkennen, en persoon en getal in de werkwoordsvorm doorzien. Daarnaast moeten kinderen de grondvorm van werkwoorden leren onderscheiden. Werkwoorden met een voorvoegsel nemen daarbij een aparte positie in (be-, ge-, ver-, her- en ont-).
- Ze oefenen de werkwoordspelling met behulp van algoritmen. Deze werkwijze gaat uit van een reeks systematische denkstappen, die leidt tot de correcte werkwoordspelling. Daarbij wordt gebruik gemaakt van enkele basale grammaticale termen, zoals werkwoord, tijd, getal en persoon. In de zin het huis brandt af leren kinderen het werkwoord brandt te spellen door stil te staan bij het werkwoord branden dat in de derde persoon enkelvoud in de tegenwoordige tijd wordt vervoegd.
- Ze kunnen bij het toepassen van de werkwoordspelling gebruik maken van hulpmiddelen, zoals een spellingkaart of beslissingschema dat de regels voor werkwoordvervoeging en de bijbehorende werkwoordspelling verduidelijkt.
- Ze passen spellingstrategieën toe:
 - fonologische strategie: woorden verdelen in klanken of klankgroepen (auditieve analyse en klank-tekenkoppeling ofwel de elementaire spel-

Wat doet de leraar?

- De leraar hanteert verschillende didactische werkwijzen ten aanzien van de spelling van woorden. Zij gaat hierbij uit van een didactische lijn voor spelling, waarbij de leerstof is opgedeeld in overzichtelijke eenheden, die tussentijds met behulp van controledictees worden geëvalueerd. Om de motivatie van kinderen voor het leren spellen te stimuleren, is het van belang dat zij succeservaringen opdoen. Dit kan bijvoorbeeld door kinderen aan de hand van grafieken te laten zien welke vooruitgang zij in de tijd boeken.
- Zij reikt regels aan voor het toepassen van de gelijkvormigheidsregel en de analogieregel of laat kinderen deze regels zelf ontdekken.
- Zij geeft instructie in woordsoorten en basale grammaticale principes met het oog op de werkwoordspelling.
- Zij stimuleert het gebruik van spellingkaarten, beslissingschema's, systeemkaarten.
- Zij leert kinderen spellingstrategieën adequaat toe te passen. Zij fungeert daarbij als model. Zij doet de strategieën voor, ondersteunt het strategiegebruik van de kinderen en past deze zo nodig aan.
- De leraar maakt kinderen duidelijk wanneer zij complexe leestekens moeten gebruiken. De functie van lastige leestekens als de dubbele punt, de puntkomma en de komma maakt zij duidelijk door middel van voorbeeldzinnen.
- De leraar stimuleert kinderen om zichzelf te controleren.
- Zij stimuleert dat kinderen elkaars werk beoordelen op spelling- en interpunctiefouten.
- De leraar signaleert aan de hand van het Protocol Leesproblemen en Dyslexie welke kinderen problemen hebben met spellen.
- Zij begeleidt en stimuleert de kinderen met spellingproblemen extra, aan de hand van de aanwijzingen in het Protocol. Zij schenkt hierbij veel aandacht aan structuuroefeningen en algoritmen.

- handeling toepassen); dit kan bij zogenaamde 'luisterwoorden';
 - visuele strategie (visuele inprenting): onthouden en oproepen van woordbeelden; dit kan bij 'weetwoorden';
 - analogiestrategie: gebruik maken van de overeenkomsten met andere woorden (bijv. macht gaat als pracht) bij 'net-zoals-woorden';
 - regelstrategie: onthouden en toepassen van regels, bijv. de verlengingsregel, verenkingsregel, verdubbelingsregel; bij 'regelwoorden';
 - hulpstrategie: gebruik maken van (zelfbedachte) geheugensteuntjes.
- De kinderen maken gebruik van complexe leestekens die te maken hebben met de opbouw van de zin. Ook hiervoor is het belangrijk dat kinderen de grammaticale structuur van een zin doorzien. Om bijvoorbeeld komma's te kunnen plaatsen, moeten kinderen de overgang tussen hoofd- en bijzinnen kunnen onderscheiden.
 - Ze sporen spelling- en interpunctiefouten op in hun eigen teksten. Ze maken eventueel gebruik van een stappenplan.
 - Ze beoordelen elkaars schrijfproducten op spelling- en interpunctiefouten in een tweetal of groepje. Kinderen leren zo hun spellingstrategieën expliciet te maken en te toetsen aan die van anderen.
 - De kinderen lezen voor.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

Je eigen verhaal voorlezen

Vandaag leest een aantal kinderen een zelf geschreven verhaal voor. Juffrouw Gäby let goed op de intonatie. Ook vraagzinnen moeten goed te horen zijn. Na het lezen geeft Gäby een reflectie op het voorgelezen stuk.

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen schrijven alle soorten woordsamenstellingen, inclusief tussen -n en -s: pannenkoek, stationsstraat.
- Ze leren leenwoorden spellen door visuele inprenting en via analogie.
- Ze oefenen veelvuldig de werkwoordspelling. Ze leren de algoritmen van de werkwoordspelling te internaliseren.
- Ze schrijven woorden met apostrof (komma's, thema's).
- Ze schrijven woorden met deelteken (trema) en koppelteken (ideeën, Noord-Brabant).
- De kinderen leren steeds beter strategieën voor zelfcorrectie toe te passen. Ze zijn steeds meer alert op positionele, morfologische en contextuele kenmerken van de geschreven informatie en ze zijn steeds beter in staat om spelling- en interpunctiefouten in hun eigen teksten op te sporen en te corrigeren.
- Ze beschikken over hulpmiddelen, zoals een woordenboek, spellingchecker op de computer of controleschema's, om bij twijfel de juiste spellingwijze op te zoeken of af te leiden.
- De kinderen lezen voor.

Wat doet de leraar?

- De leraar hanteert verschillende didactische werkwijzen ten aanzien van de spelling van woorden. Zij gaat hierbij uit van een didactische lijn voor spelling, waarbij de leerstof is opgedeeld in overzichtelijke eenheden, die tussentijds met behulp van controledictees worden geëvalueerd. Om de motivatie van kinderen voor het leren spellen te stimuleren, is het van belang dat zij succeservaringen opdoen. Dit kan bijvoorbeeld door kinderen aan de hand van grafieken te laten zien welke vooruitgang zij in de tijd boeken.
- Zij verduidelijkt op systematische wijze de grondregels van clusters van vreemde woorden. Zo belicht zij aan de hand van enkele grondwoorden veel voorkomende spellingpatronen die van een bepaalde taal afkomstig zijn. Bijvoorbeeld: Latijnse woorden waarin een c als k wordt uitgesproken: actie, cactus, seconde. Of woorden uit het Engels, waarbij hetzelfde principe van toepassing is: cake, computer, corner.
- De leraar besteedt veel aandacht aan instructie en oefening van de werkwoordspelling.
- Zij geeft instructie in het gebruik van de spellingchecker op de computer.
- De leraar signaleert aan de hand van het Protocol Leesproblemen en Dyslexie welke kinderen problemen hebben met spellen.
- Zij begeleidt en stimuleert de kinderen met spellingproblemen extra, aan de hand van de aanwijzingen in het Protocol.

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

De spellingcorrector

"Kijken jullie allemaal maar eens naar het bord," zegt meester Ad. "Ik heb een stukje overgenomen uit 'Het is fijn om er te zijn', van Guus Kuijer. Het is het stukje waarin Polleke en Mimoen afscheid nemen. Mimoen gaat naar Marokko en misschien gaat hij daar het meisje ontmoeten waarvan zijn familie vindt dat

hij er later mee moet trouwen. Polleke en Mimoen zijn heel verdrietig dat ze elkaar een tijd niet zullen zien. Maar je weet hoe dat gaat als je iets overtypt, je maakt wel eens een typefoutje. Gelukkig hebben we de spellingcorrector. Die haalt die foutjes er meteen uit. Doreen, hoe kun je zien welke woorden fout zijn gespeld?" "Dan staat er zo'n rood kringeltje omheen," antwoordt Doreen meteen.

Meester Ad knikt. "Noem de woorden maar eens op met een rood kringeltje." Doreen noemt alle woorden op en meester Ad schrijft ze op het bord naast de tekst. Van ieder woord bespreken ze hoe het komt dat het rood is. En daarna klikt meester Ad op de rechter muisknop om te zien of ze gelijk hebben. "En nu de woorden met het groene kringeltje, Peter," zegt meester Ad. "Waarom staat dat er eigenlijk onder?" "Omdat er iets in de zin niet goed is." antwoordt Peter. "Maar *Goeie reis*, wat is daar nou fout aan?" vraagt meester Ad. "Dat klinkt prima, ik zeg het zelf ook heel vaak". Er is niemand die het weet. En ook van de woorden *waarvan* en *vroeg* kan niemand bedenken waarom er een groen kringeltje onder staat. Meester Ad legt het uit.

"Zo," zegt hij tevreden, "nu hebben we een goede tekst. Emilie steekt haar vinger op. "Nee meester, er staat c-a-k-e in plaats van k-ee-k". "Maar de computer zegt dat het goed is," zegt meester Ad verbaasd. "En dan is het toch goed?" "Nee," zegt Emilie, "want j-u is ook niet goed." "Nou," zegt Ad, "dan moeten we toch maar eens even kijken wat de computer allemaal verkeerd doet."

In de pauze kwam Mimoen naar me toe. "We vertrekken meteen na schooltijd," zei hij. "De auto is al volgepakt." "Wij gaan morgen," zei ik. "Goeie reis," zei hij. "Jij ook," zei ik. "Ga je..." "Wat?" "Nee, laat maar," zei ik. "Toe nou. Zeg nou wat je wilde zeggen." "Ga je..." Ik slikte. Ik vond het moeilijk om te vragen. "Ga je dat meisje nou ontmoeten?" Mimoen keek verlegen naar zijn schoenen. "Ik weet niet," zei hij. "Zeg d'r maar dat je met Polleke gaat," zei ik. "En als ze vragen wie dat is, dan zeg ju: Polleke is het meisje waarvan ik hou," "Polleke is het meisje waarvan ik hou," zei hij. Hij schuifelde met zijn schoenen over een tegel. "Wat zeg jij tegen de jongens in Drenthe? vroeg hij. "Mimoen is de jongen waarvan ik hou," zij ik. "Maar hij is nu in Marokko en er zijn daar kameelen." Mimoen cake op. Zijn ogen waren zo zwart dat ik dacht: jee, kan dat niet wat minder, zo meteen val ik als een blok. "Ja," zei hij. Toen wist ik niets meer te zeggen en hij ook niet.

Bron:
Kuijer, G. Polleke. Querido. P.182-183. (Ook in: Het is fijn om er te zijn.)

Kerdoel 12

De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder 'woordenschat' vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken.

Toelichting en verantwoording

Bij dit kerndoel gaat het erom dat leerlingen:

- een ruime receptieve en productieve woordkennis verwerven;
- strategieën verwerven om de betekenis van woorden af te leiden uit de context;
- strategieën verwerven om de betekenis van woorden te onthouden;
- reflecteren op hun eigen woordenschatontwikkeling.

Een ruime woordenschat is belangrijk voor alle taalvaardigheden. Bij woordenschat onderscheiden we ook metatالية begripsvorming. Hierbij gaat het om het leren hanteren van begrippen die het mogelijk maken over taal te denken en te spreken en die nodig zijn bij het onderwijs in mondelinge en schriftelijke vaardigheden.

Inhoud

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
I N H O U D			
woordenschat			
<ul style="list-style-type: none"> • beheersen van een basiswoordenschat • conceptuele netwerken ervaringsgericht uitbreiden • nieuwe woordbetekenissen uit verhalen afleiden • woorden actief leren gebruiken • onderscheid tussen vorm- en betekenisaspecten van woorden • reflectie op woordbetekenissen 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> • eigen woordenschat opbouwen • doelgericht in en buiten de klas nieuwe woorden afleiden • toepassen van strategieën voor het afleiden van woorden • betekenisrelaties die woorden kunnen hebben, zoals onderschikking, bovenschikking, tegenstelling, synoniem • uitbreiden van conceptuele netwerken, zodat diepe woordbetekenissen ontstaan • interpreteren van eenvoudig figuurlijk taalgebruik • strategieën toepassen voor het afleiden van de betekenis van woorden uit de tekst 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> • onderscheiden van woordsoorten • figuurlijk taalgebruik interpreteren • de principes van verbuiging en vervoeging van woorden • signaleren van onbekende woorden • strategieën toepassen voor het afleiden van de betekenis van woorden uit de tekst • weten dat woorden onderschikkende en bovenschikkende betekenisrelaties kunnen hebben • weten dat woordparen betekenisrelaties kunnen hebben, zoals tegenstelling en synoniem • woorden opzoeken in naslagwerken (woordenboek, encyclopedie) 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> • zelfstandig uitbreiden van woordenschat • zelf betekenisrelaties tussen woorden leggen • woorden buiten de context definiëren • toepassen van figuurlijk taalgebruik • zelf figuurlijk taalgebruik toepassen • zelfstandig nieuwe woordbetekenissen afleiden en onthouden • positieve houding ten aanzien van het leren van woorden

☞ groep 1 en 2	☞ groep 3 en 4	☞ groep 5 en 6	☞ groep 7 en 8
(meer)talige begrippen			
<ul style="list-style-type: none"> betekenis van begrippen voor beginnende geletterdheid: <i>voor, achter, boven, onder, beneden, links, rechts, begin, midden, eind, letter, klank, woord, verhaal, lezen, schrijven</i> <p>Deze begrippen moeten in relatie gezien worden met de voorgaande kerndoelen en in een juiste context aangeboden worden aan kinderen. We behandelen ze daarom niet als doel op zichzelf in dit kerndoel over woordenschat.</p>	<p>als groep 1/2 +</p> <ul style="list-style-type: none"> lettergreep, punt, komma, uitroepeteken, vraagteken, aanhalingsteken, bladzijde, woord, zin, hoofdletter, uitspraak, titel, tekst, hoofdstuk, regel <p>Deze begrippen moeten in relatie gezien worden met de voorgaande kerndoelen en in een juiste context aangeboden worden aan kinderen. We behandelen ze daarom niet als doel op zichzelf in dit kerndoel over woordenschat.</p>	<p>als groep 3/4 +</p> <ul style="list-style-type: none"> dubbele punt, lettertypen, trema, accenten, alinea, kopjes, spelling, enkelvoud, meervoud, tegenwoordige tijd, verleden tijd, hele werkwoord (infinitief), (voltooid) deelwoord, standpunt, argument, feit, mening, tekstsoort, aanduidingen voor tekstsoorten en genres, aanduidingen voor gespreksvormen, betekenis, symbool, signaal, synoniem, context, woordvorm, woorddeel, samengesteld, voorvoegsel, achtervoegsel, woordsoort, letterlijk en figuurlijk taalgebruik, uitdrukking, spreekwoord, gezegde <p>Deze begrippen moeten in relatie gezien worden met de voorgaande kerndoelen en in een juiste context aangeboden worden aan kinderen. We behandelen ze daarom niet als doel op zichzelf in dit kerndoel over woordenschat.</p>	<p>als groep 5/6 +</p> <ul style="list-style-type: none"> puntkomma, paragraaf, articulatie, klemtoon, intonatie, spreekpauze homoniem, vakjargon, moedertaal, tweede taal, vreemde taal, standaardtaal, dialect, meertalig, formeel en informeel taalgebruik <p>Deze begrippen moeten in relatie gezien worden met de voorgaande kerndoelen en in een juiste context aangeboden worden aan kinderen. We behandelen ze daarom niet als doel op zichzelf in dit kerndoel over woordenschat.</p>
	uitbreiding woordenschat		
	<ul style="list-style-type: none"> de woordenschat van de kinderen breidt zich uit (kwantiteit) en de woordkennis wordt dieper (kwaliteit), ook van woorden die ze al eerder verworven hadden. Kinderen leren steeds meer betekenisaspecten van een woord kennen, kennen betekenisverschillen van woorden die op elkaar lijken, begrijpen én gebruiken woorden in nieuwe situaties 	<p>als groep 3/4</p>	<p>als groep 5/6 +</p> <ul style="list-style-type: none"> het accent verschuift naar het leren leren van woorden.

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen helpen mee met de inrichting van de leeromgeving. Ze nemen bijvoorbeeld materialen mee voor de thematafel.
- Ze maken bij een thema een gezamenlijke woordmuur.
- Ze doen mee aan een voorleesactiviteit en leren daarbij nieuwe woorden.
- De kinderen verkennen de wereld door te observeren en te experimenteren. Ze bespreken hun ontdekkingen en leren er zodoende woorden bij.
- Ze doen oefeningen met nieuwe woorden, bijv. het groeperen van woorden in een beeldwoordenweb.
- De kinderen gebruiken de nieuwe woorden in betekenisvolle taalactiviteiten, bijv. bij het naspelen van het voorgelezen verhaal aan de verteltafel of bij het ordenen van de voorwerpen op de thematafel waarbij ze toelichten wat bij elkaar hoort en waarom.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in woordspelletjes, zoals het maken en spelen van een memoryspel of het uitbeelden en raden van woorden.
- De kinderen bespreken onder begeleiding van de leraar met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen.
- Ze wisselen van gedachten over woorden: over zelfverzonnen woorden, ‘mooie’ en ‘lelijke’ woorden.

Wat doet de leraar?

- De leraar creëert, samen met de kinderen, een rijke leeromgeving waarin nieuwe woorden gevisualiseerd worden en herhaaldelijk onder de aandacht van de kinderen gebracht worden:
 - gevarieerd aanbod van boeken, passend bij het thema;
 - materialen in hoeken waarmee kinderen concrete ervaringen op kunnen doen rond het thema en de woorden;
 - thematafel met concrete materialen;
 - woordmuur met woorden, illustraties en teksten van de kinderen.
- Zij ordent met de kinderen de woorden op de woordmuur (categoriseren).
- Zij selecteert doelwoorden waarvan de betekenis voor kinderen relevant is. (Zij hanteert daarbij de criteria nut, frequentie en pregnante context).
- De leraar leert de woorden en hun betekenissen volgens de viertakt: voorbereken, semantiseren (uitleg van betekenis), consolideren (inoefenen), controleren.

Vorbewerken:

- De leraar creëert een context voor de aan te leren woorden. Zij biedt nieuwe woorden aan in clusters: de woorden hebben met elkaar te maken. Zij biedt nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten, zoals:
 - voorleesactiviteiten, waarbij zij eenzelfde verhaal herhaald interactief voorleest en gerichte introductie- en verwerkingsactiviteiten met de kinderen uitvoert die bijdragen aan de receptieve en productieve beheersing van nieuwe woorden;
 - ontdekactiviteiten, waarbij zij met een kleine groep een stukje van de wereld verkent en ontdekkingen bespreekt; ondersteunt de kinderen bij het structureren en verwoorden van de ontdekkingen die ze doen; zij fungeert daarbij als model en verwoordt wat zij ziet en denkt, vraagt zichzelf hardop dingen af en nodigt de kinderen uit om dat ook te doen; bij het verwoorden van de ontdekkingen gebruikt zij nieuwe woorden en zorgt ervoor dat de betekenis van de woorden duidelijk is.

Semantiseren:

- De leraar semantiseert nieuwe woorden met behulp van de drie 'uitjes':
 - uitbeelden (gebaren, aanwijzen, voordoen, uitspelen, laten ervaren);
 - uitleggen (vertellen, verduidelijken);
 - uitbreiden (koppelen aan andere woorden die betekenisverbindingen hebben met het woord).
- Zij maakt woordbetekenissen zichtbaar met behulp van een concreet plaatje, voorwerp of een situatie, én verwoordt ze én legt betekenissen met andere uitbreidingswoorden. Zij noemt de woorden vaak.

Consolideren:

- Ten behoeve van de consolidatie organiseert de leraar activiteiten waarbij de kinderen gericht met de nieuwe woorden en hun betekenis oefenen, bijv. een nieuw woord in een zin gebruiken of woorden groeperen in een woordenweb, woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), naspelen van het verhaal aan de verteltafel of het voeren van een gesprek n.a.v. een interessant experiment. Zij zorgt er bij de consolidatieactiviteiten voor dat zij nieuwe woorden in verschillende contexten laat terugkomen, zodat kinderen er veel en gevarieerd mee kunnen oefenen.
- Zij praat met de kinderen, individueel of in een kleine groep, over woorden en onderhandelt met de kinderen over de betekenis van woorden.
- Zij laat de kinderen reflecteren op de woordenschatactiviteiten en op woorden.

Controleren:

- Om te controleren of de kinderen woorden en hun betekenis na verloop van tijd ook inderdaad kennen voert zij tussentijdse observaties uit en geeft zij controleopdrachten, en noteert zij of kinderen de doelwoorden receptief dan wel productief beheersen. Op basis hiervan biedt zij nieuwe activiteiten aan.
- Zij evalueert het woordleerproces tussentijds en aan het eind van een thema en plant zo nodig extra woordenschatactiviteiten.

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Voorwerpen omschrijven

In het midden van de kring ligt een kleed met allemaal bobbel eronder. De kinderen van groep 1 en 2 zitten er omheen. "We gaan iets moeilijks doen," zegt juffrouw Karin. "Straks ga ik iemand vragen om met zijn handen onder het kleed te gaan. Je mag dan één van de dingen die ik onder het kleed heb verstopt in je handen pakken en je mag aan ons vertellen hoe het voelt.

Kijk..." juf Karin gaat op haar hurken bij het kleed zitten en voelt er met haar handen onder tot ze iets gevonden heeft om vast te pakken. "Ik heb iets gevonden dat niet zo groot is en een beetje zacht. Ik kan het indeuken. En het is rond. Wat denken jullie dat het kan zijn?" "Ik denk een beer," zegt Sasja. "Wie denkt er iets anders?" vraagt Karin. Hakim denkt dat het een bal is. Juffrouw Karin haalt het voorwerp onder het kleed vandaan. Het is een bal van zachte stof. Hakim heeft gelijk.

Nu mogen de kinderen. Aan groep een stelt de juf vragen: Is het groot? Is het klein? Is het lang? Is het kort? Is het zacht? Is het hard? De kinderen van groep twee mogen zelf vertellen wat ze voelen. Onder het kleed is een lepel verstopt, een Barbie, een boek, een CD, een bord, een knuffelbeest, een kussen en een horloge.

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen helpen mee met de inrichting van de leeromgeving. Ze nemen bijvoorbeeld materialen mee voor de thematafel.
- Ze maken bij een thema een gezamenlijke woordmuur.
- Ze doen mee aan een voorleesactiviteit en leren daarbij nieuwe woorden.
- Ze verkennen de wereld door te observeren en te experimenteren. Ze bespreken hun ontdekkingen en leren er zodoende woorden bij.
- Ze doen oefeningen met nieuwe woorden, bijv. het groeperen van woorden in een beeldwoordenweb.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in betekenisvolle taalactiviteiten, bijv. bij het naspelen van het voorgelezen verhaal aan de verteltafel of bij het ordenen van de voorwerpen op de thematafel waarbij ze toelichten wat bij elkaar hoort en waarom.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in woordspelletjes, zoals het ma-ken en spelen van een memoryspel of het uitbeelden en raden van woorden.
- De kinderen bespreken onder begeleiding van de leraar met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen.
- Ze wisselen van gedachten over woorden: over zelfverzonnen woorden, ‘mooie’ en ‘lelijke’ woorden.
- De kinderen maken woordenschema’s die relaties tussen woorden visueel weergeven, zoals een woordenweb of een kenmerkenmatrix. Hiermee worden de betekenisrelaties tussen woorden duidelijk.
- Ze ontwikkelen samen een klassenwoordenboek en/of maken een persoonlijk woordenboek.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden ook in schriftelijke woordspelletjes. Ze maken bijvoorbeeld woordkaartjes en spelen ermee (op een woordkaartje staat op de ene kant een woord en op de andere kant een definitie of plaatje). Bij het spelen met woordkaartjes kun je werken aan de receptieve verwerving (betekenis bij een woord geven) en aan de productieve verwerving (woord bij betekenis geven).

Wat doet de leraar?

- De leraar creëert, samen met de kinderen, een rijke leeromgeving waarin nieuwe woorden gevisualiseerd worden en herhaaldelijk onder de aandacht van de kinderen gebracht worden:
 - gevarieerd aanbod van boeken, passend bij het thema;
 - materialen in hoeken waarmee kinderen concrete ervaringen op kunnen doen rond het thema en de woorden;
 - thematafel met concrete materialen;
 - woordmuur met woorden, illustraties en teksten van de kinderen.
- Zij ordent met de kinderen de woorden op de woordmuur (categoriseren).
- Zij selecteert doelwoorden waarvan de betekenis voor kinderen relevant is (Zij hanteert daarbij de criteria nut, frequentie en pregnante context).
- De leraar leert de woorden en hun betekenissen volgens de viertakt: voorbereken, semantiseren (uitleg van betekenis), consolideren (inoefenen), controleren.

Vorbewerken:

- De leraar creëert een context voor de aan te leren woorden. Zij biedt nieuwe woorden aan in clusters: de woorden hebben met elkaar te maken. Zij biedt nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten, zoals:
 - voorleesactiviteiten, waarbij zij eenzelfde verhaal herhaald interactief voorleest en gerichte introductie- en verwerkingsactiviteiten met de kinderen uitvoert die bijdragen aan de receptieve en productieve beheersing van nieuwe woorden;
 - ontdekactiviteiten, waarbij zij met een kleine groep een stukje van de wereld verkent en ontdekkingen bespreekt; ondersteunt de kinderen bij het structureren en verwoorden van de ontdekkingen die ze doen; zij fungeert daarbij als model en verwoordt wat zij ziet en denkt, vraagt zichzelf hardop dingen af en nodigt de kinderen uit om dat ook te doen; bij het verwoorden van de ontdekkingen gebruikt zij nieuwe woorden en zorgt ervoor dat de betekenis van de woorden duidelijk is.

-
- De kinderen passen tijdens het lezen, onder begeleiding, strategieën toe voor het afleiden van woordbetekenissen:
 - gebruik maken van contextinformatie en/of illustraties uit het boek;
 - gebruik maken van woordvorm: van eenvoudige samengestelde woorden (bijv. stoomboot) aangeven uit welke woorden ze bestaan.

Semantiseren:

- De leraar semantiseert nieuwe woorden met behulp van de drie 'uitjes':
 - uitbeelden (gebaren, aanwijzen, voordoen, uitspelen, laten ervaren);
 - uitleggen (vertellen, verduidelijken);
 - uitbreiden (koppelen aan andere woorden die betekenisverbindingen hebben met het woord).
- Zij maakt woordbetekenissen zichtbaar met behulp van een concreet plaatje, voorwerp of een situatie, én verwoordt ze én legt betekenissen met andere uitbreidingswoorden. Zij noemt de woorden vaak.

Consolideren:

- Ten behoeve van de consolidatie organiseert de leraar activiteiten waarbij de kinderen gericht met de nieuwe woorden en hun betekenis oefenen, bijv. een nieuw woord in een zin gebruiken of woorden groeperen in een woordenweb, woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), naspelen van het verhaal aan de verteltafel of het voeren van een gesprek n.a.v. een interessant experiment. Zij zorgt er bij de consolidatieactiviteiten voor dat zij nieuwe woorden in verschillende contexten laat terugkomen, zodat kinderen er veel en gevarieerd mee kunnen oefenen.
- Zij praat met de kinderen, individueel of in een kleine groep, over woorden en onderhandelt met de kinderen over de betekenis van woorden.
- Zij laat de kinderen reflecteren op de woordenschatactiviteiten en op woorden.

Controleren:

- Om te controleren of de kinderen woorden en hun betekenis na verloop van tijd ook inderdaad kennen voert zij tussentijdse observaties uit en geeft zij controleopdrachten, en noteert zij of kinderen de doelwoorden receptief dan wel productief beheersen. Op basis hiervan biedt zij nieuwe activiteiten aan.
- Zij evalueert het woordleerproces tussentijds en aan het eind van een thema en plant zo nodig extra woordenschatactiviteiten.
- De leraar richt de leeromgeving tevens in met:
 - woordenboeken
 - klassenwoordenboek met eigen woorden van de kinderen
- De leraar zorgt voor mondelinge én schriftelijke woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), bijv. het naspelen van

- het verhaal aan de verteltafel of een schrijfactiviteit n.a.v. het verhaal.
- Zij geeft instructie in strategieën voor het afleiden en onthouden van woordbetekenissen.
- Zij begeleidt kinderen bij het inzetten van de strategieën.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Max en de toverstenen

Vera, de juffrouw van groep 3, heeft het prentenboek 'Max en de toverstenen' van Marcus Pfister (1997) uitgekozen om te gaan voorlezen. Het boek is bijzonder door zijn onverwachte plot; de kinderen kunnen kiezen tussen een goede of een slechte afloop. Vera leest het boek een aantal keren door, markeert de kernwoorden met potlood in het boek, noteert kernwoorden en nieuwe woorden op het voorbereidingsformulier, maakt woordkaartjes en denkt na over introductie- en verwerkingsactiviteiten.

Vera onderscheidt de volgende hoogfrequente kernwoorden: muis (dier), eiland, hol, winter, steen (muur). Bij een goede afloop ook: mooi, gelukkig. Bij een slechte afloop ook: mooiere. Als minderfrequente kernwoorden en kernwoordcombinaties kiest ze: rotseiland, (de winter) is in aantocht, flonkerend, toversteen, bescherming, omwikkelen en afloop. Bij een goede afloop ook: beitelen, rotssplinter, zich in het zweet werken, rotsspleet en triest. Bij een slechte afloop ook: allermooist, rotswand, uithollen, hebzucht, ramp, puinhoop en overleven.

Vera heeft 24 kinderen in de klas, die ze verdeelt in vier groepjes van vijf en één groepje van vier kinderen. Ze is ongeveer twee weken met het boek bezig. In die tijd introduceert ze het thema en boek klassikaal, leest ze het verhaal in kleine groepjes interactief voor met voor- en nagesprek, zorgt ze voor een herhaalde klassikale aanbieding van het verhaal en voert ze in kleine groepjes verwerkingsactiviteiten uit. Als Vera met een kleine groep werkt, voert de rest van de groep zelfstandig verwerkingsactiviteiten of andere activiteiten uit.

*Bron:
Kienstra, M. (2003). Woordenschat-
ontwikkeling. Nijmegen: Expertise-
centrum Nederlands.*

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen helpen mee met de inrichting van de leeromgeving. Ze nemen bijvoorbeeld materialen mee voor de thematafel.
- Ze maken bij een thema een gezamenlijke woordmuur.
- Ze doen mee aan een voorleesactiviteit en leren daarbij nieuwe woorden.
- Ze verkennen de wereld door te observeren en te experimenteren. Ze bespreken hun ontdekkingen en leren er zodoende woorden bij.
- Ze doen oefeningen met nieuwe woorden, bijv. het groeperen van woorden in een beeldwoordenweb.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in betekenisvolle taalactiviteiten, bijv. bij het naspelen van het voorgelezen verhaal aan de verteltafel of bij het ordenen van de voorwerpen op de thematafel waarbij ze toelichten wat bij elkaar hoort en waarom.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in woordspelletjes, zoals het maken en spelen van een memoryspel of het uitbeelden en raden van woorden.
- Ze bespreken onder begeleiding van de leraar met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen.
- Ze wisselen van gedachten over woorden: over zelfverzonnen woorden, ‘mooie’ en ‘lelijke’ woorden.
- De kinderen maken woordenschema’s die relaties tussen woorden visueel weergeven, zoals een woordenweb of een kenmerkenmatrix. Hiermee worden de betekenisrelaties tussen woorden duidelijk.
- Ze ontwikkelen samen een klassenwoordenboek en/of maken een persoonlijk woordenboek.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden ook in schriftelijke woordspelletjes. Ze maken bijvoorbeeld woordkaartjes en spelen ermee (op een woordkaartje staat op de ene kant een woord en op de andere kant een definitie of plaatje). Bij het spelen met woordkaartjes kun je werken aan de receptieve verwerving (betekenis bij een woord geven) en aan de productieve verwerving (woord bij betekenis geven).
- Ze passen tijdens het lezen, onder begeleiding, strategieën toe voor het afleiden van woordbetekenissen:
 - gebruik maken van contextinformatie en/of illustraties uit het boek;
 - gebruik maken van woordvorm: van eenvoudige samengestelde woorden (bijv. stoomboot) aangeven uit welke woorden ze bestaan.

Wat doet de leraar?

- De leraar creëert, samen met de kinderen, een rijke leeromgeving waarin nieuwe woorden gevisualiseerd worden en herhaaldelijk onder de aandacht van de kinderen gebracht worden:
 - gevarieerd aanbod van boeken, passend bij het thema;
 - thematafel met concrete materialen;
 - woordmuur met woorden, illustraties en teksten van de kinderen.
- Zij ordent met de kinderen de woorden op de woordmuur (categoriseren).
- Zij selecteert doelwoorden waarvan de betekenis voor kinderen relevant is (Zij hanteert daarbij de criteria nut, frequentie en pregnante context).
- De leraar leert de woorden en hun betekenissen volgens de viertakt: voorbereken, semantiseren (uitleg van betekenis), consolideren (inoefenen), controleren.

Vorbewerken:

- De leraar creëert een context voor de aan te leren woorden. Zij biedt nieuwe woorden aan in clusters: de woorden hebben met elkaar te maken. Zij biedt nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten, zoals:
 - voorleesactiviteiten, waarbij zij eenzelfde verhaal herhaald interactief voorleest en gerichte introductie- en verwerkingsactiviteiten met de kinderen uitvoert die bijdragen aan de receptieve en productieve beheersing van nieuwe woorden;
 - ontdekactiviteiten, waarbij zij met een kleine groep een stukje van de wereld verkent en ontdekkingen bespreekt; ondersteunt de kinderen bij het structureren en verwoorden van de ontdekkingen die ze doen; zij fungeert daarbij als model en verwoordt wat zij ziet en denkt, vraagt zichzelf hardop dingen af en nodigt de kinderen uit om dat ook te doen; bij het verwoorden van de ontdekkingen gebruikt zij nieuwe woorden en zorgt ervoor dat de betekenis van de woorden duidelijk is.

Semantiseren:

- De leraar semantiseert nieuwe woorden met behulp van de drie ‘uitjes’:
 - uitbeelden (gebaren, aanwijzen, voordoen, uitspelen, laten ervaren);
 - uitleggen (vertellen, verduidelijken);

- De kinderen verwerven ook nieuwe woorden tijdens de zaakvakken door het doen van experimenten en het lezen van en praten over teksten.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in andere situaties.
- Ze bespreken met de leraar en met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen.
- Ze maken zelf nieuwe woorden verbuigen, bijvoorbeeld: een zelfstandig naamwoord door het achtervoegsel –ing of –aar achter de stam van een werkwoord te zetten (wandelen, wandeling, wandelaar).
- Ze passen zelfstandig strategieën toe voor het afleiden en onthouden van de betekenis van nieuwe woorden tijdens het lezen en luisteren:
 - gebruik maken van contextinformatie;
 - het analyseren van woorddelen, zoals bij: samengestelde woorden (bijv. landbouw), voorvoegsels (anti-, super-, pre-), verbuigingen (enkelvoud/meervoud, mannelijk/vrouwelijk), woordsoortverandering (-loos, -ing, -sel, -baar), verkleinwoorden;
 - een woordenboek gebruiken, hulp vragen aan een klasgenoot of aan de leraar.

- uitbreiden (koppelen aan andere woorden die betekenisverbindingen hebben met het woord).
- Zij maakt woordbetekenissen zichtbaar met behulp van een concreet plaatje, voorwerp of een situatie, én verwoordt ze én legt betekenissen met andere uitbreidingswoorden. Zij noemt de woorden vaak.

Consolideren:

- Ten behoeve van de consolidatie organiseert de leraar activiteiten waarbij de kinderen gericht met de nieuwe woorden en hun betekenis oefenen, bijv. een nieuw woord in een zin gebruiken of woorden groeperen in een woordenweb, woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), naspelen van het verhaal aan de verteltafel of het voeren van een gesprek n.a.v. een interessant experiment. Zij zorgt er bij de consolidatieactiviteiten voor dat zij nieuwe woorden in verschillende contexten laat terugkomen, zodat kinderen er veel en gevarieerd mee kunnen oefenen.
- Zij praat met de kinderen, individueel of in een kleine groep, over woorden en onderhandelt met de kinderen over de betekenis van woorden.
- Zij laat de kinderen reflecteren op de woordenschatactiviteiten en op woorden.

Controleren:

- Om te controleren of de kinderen woorden en hun betekenis na verloop van tijd ook inderdaad kennen voert zij tussentijdse observaties uit en geeft zij controleopdrachten, en noteert zij of kinderen de doelwoorden receptief dan wel productief beheersen. Op basis hiervan biedt zij nieuwe activiteiten aan.
- Zij evalueert het woordleerproces tussentijds en aan het eind van een thema en plant zo nodig extra woordenschatactiviteiten.
- De leraar richt de leeromgeving tevens in met:
 - woordenboeken
 - klassenwoordenboek met eigen woorden van de kinderen
- Zij zorgt voor mondelinge én schriftelijke woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), bijv. het naspelen van het verhaal aan de verteltafel of een schrijfactiviteit n.a.v. het verhaal.
- Zij geeft instructie in strategieën voor het afleiden en onthouden van woordbetekenissen.
- Zij begeleidt kinderen bij het inzetten van de strategieën.

- De leraar selecteert doelwoorden bij een thema en/of bij elke les uit de zaakvakmethode.
- Zij biedt de nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten en/of creëert ervaringscontexten bij een zaakvakles waarin de kinderen op concrete wijze kennismaken met het onderwerp van de les door te doen, te kijken en/of te luisteren (doen een ontdekactiviteit).
- Zij creëert toepassingsactiviteiten waarin kinderen geleerde kennis toepassen en de nieuwe woorden gebruiken, bijv. het houden van een presentatie.
- Zij leert kinderen strategieën te gebruiken om de betekenis van nieuwe woorden af te leiden.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

Spel met woordkaartjes

Op een aantal rode kaartjes staan woorden. Bij deze woorden horen synoniemen en tegenovergestelde woorden. Deze woorden staan op blauwe kaartjes. De kinderen moeten bij de rode kaartjes twee rijen maken van blauwe kaartjes. Een met het synoniem en een van het tegenovergestelde woord.

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen helpen mee met de inrichting van de leeromgeving. Ze nemen bijvoorbeeld materialen mee voor de thematafel.
- Ze maken bij een thema een gezamenlijke woordmuur.
- Ze doen mee aan een voorleesactiviteit en leren daarbij nieuwe woorden.
- Ze verkennen de wereld door te observeren en te experimenteren. Ze bespreken hun ontdekkingen en leren er zodoende woorden bij.
- Ze doen oefeningen met nieuwe woorden, bijv. het groeperen van woorden in een beeldwoordenweb.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in betekenisvolle taalactiviteiten, bijv. bij het naspelen van het voorgelezen verhaal aan de vertelafel of bij het ordenen van de voorwerpen op de thematafel, waarbij ze toelichten wat bij elkaar hoort en waarom.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in woordspelletjes, zoals het maken en spelen van een memoryspel of het uitbeelden en raden van woorden.
- Ze bespreken onder begeleiding van de leraar met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen.
- Ze wisselen van gedachten over woorden: over zelfverzonnen woorden, ‘mooie’ en ‘lelijke’ woorden.
- De kinderen maken woordenschema’s die relaties tussen woorden visueel weergeven, zoals een woordenweb of een kenmerkenmatrix. Hiermee worden de betekenisrelaties tussen woorden duidelijk.
- Ze ontwikkelen samen een klassenwoordenboek en/of maken een persoonlijk woordenboek.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden ook in schriftelijke woordspelletjes. Ze maken bijvoorbeeld woordkaartjes en spelen ermee (op een woordkaartje staat op de ene kant een woord en op de andere kant een definitie of plaatje). Bij het spelen met woordkaartjes kun je werken aan de receptieve verwerving (betekenis bij een woord geven) en aan de productieve verwerving (woord bij betekenis geven).
- Ze passen tijdens het lezen, onder begeleiding, strategieën toe voor het afleiden van woordbetekenissen:
 - gebruik maken van contextinformatie en/of illustraties uit het boek;
 - gebruik maken van woordvorm: van eenvoudige samengestelde woor-

Wat doet de leraar?

- De leraar creëert, samen met de kinderen, een rijke leeromgeving waarin nieuwe woorden gevisualiseerd worden en herhaaldelijk onder de aandacht van de kinderen gebracht worden:
 - gevarieerd aanbod van boeken, passend bij het thema;
 - thematafel met concrete materialen;
 - woordmuur met woorden, illustraties en teksten van de kinderen.
- Zij ordent met de kinderen de woorden op de woordmuur (categoriseren).
- Zij selecteert doelwoorden waarvan de betekenis voor kinderen relevant is (Zij hanteert daarbij de criteria nut, frequentie en pregnante context).
- De leraar onderwijst de woorden en hun betekenissen volgens de viertakt: voorbereken, semantiseren (uitleg van betekenis), consolideren (inoefenen), controleren.

Vorbewerken:

- De leraar creëert een context voor de aan te leren woorden. Zij biedt nieuwe woorden aan in clusters: de woorden hebben met elkaar te maken. Zij biedt nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten, zoals:
 - voorleesactiviteiten, waarbij zij eenzelfde verhaal herhaald interactief voorleest en gerichte introductie- en verwerkingsactiviteiten met de kinderen uitvoert die bijdragen aan de receptieve en productieve beheersing van nieuwe woorden;
 - ontdekactiviteiten, waarbij zij met een kleine groep een stukje van de wereld verkent en ontdekkingen bespreekt; ondersteunt de kinderen bij het structureren en verwoorden van de ontdekkingen die ze doen; zij fungeert daarbij als model en verwoordt wat zij ziet en denkt, vraagt zichzelf hardop dingen af en nodigt de kinderen uit om dat ook te doen; bij het verwoorden van de ontdekkingen gebruikt zij nieuwe woorden en zorgt ervoor dat de betekenis van de woorden duidelijk is.

Semantiseren:

- De leraar semantiseert nieuwe woorden met behulp van de drie ‘uitjes’:
 - uitbeelden (gebaren, aanwijzen, voordoen, uitspelen, laten ervaren);
 - uitleggen (vertellen, verduidelijken);

den (bijv. stoomboot) aangeven uit welke woorden ze bestaan.

- De kinderen verwerven ook nieuwe woorden tijdens de zaakvakken door het doen van experimenten en het lezen van en praten over teksten.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in andere situaties.
- Ze bespreken met de leraar en met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen.
- Ze maken zelf nieuwe woorden door te verbuigen, bijvoorbeeld: een zelfstandig naamwoord door het achtervoegsel -ing of -aar achter de stam van een werkwoord te zetten (wandelen, wandeling, wandelaar).
- Ze passen zelfstandig strategieën toe voor het afleiden en onthouden van de betekenis van nieuwe woorden tijdens het lezen en luisteren:
 - gebruik maken van contextinformatie;
 - het analyseren van woorddelen, zoals bij: samengestelde woorden (bijv. landbouw), voorvoegsels (anti-, super-, pre-), verbuigingen (enkelvoud/meervoud, mannelijk/vrouwelijk), woordsoortverandering (-loos, -ing, -sel, -baar), verkleinwoorden;
 - een woordenboek gebruiken, hulp vragen aan een klasgenoot of aan de leraar.
- De kinderen leren steeds beter om de betekenis van onbekende woorden en figuurlijk taalgebruik te analyseren en op te zoeken en de woorden vervolgens zelf in nieuwe situaties toe te passen.
- Ze definiëren de betekenis van woorden op verschillende manieren: het aangeven van verwante begrippen (synoniemen), ondergeschikte en bovengeschikte begrippen, een associatienetwerk van begrippen, het aanduiden van letterlijke en figuurlijke betekenis, toelichten van de betekenis in de eigen context.
- Ze wisselen van gedachten over woorden en het woordgebruik in verschillende contexten (formele en informele situaties; spreektaal en schrijftaal).

- uitbreiden (koppelen aan andere woorden die betekenisverbindingen hebben met het woord).
- Zij maakt woordbetekenissen zichtbaar met behulp van een concreet plaatje, voorwerp of een situatie, én verwoordt ze én legt betekenissen met andere uitbreidingswoorden. Zij noemt de woorden vaak.

Consolideren:

- Ten behoeve van de consolidatie organiseert de leraar activiteiten waarbij de kinderen gericht met de nieuwe woorden en hun betekenis oefenen, bijv. een nieuw woord in een zin gebruiken of woorden groeperen in een woordenweb, woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), naspelen van het verhaal aan de vertelafel of het voeren van een gesprek n.a.v. een interessant experiment. Zij zorgt er bij de consolidatieactiviteiten voor dat zij nieuwe woorden in verschillende contexten laat terugkomen, zodat kinderen er veel en gevarieerd mee kunnen oefenen.
- Zij praat met de kinderen, individueel of in een kleine groep, over woorden en onderhandelt met de kinderen over de betekenis van woorden.
- Zij laat de kinderen reflecteren op de woordenschatactiviteiten en op woorden.

Controleren:

- Om te controleren of de kinderen woorden en hun betekenis na verloop van tijd ook inderdaad kennen voert zij tussentijdse observaties uit en geeft zij controleopdrachten, en noteert zij of kinderen de doelwoorden receptief dan wel productief beheersen. Op basis hiervan biedt zij nieuwe activiteiten aan.
- Zij evalueert het woordleerproces tussentijds en aan het eind van een thema en plant zo nodig extra woordenschatactiviteiten.
- De leraar richt de leeromgeving tevens in met:
 - woordenboeken
 - klassenwoordenboek met eigen woorden van de kinderen
- Zij zorgt voor mondelinge én schriftelijke woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), bijv. het naspelen van het verhaal aan de vertelafel of een schrijfactiviteit n.a.v. het verhaal.
- Zij geeft instructie in strategieën voor het afleiden en onthouden van woordbetekenissen.
- Zij begeleidt kinderen bij het inzetten van de strategieën.

- De leraar selecteert doelwoorden bij een thema en/of bij elke les uit de zaakvakmethode.
- Zij biedt de nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten en/of creëert ervaringscontexten bij een zaakvakles waarin de kinderen op concrete wijze kennismaken met het onderwerp van de les door te doen, te kijken en/of te luisteren (doen een ontdekactiviteit).
- Zij creëert toepassingsactiviteiten waarin kinderen geleerde kennis toepassen en de nieuwe woorden gebruiken, bijv. het houden van een presentatie.
- Zij leert kinderen strategieën te gebruiken om de betekenis van nieuwe woorden af te leiden.
- De leraar selecteert ook doelwoorden uit niet-schoolse bronnen: internet, tv, krant, contexten uit het leven van de kinderen (bijvoorbeeld sport, hobby's).

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Een woordweb over de waterkringloop

Rond de zaakvakken heeft juffrouw Lucy een aantal woorden geselecteerd. Vandaag gaat de klas het hebben over het begrip 'waterkringloop'. Vorige week is dit begrip aan bod gekomen tijdens de aardrijkskundeles. Bij dit begrip maken ze eerst samen een woordenweb.

Op het midden van het bord staat 'waterkringloop' geschreven. Lucy vraagt aan de klas waar ze aan denken bij dit woord. Anita noemt 'rivier'. De juf laat haar naar het bord komen en het opschrijven. Ze trekt een lijn tussen waterkringloop en rivier. Zo worden er nog meer woorden genoemd: zee, waterdieren, grondwater, zee, kanaal, etc. Ook deze woorden worden aan het web toegevoerd.

Hierna kunnen de kinderen op basis van het woordenweb een kort verhaaltje schrijven over hoe de waterkringloop werkt.

SLO is het nationaal expertisecentrum voor leerplan-ontwikkeling. Al 30 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek tussen overheid, wetenschap en onderwijspraktijk. Onze expertise bevindt zich op het terrein van doelen, inhouden en organisatie van leren. Zowel in Nederland als daarbuiten.

Door die jarenlange expertise weten wij wat er speelt en zijn wij als geen ander in staat trends, ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken te duiden en in een breder onderwijskader te plaatsen. Dat doen we op een open, innovatieve en professionele wijze samen met beleidsmakers, scholen, universiteiten en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E info@slo.nl

www.slo.nl

slo